

INTERVJU: MATO FRANKOVIĆ

NIJE BILO LAKO BITI HRVAT U CRNOJ GORI

Glasilo Hrvata Crne Gore

br. 199 ■ listopad 2025.

9 771800 517005

Hrvatsko građansko
društvo
Crne Gore-Kotor

AKTUALNO

"Hrvatski glasnik" dobio status projekta od posebnog značaja

Pratite nas i online.

www.hrvaticg.org

Uvodnik

Riječi Marka Tulija Cicerona nepogriješivo zadiru u srž svake nedaće, razotkrivajući uzroke njezina nastanka, u nakani da pronađu istinske puteve izlaska. Dio njegove poznate izreke da je povijest učiteljica života znaju i osjećaju, osobito danas, preostali građani Dobrote i drugih starobokeljskih središta. Nagomilano breme nepravdi u svom trajanju već poprima generacijski niz, ozbiljno ugrožavajući obiteljski egzistencijalizam i dignitet te jednakopravnost u društvenome poretku.

U shvaćanju sveopće krađe zemlje i zdanja hrvatskoga zaljevskog puka, valjalo bi ciceronski zaviriti u prošlost i u fortifikacijskoj arhitekturi dobrotskih palača upoznati provalnički kontinuitet. Prekrasno isklesana pročelja unatoč najezdi turskih galija ogledaju se u morskoj površini, dok tada, prema brdu, stoje kule i u zidinama otvori za puške.

Vrijeme prolazi, mijenjaju se granice, ideologije i društvena uređenja, no opstaje i snaži otimački gen, dobivajući obrise službenog i sustavnog mehanizma. Dok kapetanske obitelji znanjem, zakladama, knjižnicama i pokretanjem fakulteta istinski sudjeluju u građenju bolje države, iz njezina aparata se desetljećima odlučno prekravaju posjedovni listovi i prisvajaju zemljišne čestice, palače i crkve autohtonoga hrvatskog naroda.

Nekretninsko bezakonje osim što ima jasan tajkunski potpis, uz različita i trajna izbjegavanja i poništavanja višestoljetnoga hrvatskog identiteta, omogućuje državi da temeljito i moćno potkopava opstojnost hrvatskoga čovjeka u Boki kotorskoj i Crnoj Gori.

Vjetrometina devedesetih godina prošloga stoljeća i, što je bolnije, postreferendumske razdoblje crnogorske države, u koju su nesebično ugradili slavnu povijest i bogatu kulturu, ostavljali su donedavno bokeljske Hrvate bez nade u dostiznost pravde i povrat vlastitoga imetka i dostojanstva.

Dugo čekana, međutim, snažna intervencija matične države u potpunosti je opravdana te pravi pokazatelj pozitivnog utjecaja na demokratizaciju crnogorskog društva koje bez poštovanja individualnih i manjinskih prava i sloboda nikako ne može postati dijelom europske zajednice.

Nikola Dončić

Nikola Dončić,
glavni i odgovorni urednik
Hrvatskoga glasnika

Sadržaj

- 4 Hrvatska hitno traži rješenje za više od 50 obitelji
- 9 Kultura sjećanja važna za budućnost
- 12 Sve što žulja, treba riješiti prije ulaska u Europsku uniju
- 16 Dio spornih pitanja pred dogovorom
- 18 Intervju › Mato Franković
- 24 Najava postavljanja spomenika Puniši Račiću izazvala osude
- 26 Mozaik
- 28 Vjernici Lepetana tradicionalno hodočastili na otok Gospe od Škrpjela
- 29 Vjerski blagdani tradicionalno proslavljeni u Kavču
- 30 Don Dražen novi župnik Škaljara
- 31 Vjernici iz Boke hodačastili u Međugorje
- 32 In memoriam
- 34 Monumentalno djelo na koje se dugo čekalo
- 42 Emotivna premijera filma „Razglednica iz Dobrote”
- 46 Glasovi s margine
- 49 Slika i svjedočanstvo života Budve
- 52 Gudački ansambl Crnogorskoga simfonijskog orkestra u kotorskoj katedrali
- 56 Otisci sjećanja i imaginacije
- 58 Ponos Kotora i hrvatskoga naroda
- 64 Na najjugoistočnijem braniku Zapada
- 66 Hrvatska između dva svjetska rata
- 70 Intervju: Marijo Brguljan › Prvi sudac s ovih prostora u finalu Olimpijskih igara
- 72 Svečana priredba za dvadeset godina Hrvatske nastave
- 74 Između vremena i vizije
- 76 „Pleter“ iz Dugopolja predstavio hrvatski folklor u Crnoj Gori
- 78 Mjesto gdje more postaje učionica
- 80 Prekomorske turneje
- 85 Iz arhive Hrvatskoga glasnika

IZDVAJAMO

str. 4-8

KRAĐA IMOVINE BOKELJSKIH HRVATA
**Hrvatska hitno traži rješenje
za više od 50 obitelji**

Slučaj otimačine imovine crnogorskih Hrvata iz sudnice, u kojoj se ne rješava ništa, prenio se i na političku scenu, što bi...

str. 18-22

INTERVJU: MATO FRANKOVIĆ
**Nije bilo lako biti Hrvat
u Crnoj Gori**

„Jako puno stvari može se pomaknuti naprijed ulaskom Crne Gore u Europsku uniju, ali to neće biti moguće sve dok se...”

str. 34-41

„POVIJEST CRKVE I.“
**Monumentalno djelo na koje
se dugo čekalo**

...osnovna motivacija za knjigu „Povijest Crkve I.“ proizišla iz spoznaje da u Europi ne postoji zemlja s crkvenom povijesnom slojevitosti poput...

impresum

Naslovnica: **Mato Franković**

Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore**

Glavni i odgovorni urednik: **Nikola Dončić**

Uređivački odbor: **Miroslav Marušić, Joško Katelan, Marina Dulović, Jasmina Bajo**

Lektorica: **Sandra Ćudina**

Fotografije: **Boka News, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Atlantski savez Crne Gore, dalmacijapress.hr, liberoportal.hr, direktno.hr, privatna arhiva Mata Frankovića, Croatian World Network, Meta, Wikipedia, Vlada Crne Gore, Radio Dux, Župa Lepetane, Župa svetoga Petra Bogdašići, Župa Gospe od Snijega Škaljari, PR „Putevima bokeljskih Hrvata“, PR KIC „Budo Tomović“, Narodna biblioteka „Miroslav Luketić“ Budva, privatna arhiva Ane Lompar, dragovoljac.hr, njuškalo.hr, privatna arhiva Marija Brguljana, Udruga roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori, KUD „Pleter“, Krsto Vulović, Roko Stjepčević, Nikola Dončić, Haris Mekić, Jelena Milutin, M. D. Popović, Branka Bezić Filipović**

Dizajn i grafička priprema: **Lidija Ninkov**

Tisak: **Biro Konto - Igalo**

Naklada: 500 primjeraka

„Hrvatski glasnik“, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u donjem lijevom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor

t. +382 32 304 233 • hgd-kotor@t-com.me

žiro-računi: 520-361700-17 • 510-4741-76

www.hrvaticg.org

HRVATSKA HITNO TRAŽI RJEŠENJE ZA VIŠE OD 50 OBITELJI

„Oтели су нам више од 90 посто посједa, то је
плjaчка блага вриједног пола милијарде еура”

Tekst: Višnja Gotal (Jutarnji list)
Foto: Krsto Vulović, privatna arhiva

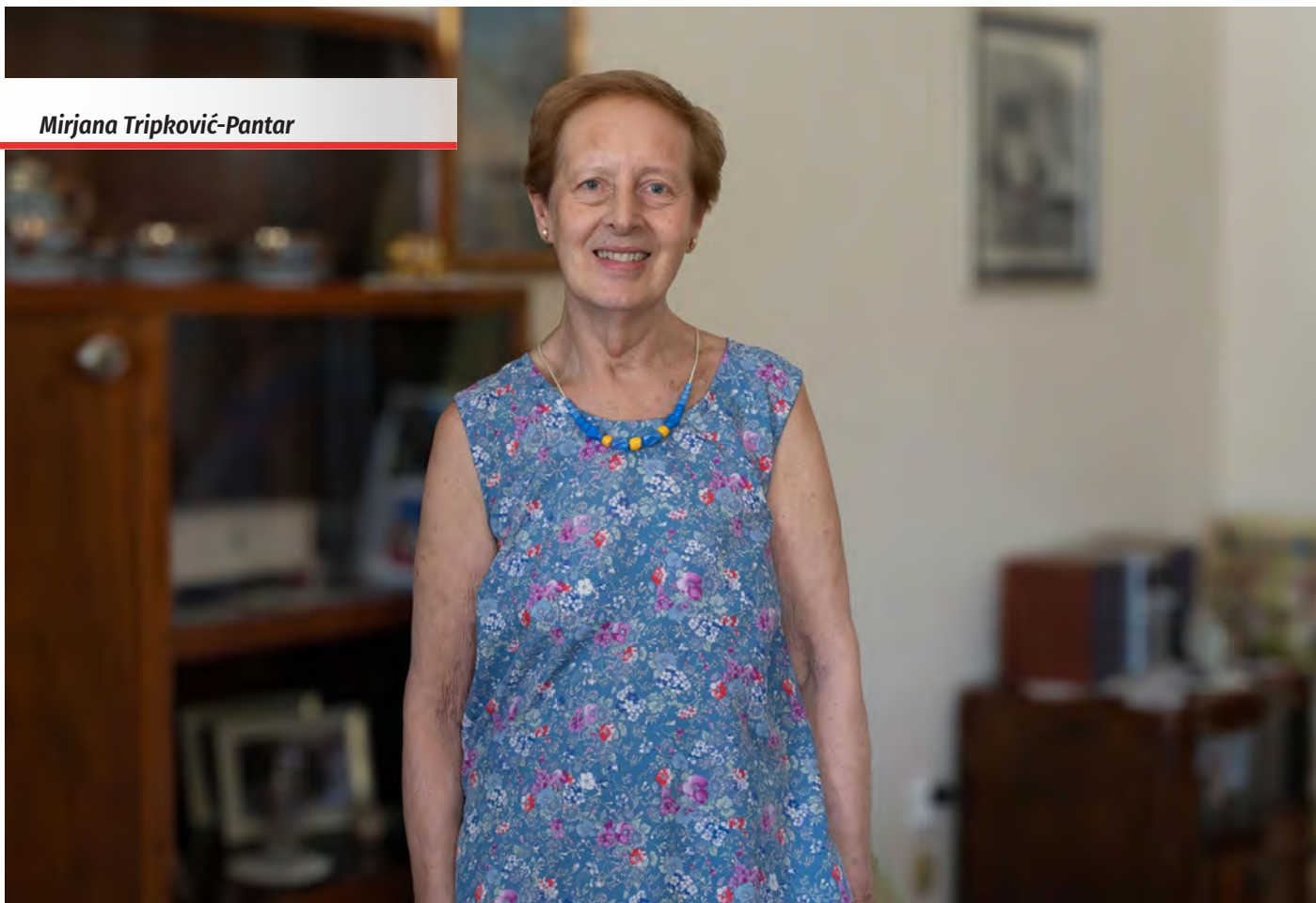
Djevojčica **Mirjana Tripković** jedva je čekala ljeto. Bila je prva polovica 20. stoljeća, s velikom pažnjom pakirala svoj kofer koji će ponijeti na dvomjesečni boravak u Dobrotu, malo mjesto u Boki kotorskoj, gdje su joj živjeli djed i baka. Okupilo bi se ondje desetero članova obitelji, a kad su u goste došli i talijanski rođaci, bilo ih je 17 pa zabave

nije manjkalo. Mjesta je bilo za sve. U obiteljskoj palači uz obalu mora, koju ondje zovu palac s drukčijim naglaskom od palca na ruci ili nozi, komotno ih se moglo smjestiti još toliko.

A kakva je to palača bila... Opremljena baroknim namještajem, na tri kata, posljednji je osobito golicaio dječju maštu, uz velike škrinje s odjećom od svile i perja, kabineta s

knjigama i drugog blaga, bilo je tu i šišmiša kojih se Mirjana bojala. Svaki drugi, treći dan družili su se obitelji **Dabinović** čija je palača Dabinović Kokot bila udaljena samo stotinjak metara. Djeca su se igrala, odrasli ili kartali za središnjim stolom u glavnom salonu ili sjedili i pričavali događaje s mora. Svi muški članovi obje obitelji bili su pomorski

Mirjana Tripković-Pantar

kapetani i brodovlasnici pa zgoda i nezgoda s plovidbi svjetskim morima i oceanima nije manjkalo. Uvijek bi netko sjeo za klavir i svirao.

Tripkovići i Dabinovići druže se i danas, ali njihovi susreti i razgovori više nisu tako bezbrižni. Uglavnom se svode na golemi problem koji obje obitelji muči desetljećima, ali ne samo njih nego i mnoge druge hrvatske obitelji iz crnogorske Boke. Točnije, od Domovinskog rata kad im je oteto njihovo naslijeđe, gotovo sva imovina koju su mukotrpno stjecali njihovi preci, a koja im nije oduzeta poslije prijašnjih ratova ili uništena u velikom potresu koji je Crnu Goru pogodio 1979. godine. Na njihove su se

posjede katastarski upisali ljudi koje ne poznaju, koji s obiteljima nemaju nikakve veze, a sudski procesi koje su povelj nisu se pomaknuli s mjesta.

Slučaj otimačine imovine crnogorskih Hrvata iz sudnice, u kojoj se ne rješava ništa, prenio se i na političku scenu, što bi, vjeruje se, moglo biti znatno učinkovitije.

Jer, Crna Gora će, uvjeren je njezin predsjednik **Jakov Milatović**, postati 2028. godine članica Europske unije, no baš da nekim čudom do tog ambicioznog datuma i uspije otvoriti pa zatvoriti sva poglavlja potrebna za pristup EU, ovo će pitanje, barem prema fazi u kojoj je danas, ostati otvoreno, a bez njegova rješavanja, kao i još nekih važnih otvorenih pitanja, Hrvatska nije spremna dati zeleno svjetlo za pridruživanje Crne Gore europskoj zajednici.

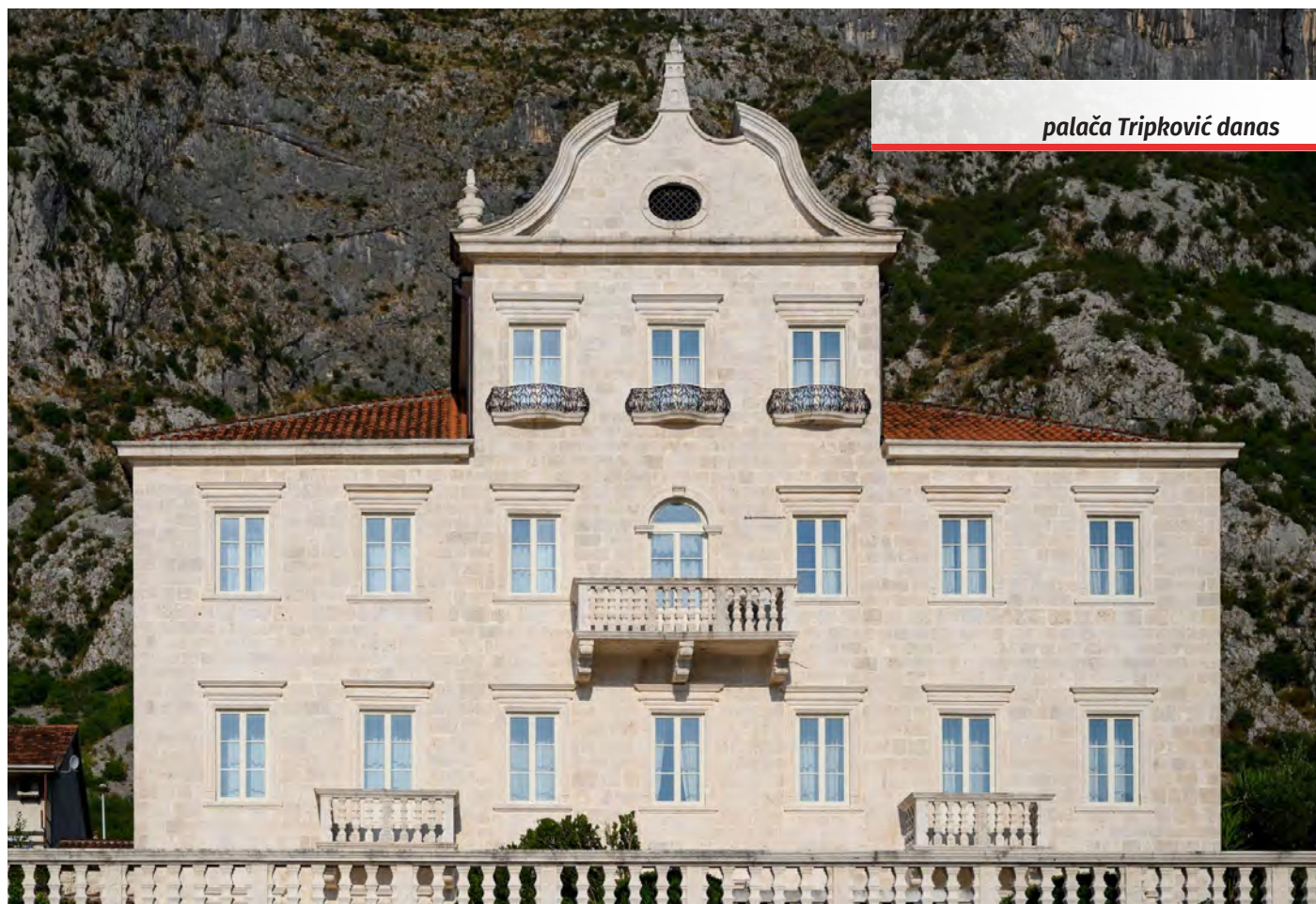
Kako saznajemo od posebne savjetnice ministra **Gordana Grlića Radmana**, **Vande Babić Galić**, Vlada Republike Hrvatske i Ministarstvo vanjskih i europskih poslova pitanje

otete hrvatske imovine u Crnoj Gori tretiraju „vrlo ozbiljno“.

„Na sljedećim bilateralnim sastancima, nakon uvida u svu dokumentaciju, ministar Grlić Radman s crnogorskom će stranom otvoriti konkretne razgovore te tražiti žurni povrat imovine i odgovarajuće pravne lijekove. Ono što je sigurno jest da Vlada Republike Hrvatske neće nijemo promatrati pljačku i kulturocid, nego će učiniti sve kako bi zaštitila prava autohtone hrvatske manjine u Crnoj Gori“, rekla je za Jutarnji ministarova savjetnica.

Obitelj Tripković je, od onih za koje se zna, materijalno izgubila najviše. Njima je, kaže nam gospođa Mirjana, jedna od rijetkih još preostalih članova nekoć ugledne i imućne obitelji iz Dobrote, oduzeto više od 90 posto posjeda u Boki kotorskoj, više od pola milijuna četvornih metara zemljišta u katastarskim općinama Dobrota, Kavač i Škaljari. Do 1991. godine, početka Domovinskog rata, na obitelj Tripković je u Kavču bilo

11 *Sotheby's palaču Tripković, koja datira iz 1744. godine, veličine 1100 kvadrata, prodaje za 15 milijuna eura.*

palača Tripković danas

uknjiženo šest čestica sa zgradama i 59 čestica zemlje, da bi 2000. u katastarskim knjigama ostali vlasnici samo jedne jedine čestice.

Budući da se cijena kvadrata zemljišta, kažu nam, u Boki kotorskoj kreće između 300 i 600 eura, uzmemo li kao srednju vrijednost 500 eura po kvadratu, Tripkovići su u ovoj posljednjoj rundi otimačine, s 500.000 kvadrata oduzetog zemljišta, oštećeni za 250 milijuna eura. Pribrojimo li tome otetu imovinu ostalih hrvatskih obitelji, njih više od 50, gruba procjena bespravno oduzete imovine iznosi zasigurno pola milijarde eura. Na nekima od parcela sagrađene su velebene stambene zgrade i apartmani prosječne cijene 4000 eura po četvornome metru, a Sotheby's palaču Tripković, koja datira iz 1744. godine, veličine 1100 kvadrata, prodaje za 15 milijuna eura.

„Posjedi su nam oduzeti i na njih su danas uknjižene treće osobe. To su nezakoniti upisi. Za otuđenu smo imovinu odavno podnijeli zahtjev za povrat, ali dosad bez rezultata”, kaže gospođa Mirjana.

Sa suprugom, oboje su prosvjetari u mirovini, živi u lijepom stanu u samom središtu Rijeke, naslijeđu svojih roditelja. Obitelj Tripković uvijek je dobro živjela. Mirjanina su oca 15 godina prije mirovine, kad je radio kao direktor osiguravajuće kuće, pozvali u Boku kotorsku da pomogne pri osnivanju Više pomorske škole. Odazvao se i otad do 1970. godine živio na dvije adrese. Palača više nije bila njihova, prodali su je nakon što im nije proslijeđen novac namijenjen obnovi.

Danas od nekretnina u Boki imaju samo kućicu koja je u vrijeme Mirjanina djetinjstva bila dio posjeda palače, danas ih dijeli veliki zid. I tu su joj kuću, kaže, htjeli nezakonito uzeti, ali se za nju uspjela izboriti. Dvije rođakinje u Boki su odvjetnice i one vode obiteljske parnice za povrat imovine, mnoge godine uzalud. Boravka u Dobroti tijekom djetinjstva Mirjana se sjeća s nostalgijom.

„Osim igranja, zabavljalo me gledati stare obiteljske albume s fotografijama iz života predaka. Kad smo bili svi na okupu, atmosfera u palači bila je ladanjska poput one iz romana **Jane Austen**”, kaže.

U 18. stoljeću Tripkovići su imali 30 brodova, 17 preookeanskih, i dali su 86 pomoraca, od kojih 63 kapetana. Tvrtka **Bogdana Tripkovića** je 1914. godine prema broju brodova i tonaži bila najveće privatno parobrodarsko društvo u Austro-Ugarskoj.

Bez imovine su ostali i njihovi susjedi i prijatelji Dabinovići čija se palača, uz njih još nekoliko, pa i one Tripkovićevih, smatrala jednom od najljepših u Boki. **Toni Dabinović** sjeća je se iz djetinjstva, zvali su je Kokotova kula. Do potresa 1979. u njoj je živjelo 13 generacija obitelji, ali u potresu je pretrpjela velika oštećenja.

Palača je dodatno oštećena gradnjom kanalizacije, nije pošteđena ni krađe kamenih elemenata i hulganskih grafita, a u međuvremenu se netko upisao i na pola vlasništva. Obitelji Dabinović Kokot i Tripkovići financijski su bile među najmoćnijima, što se iščitava iz zapisa o pozajmicama koje su davali i darivanjima. Od sve sile vrijedne imovine iz palače, obitelji Dabinović danas je ostala slika rodoslovnoga obiteljskog stabla s palačom, zaštićenim kulturnim dobrom, naslikanog u donjem kutu. Ničega više nema.

„Prisvajanje polovice vlasništva palaca i oko 6000 kvadrata građevinskog zemljišta odigralo se uz pomoć institucija sustava simuliranim radnjama i ispravama. Već 13 godina vodimo zbog toga sudsku parnicu i dosad je održano 35 ročišta, a spor se ne rješava prvenstveno zbog pasivnosti i opstrukcije institucija nadležnih za postupanje po službenoj dužnosti i progona. Uzalud je sve naše intenzivno dugogodišnje obraćanje državnim institucijama Crne Gore, osobito od 2012. naovamo, jer smo očito zakinuti i bez poštovanja kao

Toni Dabinović

‘starija’ familija i vlasnici kulturnog dobra. Iako su još prije 12 godina konzervatori odradili projekt obnove palaca, kad smo zatražili građevinsku dozvolu, Zavod za zaštitu spomenika kulture nije želio dati potvrdu projekta jer vlasnik polovice palaca nije pitao ‘simuliranog’ vlasnika druge polovice dijela za suglasnost, tako da do danas nema dozvole. Gotovo cijeli moj život i velik dio života mog oca traje borba za naše vlasništvo nad zemljom i pokretninama u Crnoj Gori”, kaže Toni Dabinović, autor dokumentarnog filma „Razglednica iz Dobrote” u kojem se, između ostalog, govori i o problemu otimačine hrvatskih posjeda, čija je premijera nedavno održana u Kotoru. Okupili su se tada na svojoj djedovini i vlasnici oduzete imovine, od kojih mnogi godinama nisu dolazili.

Boka kotorska prostran je i razgranat zaljev imaginarne ljepote, s većim gradovima Kotorom, Tivtom i Herceg Novim. Mijenjala je vladare, do raspada Austro-Ugarske stoljećima je, uz prekide, bila pod hrvatskom vlašću. Poznata je kao Zaljev

11 **Prisvajanje polovice vlasništva palaca i oko 6000 kvadrata građevinskog zemljišta odigralo se uz pomoć institucija sustava...**

hrvatskih svetaca jer su u njoj rođeni sv. **Leopold Mandić** te blaženici **Ozana Kotorska** i **Gracija Kotorski**. No, i Katolička crkva je tijekom povijesti ostala bez najvećeg dijela svoje imovine u Crnoj Gori.

Najstarija postojeća institucija u Crnoj Gori, zastupljena Kotorskom biskupijom i Barskom nadbiskupijom, prema riječima **Zvonimira Dekovića**, predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, bez svoje je imovine ostala još tijekom francuske okupacije Boke i nikad joj nije vraćena.

U toj su imovini otvoreni razni sadržaji: u crkvi Gospe od Anđela je kino Boka, u rijetkoj vraćenoj crkvi sv. Marka desetljećima je bilo skladište, a crkva sv. Frana je stambeni objekt... Hrvati su u Crnoj Gori danas najmanja nacionalna zajednica. Prema posljednjem popisu ih je 5100, što je tisuću manje nego na prethodnom popisu 2011. godine, a više od polovice ih je u Boki. Na popisu iz 1910. bilo ih je tri puta više nego danas. Velik broj časnika proslavljene Bokeljske mornarice i admirala iz hrvatskih je obitelji.

„A da bude još gore, crkva sv. Pavla je 2014. pretvorena u multimedijalnu dvoranu Općine Kotor. To je ista ona crkva u kojoj je blažena Ozana bila u ispovnici 50 godina”, napominje Deković.

Mirjana Tripković-Pantar, koje se Toni sjeća iz djetinjstva s druženja u Dobroti, žena je zaraznog optimizma, ali kad se povede razgovor o otetoj imovini u Boki, optimizam splasne i zamijeni ga rezignacija.

„Poslije svakog rata ostajalo nam je sve manje imovine. Poslije Drugoga

Kako je nekad izgledala palača Kokotova kula obitelji Dabinić

svjetskog rata je puno toga nacionalizirano, ali nikad nismo ostali bez toliko posjeda kao poslije Domovinskog rata. Bio je to pravi grabež. Kao da je katastar bio samoposluga u kojoj su se rasprodavala imanja bokeljskih Hrvata. Kako jedno vrijeme nismo išli u Crnu Goru, za to smo saznali 2006. godine i odmah povelj sudske postupke za povrat, do danas smo potrošili mnogo novca i živaca, a ništa nismo uspjeli riješiti”, ističe Mirjana Tripković.

Dok ona čeka pokretanje sudstva s mrtve točke, 51 hrvatska obitelj iz Tivta dočekala je pozitivan pravomoćni sudski pravorijek za povrat imovine, ali...

„Nedavno smo upoznati s mukama 51 hrvatske obitelji iz Tivta koje su pravomoćnom sudskom odlukom dobile povrat svoje imovine, no u međuvremenu se na njihovu dje-

dovinu uknjižila fantomska tvrtka pa povrat i dalje nije ostvaren. Takvi slučajevi, kao i oni obitelji Tripković i Dabinić, jasno pokazuju da se radi o diskriminaciji na nacionalnoj osnovi prema manjinskoj zajednici”, izjavila je Vanda Babić Galić.

„Posebno me šokira slučaj Mirjane Tripković-Pantar o tome kako je njezinoj obitelji bespravno oduzeto 90 posto imovine, uz manipulacije u zemljišnim knjigama i upisivanje trećih osoba. Što reći o sustavu vlasti koji se tako odnosi prema onima koji su nositelji više od 60 posto kulturne baštine Crne Gore? Slična je situacija vidljiva i na primjeru palače Dabinić, poznate kao Kokotova kula, jedne od najljepših baroknih palača u Dobroti, teško oštećene u potresu 1979. i nikad obnovljene. Novac namijenjen njezinoj obnovi, koliko je poznato, potrošen je u druge svrhe,

Adrijan Vuksanović

a do danas obnova nije omogućena zbog opstrukcija, koruptivnog sustava i nemogućnosti ishođenja dozvola. To je ogledni primjer pritiska u pravosudnome i administrativnome sustavu kojim se obeshrabruje i tjera ljude s vlastitih ognjišta. Takav odnos prema imovini Hrvata u Boki kotorskoj ugrožava ne samo opstojnost zajednice, nego i kulturnu baštinu svjetske vrijednosti. Dovoljno je spomenuti da UNESCO razmatra skidanje Zaljeva svetaca s liste reprezentativne svjetske baštine. Jer, bez Hrvata Boke u Crnoj Gori nema baroka, renesanse ni humanizma”, naglašava savjetnica.

Adrijan Vuksanović, predsjednik Hrvatske građanske inicijative i jedini hrvatski zastupnik u crnogorskoj Skupštini, kaže da će Inicijativa iskoristiti sve političke mehanizme kako bi uspješno okončali proces povrata imovine.

„Govorimo li o pravnoj državi i potrebi da Crna Gora bude uređena,

onda je jasno da imovina treba biti vraćena svima. Radi se o europskim standardima, a mi želimo biti dio Europe. Intenzivirat ćemo rješavanje problema otete imovine”, kaže.

U programskim načelima njegove Inicijative povrat imovine jedna je od najvažnijih stavki.

„Hrvati konačno imaju svoju stranu koja jasno i glasno, bez kalkulacija, brani hrvatski identitet, pa i kad se našim političkim predstavnicima prijeti nabijanjem na ražanj, kad se u medijima objavljuju sadržaji koji vrijeđaju i žele zastrašiti naš narod, u kojima se kaže da ‘Hrvat nije nacija nego dijagnoza’”, kaže Vuksanović.

Dodaje da je u emancipatorskim procesima Crne Gore, među kojima je i distanciranje od Beograda, puno stvari ostalo neriješeno, „ali kako se bude proces integracija Crne Gore u EU privodio kraju, tako će se morati rješavati sve ono što nije dosad”.

O oduzetoj smo hrvatskoj imovini i pitanju njezina povrata u Boki kotorskoj, zaljevu nemjerljivo lijepe vizure, pitali i crnogorske vlasti. Iz Ministarstva planiranja, urbanizma i državne imovine odgovorili su nam da će na naše pitanje moći dati odgovor tek kad im stigne „dopuna podataka u dijelu: naziva katastarske općine, brojeva katastarskih parcela, eventualnog broja lista nepokretnosti, djelovodnih brojeva predmeta, odnosno preciznije navođenje predmetnih nepokretnosti”.

„Ovo besramno otimanje zemlje i nekretnina predugo traje. Na žalost, s crnogorske strane prije nije bilo sluha za rješavanje problema i povrata imovine. Riječ je o imovini vrijednoj stotine milijuna eura koju su naši preci pošteno zaradili ploveći oceanima da bi danas netko drugi u tome uživao. Za obiteljsku imovinu, koja je u našem vlasništvu od 16., 17. stoljeća, borit ćemo se do kraja”, zaključuje Toni Dabinović ■

KULTURA SJEĆANJA VAŽNA ZA BUDUĆNOST

„Moramo shvatiti da su mračne ideologije devedesetih ostavile crnu mrlju i na Crnoj Gori. Zato smo spremi i danas prepoznati sve što je bilo loše, ali zagledani u budućnost nastaviti dobru prijateljsku biletaralnu suradnju s državom Hrvatskom”

Tekst: Miroslav Marušić

Foto: Roko Stjepčević (Boka News), Ministarstvo vanjskih i europskih poslova

Ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordan Grlić Radman** i ministar vanjskih poslova Crne Gore **Ervin Ibrahimović** sa suradnicima su 4. listopada u Morinju položili vijenac ispred spomen-ploče na nekadašnjem logoru Morinj.

Novinarima nije bio dopušten ulazak u krug vojnog objekta u Morinju.

Crna Gora ne smije dopustiti da se zaboravi logor Morinj i sva zla koja su se u njemu događala, poručio je ministar Ibrahimović.

„Moramo shvatiti da su mračne ideologije devedesetih ostavile crnu mrlju i na Crnu Goru. Zato smo spremi i danas prepoznati sve što je bilo loše, ali zagledani u budućnost nastaviti dobru prijateljsku biletaralnu suradnju s državom Hrvatskom”, rekao je Ervin Ibrahimović.

On je poručio da svi inspiratori zločina i činitelji zločina moraju biti privedeni pravdi i Crna Gora radi na tome.

„Moramo biti svjesni da te mračne ideologije nisu poražene do kraja. I da danas, na žalost, imamo i u Crnoj Gori i okruženju neke koji i dalje podržavaju ratne zločince i takve ideologije. Poistovjećuju se s njima i bore se protiv kulture sjećanja. Crna Gora je posvećena kulturi sjećanja. I Crna Gora shvaća da kulturom sjećanja pokazuje pijetet prema svim onim stradalnicima, ali isto tako solidarna je s njihovim obiteljima. A s druge strane jasno poručujemo da je Crna Gora kao sljedeća članica Europske unije spremna dijeliti sve one europske vrijednosti i da je spremna osuditi sve zločine”, istaknuo je Ibrahimović.

Zahvalio je ministru Grlić Radmanu na snažnoj potpori na europskom putu Crne Gore.

„Svake godine njegujemo sjećanje našim dolascima, nismo zaboravili stradalnike logora Morinj, nismo zaboravili zapravo tu zločinačku narav onih koji su doveli ljude iz Hrvatske, koji su napadali Dubrovnik baš u ovo

vrijeme prije 34 godine, bez ikakvog razloga, bez ikakvog povoda. Ovdje su bili zatočeni civili, branitelji, ali i starci i žene”, rekao je hrvatski ministar Grlić Radman.

Poručio je da se moramo boriti „protiv mržnje, protiv oblika politika i ideologija, koje ne poštuju vrijednosti, ne poštuju prijateljstvo, ljude, nego bi htjele i danas nove podjele ili utjecaj na neke nove tenzije, eskalacije, što nam ne treba.”

„Sjećamo se recentne povijesti i znamo da se Hrvatska branila u tom trenutku i da je Hrvatska bila žrtva agresije. Sjetite se Dubrovnika koji je bombardiran, pljačkan, uništavan, zajedno s njegovom okolicom. Mi koji smo svjedoci toga, mi znamo što je bilo i kako je bilo. I zato je važno da ustrajemo na tome, zajedno s prijateljskom Crnom Gorom, i da smo i ove godine ovdje zajedno s predstavnicima Dubrovačko-neretvanske županije, s predstavnicima gradske vlasti, s Udrugom dubrovačkih logoraša. Upravo ovdje su i trojica logoraša koji najbolje znaju kako je bilo”, naglasio je Grlić Radman.

Kultura sjećanja, dodao je hrvatski ministar, važna je ne samo za Hrvatsku, za žrtve, nego i za Crnu Goru, za nove naraštaje, nove generacije koje dolaze, kako bi oni spoznali sve mračne trenutke zajedničke povijesti i onoga što se dogodilo.

Hrvatska nije prepreka Crnoj Gori na putu ka Europskoj uniji

Grlić Radman je istaknuo kako Hrvatska nije prepreka za to da Crna Gora uđe u Europsku uniju, već da podržava Crnu Goru na europskome putu kao što ju je podržavala na putu prema NATO članstvu.

„Hrvatska je od samih početaka dala i svoju ekspertizu, svoje iskustvo, pomagat će naravno i dalje, ali želimo vidjeti jedinstvo i zalaganje i ustrajnost političke elite ka europskim vrijednostima – vladavine prava, sloboda, vjerskih, ljudskih prava”, naveo je ministar Grlić Radman.

Istaknuo je i važnost brige za hrvatsku zajednicu, autohtonu hrvatsku manjinu u Boki kotorskoj, izrazivši zahvalu da se konačno riješilo i pitanje hrvatskoga Doma „Josip Marković” u Donjoj Lastvi. Konačno, Hrvati Boke kotorske i Crne Gore, dodao je, mogu raditi u prostorijama zgrade koju su gradili njihovi preci.

„To je jedan jako dobar znak i dobar početak za nastavak i rješavanje daljnjih otvorenih pitanja. Ali, nama je neprihvatljivo da jedan javni objekt, a to je bazen u Kotoru, nosi ime po zapovjedniku straže u logoru koji je zlostavljao logoraše. Dakle, to se treba promijeniti. Tu je naravno i pitanje školskog broda ‘Jadran’, to uvijek ističemo kao jedan simbol, ali tu je u svakom slučaju i pitanje vojne sukcesije, granice na moru i o tome također razgovaramo. Naravno, i pitanje otete imovine Hrvata Boke kotorske, osobito u Tivtu i Dobroti. Postoje presude i sad se te presude moraju provesti. Moraju se uknjižiti vlasnici kojima je oduzeta bila imovina i na tome ćemo ustrajati, jer nitko nema pravo oteti tuđu imovinu”, naglasio je hrvatski ministar.

Izjednačavanje Lore i Morinja nije moguće

Na pitanje kako vidi različite stavove predstavnika vlasti u Crnoj Gori oko Lore, Grlić Radman kaže da u slučaju vojnog zatvora Lora ima dosta nepoznavanja i da se ovdje olako politizira s tom temom.

„Vojni zatvor Lora je oduvijek bio vojni zatvor i hrvatsko pravosuđe je provelo postupke, istrage te donijelo odgovarajuće presude, odnosno kazne. Tu postoje imena i postoje kazne”, rekao je hrvatski ministar.

Izjednačavanjem ovoga vojnog zatvora i logora u Morinju, istaknuo je Grlić Radman, relativiziraju se žrtve u Morinju.

„Možda su političari ovdje u to vrijeme bili mladi, a na žalost nitko im mudar i pametan nije prenio to znanje – što je bilo i kako je bilo. I zato je dobro suočiti se s prošlošću. Trebamo ići s argumentima. Nije Hrvatska nikoga napadala. Tko je tada imao nalog, pravo i mandat da napada Dubrovnik, dolaziti u Dubrovnik, njegovu okolicu, paliti, pljačkati, odvoditi stanovnike, mirne stanovnike

Konavala. Ne možemo samo tako prijeći preko toga. Svako izjednačavanje nekakve takozvane krivnje, a zapravo neulazak u pravu istinu, ne pridonosi pomirenju ni jačanju dobrosusjedskih i prijateljskih odnosa”, ocijenio je Grlić Radman.

Prosvjed zbog spomen-ploče

Tijekom ceremonije polaganja vijenaca, dvadesetak mještana Morinja prosvjedovalo je tvrdeći da crnogorska vlast služi tuđim interesima. Tvrdili su da natpis na ploči u Morinju ne odražava stvarnu istinu događaja te su zatražili njezino uklanjanje.

U izjavama crnogorskim medijima poručili su da će se ponovno okupiti te da će, ako do tada ploča ne bude uklonjena, to učiniti sami.

Spomen-ploču u Morinju otkrili su početkom listopada 2022. godine tadašnji ministri vanjskih poslova i obrane **Ranko Krivokapić** i **Raško Konjević**, zajedno s Gordanom Grličem Radmanom i **Tomom Medvedom**, ministrom hrvatskih branitelja, u znak sjećanja na to što je u Morinju početkom devedesetih nekoliko mjeseci funkcionirao tzv. sabirni centar za ratne zarobljenike s dubrovačkog ratišta.

Tokom velikosrpske agresije na Hrvatsku, ovdje je bio logor, takozvani Centar Morinj (3. 10. 1991 - 18. 8. 1992) za zatočene hrvatske civile i branioce.

**SJEĆAJMO SE ZLOČINA POČINJENIH
DA BI SE OSRAMOTILI IME I DUH CRNE GORE.
IZRAŽAVAMO ŽALJENJE ZA SVE PATNJE
KOJE SU PROŽIVJELI ZATOČENI.
DA SE NIKADA NE PONOVI!**

Ministarstvo vanjskih poslova Crne Gore
i Ministarstvo odbrane Crne Gore

Morinj, 10. 10. 2022.

U Općini Kotor, u mjestu Morinj, od 3. listopada 1991. godine do 18. kolovoza 1992. godine JNA je organizirala Centar za prihvata zarobljenika iz Hrvatske, poznat kao logor Morinj, u kojemu su u nečovječnim uvjetima bile zatvorene 292 osobe s dubrovačkog područja.

U sudskom procesu koji je započeo 2007. godine, a pravomoćno je okončan 2013. godine, četiri pripadnika JNA su osuđena za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika koji su bili zatvoreni u tom logoru. Osim kaznenog postupka, sudovi Crne Gore su u parničnim postupcima donijeli i 154 odluke kojima je dosuđena naknada nematerijalne štete žrtvama ■

SVE ŠTO ŽULJA, TREBA RIJEŠITI PRIJE ULASKA U EUROPSKU UNIJU

„Prijeponi među državama su ljudski. Ali, ako imamo kamenčiće u cipeli, onda ih maknemo. Svaka zemlja koja ulazi u EU, dobro je da uđe rasterećena od bilateralnih pitanja, a ne da se ona rješavaju u Europskoj uniji”

Tekst: Miroslav Marušić
Foto: Atlantski savez Crne Gore

Crna Gora u procesu pristupanja Europskoj uniji (EU) ne treba licitirati brojkama i datumima, već raditi na provođenju reformi i rješavanju bilateralnih pitanja prije ulaska u Europsku uniju, ocijenio je hrvatski ministar vanjskih poslova Gordan Grlić Radman.

On je to rekao 4. listopada na forumu To Be Secure u Budvi, u sklopu panela „Članstvo u EU: Rušenje barijera, izgradnja mostova ka Uniji“, na kojem su govorili i crnogorski šef diplomatije Ervin Ibrahimović i bivši slovenski predsjednik Borut Pahor.

Gordan Grlić Radman istaknuo je kako je Hrvatska saveznik Crne Gore.

„Mi smo susjedi i sve što je vezano uz dobrosusjedske odnose su prijateljske vrijednosti. Morate ulagati najbolje što možete da bi ti odnosi bili što bolji, ali to nije jednosmjerna ulica, mora se i jedna i druga strana angažirati po tom

pitanju. Kada govorimo o članstvu, to ovisi o političkim elitama Crne Gore i siguran sam da ova Vlada, da su proeuropski orijentirani i da svi ostali koji su u Vladi ili koji su angažirani oko europske perspektive moraju vidjeti što to Europska unija donosi Crnoj Gori“, rekao je Grlić Radman.

On je također rekao da se Hrvatskoj članstvo u Europskoj uniji višestruko isplatilo.

„To je bio težak posao, ali donosi benefite samom društvu, institucijama, jača sigurnosne institucije, financijsku stabilnost. Crna Gora mora uložiti velike napore kako bi ostvarila sve što je na stolu. Ne bih se natjecao brojevima kada je u pitanju godina pristupanja, jer je to nezahvalno.“

Hrvatski ministar dodao je da Balkan još opterećuju bilateralna neriješena pitanja, koja utječu na stabilnost Balkana.

„To slabi institucije. Tu treba jačati institucije, a elite koje ne dijele iste vrijednosti, ne mogu se naći u tome. One is-

padaju iz natjecanja, ali onda jačate društvo, nevladin sektor, medije i njihovu slobodu. Hrvatska se uzima kao uspješna priča, imamo uređena i manjinska prava i to je dobro, a to želimo prenijeti i našim partnerima i saveznicima u Crnoj Gori”, rekao je Grlić Radman.

Također je istaknuo kako su „prijepori među državama ljudski”.

„Ali, ako imamo kamenčiće u cipeli, onda ih maknemo. Svaka zemlja koja ulazi u EU, dobro je da uđe rasterećena od bilateralnih pitanja, a ne da se ona rješavaju u Europskoj uniji. Mi ovdje imamo naslijeđene probleme. Danas smo bili na obilježavanju godišnjice logora Morinj, upalili svijeće logorašima”, naveo je Grlić Radman te zahvalio Ibrahimoviću na organiziranju događaja, rekavši da se tako njeguje kultura sjećanja.

„To je dobro, možemo biti ponosni što obilježavamo tu godišnjicu”, dodao je.

Radman je, upitan o bilateralnim sporovima s Crnom Gorom, rekao da je dobro da se otvoreno razgovara o njima.

„Ovdje govorimo u univerzalnim vrijednostima, civilizacijskim. Odšteta logorašima nije stvar financija, to je moralna kategorija, kao što je pitanje nestalih osoba. Mi još tražimo 1074 osobe sa Srbijom, 14 s Crnom Gorom, to nadilazi bilateralno pitanje. To je vladavina prava, nije stvar tu da Hrvat-

ska nešto uvjetuje. Može li se zemlja koja ima odgovornost za agresiju suočiti s prošlošću, pokazati političku volju da se to riješi ili će odustati od toga i ne priznati. Želimo li samo neki broj novih članica u EU, bez obzira na to što se u tim zemljama radi, ili da vidimo da se u tim zemljama poštuju vrijednosti Europske unije”, rekao je Radman.

Govoreći o brodu „Jadran”, za koji su, kako kaže, Hrvati emocionalno vezani, naglasio je da se „našao u Crnoj Gori slučajno, jer je išao na remont”.

„Matična luka mu je Split, on je naš simbol, iako postoji ugovor o sukcesiji, ali to ćemo rješavati neovisno o članstvu. Tu su i druge zemlje Balkana, ali govorimo o univerzalnim vrijednostima i govorimo o gestama koje bi Crna Gora mogla učiniti. Na pragu smo dogovora o odšteti logorašima, tu je i pitanje otete imovine”, dodao je Grlić Radman.

Osvrnuo se i na značaj poglavlja 31, čije je otvaranje Hrvatska ranije blokirala.

„Mislimo da poglavlje 31 reflektira i ono je odraz regionalne stabilnosti i dobrosusjedskih odnosa, a oni su krovno načelo EU-a i svaka država mora pokazati otvorenost”, rekao je hrvatski ministar. On je pohvalio Ibrahimovićevu postupanje, ali je rekao da mora imati podršku političkih lidera koji bi trebali znati da je Crnoj Gori mjesto u Europskoj uniji ■

GRLIĆ RADMAN: „PODRŠKA HRVATSKOJ ZAJEDNICI U CRNOJ GORI OSTAJE PRIORITET”

Hrvatski ministar vanjskih i europskih poslova **Gordan Grlić Radman**, nakon što je položio vijence i zapalio svijeće u Morinju te sudjelovao na forumu To Be Secure, susreo se u donjolaslovskome Domu kulture „Josip Marković” s predsjednikom Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Zvonimirom Dekovićem** i zastupnikom u Skupštini Crne Gore i predsjednikom Hrvatske građanske inicijative **Adrijanom Vuksanovićem**.

Tijekom susreta razgovaralo se o važnosti posjeta Morinju, kao i o kontinuiranoj suradnji Hrvatske i hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Ministar je istaknuo bezrezervnu podršku Vlade Republike Hrvatske očuvanju nacionalnoga identiteta, kulturne baštine i političkih prava Hrvata u Crnoj Gori.

Grlić Radman je naglasio kako hrvatska zajednica u Crnoj Gori ima ključnu ulogu u jačanju odnosa između dviju država. Vlada Republike Hrvatske ostaje posvećena pružanju institucionalne, političke i financijske potpore Hrvatima u Crnoj Gori.

Deković je zahvalio ministru na dolasku i kontinuiranoj podršci koju hrvatska Vlada pruža brojnim projektima i inicijativama, ističući kako je ovakav dijalog ključan za daljnji napredak i vidljivost zajednice. Posebno je zahvalio ministru Grliću Radmanu na uloženoj trudu i naporima tijekom procesa povratka Doma kulture „Josip Marković” hrvatskoj zajednici, čime su stvoreni još bolji uvjeti za očuvanje i razvoj njezina identiteta i aktivnosti.

Ovaj posjet još je jednom potvrdio predanost Republike Hrvatske u zaštiti interesa svoje manjine izvan granica, kao i važnost nastavka otvorene i konstruktivne suradnje između dviju prijateljskih zemalja.

Radio Dux

DIO SPORNIH PITANJA PRED DOGOVOROM

Vijesti saznaju da bi rješavanje pitanja odštete logorašima iz Morinja trebalo biti formalizirano sporazumom, dok bi ostali sporovi trebali biti zatvoreni uz politički, odnosno „džentlmenški” dogovor Podgorice i Zagreba

Tekst: HINA

Foto: Boka News, Nikola Dončić

Hrvatska i Crna Gora blizu su rješavanja dijela međusobnih sporova koji bi, između ostalog, trebali obuhvatiti isplatu odštete hrvatskim zatočenicima u nekadašnjem logoru Morinj, pisale su nedavno podgoričke Vijesti.

Prema neslužbenim saznanjima tog lista, pitanje vlasništva nad brodom „Jadran” ne bi se problematiziralo ni u Zagrebu ni u Podgorici, sve dok dvije države to pitanje ne riješe dogovorom ili međunarodnom arbitražom.

Vijesti navode da je tim dogovorom predviđeno i da spomen-ploča na mjestu nekadašnjeg logora Morinj, koju su u lipnju 2022. otkrili tadašnji ministri vanjskih poslova i obrane Crne Gore **Ranko Krivokapić** i **Raško Konjević** sa svojim hrvatskim kolegama **Gordanom Grlićem Radmanom** i **Tomom Medvedom**, ostane kao podsjetnik na to da je u Morin-

ju početkom devedesetih nekoliko mjeseci funkcionirao tzv. sabirni centar za ratne zarobljenike s dubrovačkog ratišta.

Prema pisanju Vijesti, osim „Jadrana”, otvorena će ostati i tema granice na moru između susjeda. No, slučaj splitskog logora Lora, u kojem je stradalo 14 pripadnika bivše Jugoslavenske narodne armije iz tzv. nikšićko-šavničke grupe, neće biti uključen u ovaj djelomični dogovor iako je, kako tvrdi izvor lista, bilo takvih pokušaja s crnogorske strane.

Vijesti saznaju i da bi rješavanje pitanja odštete logorašima iz Morinja trebalo biti formalizirano sporazumom, dok bi ostali sporovi trebali biti zatvoreni uz politički, odnosno „džentlmenški” dogovor Podgorice i Zagreba. Taj list podsjeća da do sada nije bilo službenih informacija o visini obeštećenja logorašima, ali da se razgovaralo o višemilijunskom iznosu.

Navodni dogovor koji bi se, prema informacijama Vijesti, mogao postići u sljedećih nekoliko dana, predviđa i promjenu imena bazena u Kotoru koji nosi ime nekadašnjeg vaterpolista **Zorana Džimija Gopčevića**, koji je, prema tvrdnji Zagreba, bio i čuvar u logoru u Morinju.

Postizanjem tog dogovora u kratkom roku stekli bi se uvjeti da Crna Gora zatvori u pregovorima s Europskom unijom (EU) Poglavlje 31 (vanjska, sigurnosna i obrambena politika), čije je zatvaranje blokirala Hrvatska krajem prošle godine.

Sugovornici Vijesti tvrde da je crnogorski premijer **Milojko Spajić** tijekom sastanka s hrvatskim kolegom **Andrejem Plenkovićem** u Bledu načelno prihvatio detalje dogovora sa Zagrebom. List navodi i da je njihova saznanja o dogovoru Zagreba i Podgorice neizravno potvrdila posebna savjetnica hrvatskoga šefa diplomacije **Vanda Babić Galić**.

„Odšteta logorašima, promjena imena bazena, pitanje školskog broda 'Jadran', granica na moru te postojanost spomen-ploče u Morinju – okvir su prozora prema Bruxellesu i zajedničkim naporima u njihovu rješavanju doći ćemo do konačnog cilja”, rekla je Babić Galić za Vijesti, istaknuvši da hrvatski i crnogorski ministri vanjskih poslova Gordan Grlić Radman i Ervin Ibrahimović, kao i premijer Spajić, pronalaze „brza rješenja za ona pitanja koja opterećuju normalno funkcioniranje dviju država”.

„Narativ koji smo posljednjih mjeseci slušali nije bio u skladu s politikom dobrosusjedskih odnosa. No, srećom, poruke koje smo dobili jamstvo su da će Crna Gora ustrajati i odgovoriti na sve izazove”, rekla je ona za Vijesti.

Grlić Radman je nedavno iz Slovenije, gdje je sudjelovao

na Bledskome strateškom forumu, na čijim se marginama sastao s crnogorskim dužnosnicima, priopćio da se ide u smjeru rješavanja otvorenih tema.

Crna Gora i Hrvatska krajem siječnja počele su bilateralne konzultacije u cilju prevladavanja sporova zbog kojih je Zagreb blokirao zatvaranje Poglavlja 31. Prethodno je, u obliku non-papera, ispostavio zahtjeve za rješavanje nekoliko pitanja koja smatra otvorenima i za koja tvrdi da narušavaju međusobne odnose.

Zahlađenje odnosa počelo je u siječnju 2024. godine, nakon što je hrvatski ministar obrane **Ivan Anušić** otkazao, tijekom posjeta Crnoj Gori, susret s crnogorskim kolegom **Draganom Krapovićem** zbog, kako je objasnio, Krapovićevih stavova o brodu „Jadran” i ploči u Morinju. Krapović je ranije izjavio da Hrvatska nema pravo tražiti „Jadran” i da ploča u Morinju treba biti zamijenjena drugom, „s adekvatnim tekstom”.

Kriza u odnosima Zagreba i Podgorice kulminirala je nakon što je crnogorski parlament krajem lipnja 2024. usvojio Rezoluciju o genocidu u Jasenovcu i logorima Dachau i Mauthausen. Nakon toga je Zagreb proglasio nepoželjnim šefa crnogorskoga parlamenta i čelnika prosrpske desnice **Andriju Mandića**, potpredsjednika Vlade **Aleksu Bečića** i zastupnika **Milana Kneževića**.

Posljednje zaoštavanje odnosa dogodilo se ovoga ljeta, nakon objave Ministarstva obrane i Vojske Crne Gore da su izradili novu seriju znački, posebno dizajniranih za posadu školskog broda „Jadran”, „u znak poštovanja prema dugoj pomorskoj tradiciji i značaju koji ovaj brod ima za Crnu Goru”. Zbog toga je Zagreb uputio Podgorici prosvjednu notu ■

”Žrtve ne možemo izbrisati, izgubljeni životi vane za pravdom, ali istodobno kada agresor prizna žrtvi izvršenje agresije, kada pokuša iskrenim pokajanjem krenuti naprijed, onda je na nama da zbog budućnosti naših naroda krenemo zajedno putem mira pamteći pritom ono što je bilo

NIJE BILO LAKO BITI HRVAT U CRNOJ GORI

Intervju vodio: Nikola Dončić

Foto: dalmacijapress.hr, liberoportal.hr, direktno.hr, privatna arhiva

Dubrovnik, grad bogate povijesti i snažnog identiteta, pod vodstvom gradonačelnika **Mate Frankovića** dosljedno njeguje povijesne i kulturne veze s Bokom kotorskom i hrvatskom zajednicom u Crnoj Gori. Iako su odnosi dviju država u osjetljivom razdoblju, Franković ističe važnost istine o ratnim zbivanjima i traženja pravde za žrtve agresije na hrvatski jug, ali i potrebu za dijalogom, pomirenjem i zajedničkim razvojem u europskom duhu. Za Hrvatski glasnik otvoreno govori o složenim izazovima hrvatsko-crnogorskih odnosa, položaju Hrvata u Boki kotorskoj te ulozi Dubrovnika u očuvanju zajedničke baštine.

Hrvate Dubrovnika i Boke kotorske vežu snažne povijesne, kulturne i obiteljske poveznice, oblikovane stoljećima zajedničkog života i suočavanja s približno jednakim izazovima. Identitetske niti ostale su postojane i nakon nesretnih događaja tijekom Domovinskoga rata, dok zaštitnici Dubrovnika i Kotora, sveti Vlaho i sveti Tripun, i danas okupljaju i spajaju hrvatski narod s obje strane granice. Grad Dubrovnik, a i Vi osobno, prepoznajete se kao iskrena potpora dodatnom snaženju tih tradicionalnih poveznica, ali i stvaranju

novih oblika suradnje u kontekstu suvremenog življenja.

Grad Dubrovnik povijesno njeguje i održava dobre odnose s Hrvatima iz Boke kotorske. Puno je poveznica između nas, a jedino što nas razdvaja je zapravo granica. Na žalost, tijekom godina, a i ciljanom politikom raseljavanja Hrvata iz Boke kotorske, danas je hrvatski narod na navedenom području malobrojan. Međutim, ostali su i ne mogu se iskorijeniti kultura, običaji, arhitektura kojom je Boka kotorska prožeta. Sve nedvojbeno podsjeća na

snažan pečat hrvatskog bića u Boki kotorskoj.

Potrebno je istaknuti kako tragični odjeci Domovinskoga rata i još uvijek nedostižna pravda za sve žrtve s dubrovačkog područja opravdano utječu na odnose Dubrovnika i Boke kotorske, odnosno Hrvatske i Crne Gore. Koja pitanja smatrate najviše opterećujućim za odnose dviju država te kako ih je, po Vašem mišljenju, moguće rješavati u korist kvalitetnije suradnje Dubrovačko-neretvanske županije i Bokokotorskoga zaljeva?

11

Politika novog jezika, koji podsjeća na onaj iz 1991. godine, nastavila se kontinuirano događati u Crnoj Gori i godine suradnje, kao i nedvojbeni podrška Republike Hrvatske Crnoj Gori za ulazak u NATO savez, zaboravljene su

Suradnja kako Grada Dubrovnika tako i gradova iz Crne Gore, tu prije svega mislim na Kotor i Podgoricu, snažno se razvijala posljednjih deset godina. I mogu reći da je ona uistinu bila onakva kakva treba biti suradnja dviju država koje poznaju svoju povijest i sve ono što se u njoj događalo te priznaju i onaj negativni dio povijesti Crne Gore, a vezan je uz ratni pohod Crne Gore na područje Dubrovnika, kao i višemjesečnu blokadu Dubrovnika s kopna, mora i iz zraka. Žrtve ne možemo izbrisati, izgubljeni životi vapiju za pravdom, ali istodobno kada agresor prizna žrtvi izvršenje agresije, kada pokuša iskrenim pokajanjem krenuti naprijed, onda je na nama da zbog budućnosti naših naroda krenemo zajedno putem mira pamteći ono što je bilo. Politika Crne Gore je uistinu išla u smjeru mira, stabilnosti i dobrosusjedskih odnosa. Na groblju Boninovo višekratno je 6. prosinca veleposlanik Crne Gore po-

lagao vijenac i palio svijeće poginulim dubrovačkim herojima i onda je, promjenom političkih vjetrova u Crnoj Gori, sve stalo. Kotor je promijenio ime bazenu i nazvao ga po osobi koja je bila aktivno uključena u djelovanje Logora Morinj. Tada sam molio službenim dopisom gradonačelnika Kotora da to ne rade, jer će pokvariti i srušiti sve mostove koje smo gradili. Navedeno su, na žalost, ipak napravili. Takva politika novog jezika, koji podsjeća na onaj iz 1991. godine, nastavila se kontinuirano događati u Crnoj Gori i godine suradnje, kao i nedvojbeni podrška Republike Hrvatske Crnoj Gori za ulazak u NATO savez, zaboravljene su.

Nakon usvajanja Rezolucije o Jasenovcu u crnogorskom parlamentu, koja je narušila odnose Zagreba i Podgorice, uslijedio je niz bilateralnih razgovora o rješavanju spornih pitanja. Ti su razgovori dakako dotaknuli i Dubrovnik te njegove građane,

imajući u vidu stradanja tijekom Domovinskoga rata. Kako biste ocijenili njihov tijek i dosadašnje rezultate?

Još uvijek se razgovara, a dok se razgovara to je dobro. Usvajanje Rezolucije o Jasenovcu, logoru koji službena politika Republike Hrvatske nikad nije ignorirala i na čijem spomen-obilježju najveći državni vrh Republike Hrvatske svake godine u povodu komemoracije sudjeluje, nešto je u što bi se trebao ugledati predsjednik crnogorskog parlamenta, a ne usvajati rezolucije o nečemu čega se mi u Hrvatskoj sramimo. Nama ne trebaju drugi da bismo kao narod spoznali da su pojedinci iz naše prošlosti imali negativnu ulogu u društvu. Na žalost, na čelu crnogorskoga parlamenta nalazi se četnički vojvoda koji je sudjelovao u ratnim operacijama na Dubrovnik i takvim ljudima nije mjesto u politici. Ali, eto, većina je odabrala.

Iz godine u godinu sve je veći broj članova kulturno-povijesnih društava iz Konavala i Dubrovnika koji sudjeluju u proslavi svetoga Tripuna u Kotoru, dok bokeljski Hrvati redovito dolaze na Festu svetoga Vlaha. Te uzajamne geste svjedoče o živim i snažnim vezama našega naroda s obje strane granice. No, kako te poveznice učiniti još jačima, ne samo na kulturnoj i identitetskoj razini, već i u gospodarskoj suradnji i zajedničkim projektima? Posebno, kako mladima otvoriti prostor za susrete, dijalog i zajedničko djelovanje?

Smatram da uz međusobnu suradnju naših kulturno-umjetničkih društava, podupiranjem djelovanja hrvatske zajednice u Boki kotorskoj, ali i u cijeloj Crnoj Gori, možemo svi skupa jako puno učiniti. Tijekom povijesti nije bilo lako biti Hrvat u Crnoj Gori i mi upravo zbog toga na svaki mogući način našim Hrvatima, onima koji su ustrajno ostali, moramo dati snažnu potporu.

Grad Dubrovnik dosad je pružao dragocjenu potporu hrvatskoj zajednici u Boki kotorskoj, čime se čuvalo zajedništvo i opstojnost ovdašnjih Hrvata. Koje bi korake trebalo poduzeti da se ta potpora institucionalizira i kako vidite razvoj trajne, sustavne suradnje Dubrovnika i Hrvata Boke.

Mi smo godinama pronalazili način međusobne suradnje i to razvojem suradnje gradova. Međutim, kako je to zamrlo, preostalo nam je da u sklopu naših mogućnosti i zakonskih ovlaštenja potpomažemo rad kulturnih organizacija Hrvata u Crnoj Gori.

S obzirom na to da je Hrvatska članica Europske unije, a Crna Gora je u procesu pridruživanja, koliko europski okvir otvara mogućnosti za zajedničke projekte Dubrovnika i Boke kotorske? Koje inicijative ili vrste projekata vidite kao najperspektivnije za dugoročnu suradnju i prosperitet ovoga područja?

” Tijekom povijesti nije bilo lako biti Hrvat u Crnoj Gori i mi upravo zbog toga na svaki mogući način našim Hrvatima, onima koji su ustrajno ostali, moramo dati snažnu potporu

Cijeli je niz mogućih prekograničnih projekata. Jako puno stvari može se pomaknuti naprijed ulaskom Crne Gore u Europsku uniju, ali to neće biti moguće sve dok se i službena politika Crne Gore ne suoči s istinom. Samo istina je jasan i trajan put k dugoročnome miru, a hrvatski narod čistog obraza pruža ruku onima koji žele pružiti ruku, koji gledaju prema zapadu i koji žele biti dio Europske unije.

Dubrovnik je svjetski turistički biser, a u posljednjih nekoliko godina Grad s posebnom pažnjom vodi računa o održivu razvoju turizma, čuvajući kulturnu baštinu i kvalitetu života svojih stanovnika. Koje ste konkretne mjere poduzeli da turizam služi lokalnoj zajednici i koja iskustva smatrate posebno vrijednima kako biste poslužili kao inspiracija gradovima poput Kotora?

Cijeli niz mjera smo poduzeli kako bismo uveli održivost. Naime, mnogima su puna usta održivosti, ali u konačnici, kada održivost dođe do njihovih vrata, svi bi je rado zaobišli. Što znači biti održiv Grad i kako se postaje održiv? Jedino jasno postavljenim pravilima, čega i koliko smije biti u određenome prostoru. Nema povlaštenih, za sve su pravila jednaka, a glavni element održivosti je stanovnik Grada - ona ili on su najvažniji

” Nema povlaštenih, za sve su pravila jednaka, a glavni element održivosti je stanovnik Grada - ona ili on su najvažniji i svaku odluku koju donosimo, donosimo je da sutra bude bolje našim stanovnicima

i svaku odluku koju donosimo, donosimo je da sutra bude bolje našim stanovnicima. U trenutku kada smo počeli uvoditi održivost, što je značilo brojna pravila, procedure, ograničen-

ja i slično, mnogi su mi predbacivali ograničenost, a danas svi vide rezultate održivosti. Iz godine u godinu bilježimo izvrsne turističke rezultate, kvaliteta pružene usluge nam raste, a istodobno broj gostiju u glavnoj sezoni nam se ne povećava. Prosječan broj noćenja se povećava u odnosu na broj dolazaka i to je ono što smo željeli kao krajnji cilj.

Dubrovnik je važna i najbliža adresa za Hrvate Boke u Hrvatskoj. Koju biste poruku, s pozicije gradonačelnika, na kraju ovoga razgovora uputili bokeljskim Hrvatima?

Dragi Hrvati Boke, dragi prijatelji i susjedi, ovaj drevni Grad je tu uz vas i za vas. Vi ste čuvari hrvatskoga identiteta Boke kotorske. Budite ponosni na ostavštinu vaših predaka i čuvajte hrvatski identitet kao zjenicu oka, a mi ćemo biti uvijek tu za vas, dok nam živo srce bije ■

Puna povijesti i kulture

Ne ispunjavajte život danima, ispunite dane životom.

HRVATSKA

Puna života

PHOTO: DANIEL PAVLINOVIĆ

NAJAVA POSTAVLJANJA SPOMENIKA PUNIŠI RAČIĆU IZAZVALA OSUDE

„Nadam se da vlasti u Crnoj Gori neće dopustiti postavljanje spomenika orjunašu, teroristu i zločincu Puniši Račiću koji je u beogradskoj Skupštini, usred zasjedanja, pucao u hrvatske zastupnike”

Tekst: Radio Dux

Foto: Croatian World Network, Meta, Wikipedia

Marija i Stjepan Radić u bolnici nakon ranjavanja u Beogradu, a od kojega je Radić preminuo 8. kolovoza 1928. godine

Najava postavljanja spomenika **Puniši Račiću** na sjeveru Crne Gore izazvala je oštre reakcije i osude kako među pripadnicima ovdašnje hrvatske zajednice, tako i u Hrvatskoj.

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore još je 2017. godine izrazilo zabrinutost kada je u selu Slatini, u Općini Andrijevića, postavljena ploča u čast Puniše Račića, političara i atentatora.

Račić je 1928. godine u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS u Beogradu ubio hrvatske zastupnike **Pavla Radića** i **Đuru Basaričeka**, ranio **Ivana Pernara** i **Ivana Grandu**, dok je **Stjepan Radić** preminuo od posljedica ranjavanja.

Predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Zvonimir Deković** prilikom tadašnjeg postavljanja ploče upozorio je kako se radi o činu suprotnom Zakonu o spomenobilježjima Crne Gore, koji člankom 10. zabranjuje podizanje spomenika osobama s kriminalnim naslijeđem.

Istaknuo je kako je Puniša Račić bio poznat ne samo po atentatu na hrvatske parlamentarce, nego i po brojnim drugim zločinima – od nasilja i pljačke šuma u vlasništvu manastira Dečani do pokušaja svrgavanja dinastije Petrović u Crnoj Gori.

„Istorija Srba i Srbije“, Facebook stranica, donosi fotografiju s kipom Puniše Račića. „Ovo delo će uskoro biti postavljeno u jednom prelepom selu na severu Crne Gore“, glasi objava na ovoj stranici, uz dodatni opis kipa – „Puniša Račić davi zmiју otrovnicu“.

Na fotografiji je prikazan i akademski kipar **Dragan Radenović**, autor ovog spomenika, kao i spomenika **Draži Mihajloviću**, **Slobodanu Miloševiću** i **Amfilohiju**, prethodnome crnogorsko-primorskome mitropolitu Srpske pravoslavne crkve.

„Izborom fotografije Račića u uniformi nepoznate vojske pokušava se izbjeći izravna politička poruka, no očito je da njegovo političko djelovanje i atentat nisu slučajno zanemareni. Zbog toga apeliramo na državne institucije da poštuju zakon i spriječe legalizaciju ovakvih poruka mržnje“, poručio je Deković zbog najave postavljanja Račićeva kipa.

Tim povodom reagirala je i zastupnica u Hrvatskome saboru **Marijana Petir**, izrazivši duboko nezadovoljstvo.

„Nadam se da vlasti u Crnoj Gori neće dopustiti postavljanje spomenika orjunašu, teroristu i zločincu Puniši Račiću koji je u beogradskoj Skupštini, usred zasjedanja, pucao u hrvatske zastupnike. Iako je cilj bio obezglaviti hrvatski narod i učiniti ga nesposobnim u daljnjoj borbi za nacionalna prava, Radić je bio toliko važan hrvatskome narodu da je i mrtav ujedinio Hrvatsku, a njegova je Hrvatska seljačka stranka postala masovni pokret koji su podržavale sve političke stranke“, napisala je Petir, zaključivši kako se čini da „oni koji žele postaviti spomenik Puniši Račiću iz povijesti nisu ništa naučili“ ■

Atentat na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini u Beogradu, 20. lipnja 1928. godine

■ VIČEVIĆ UGOSTIO IZASLANSTVO VITEŠKOG ALKARSKOG DRUŠTVA

Predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore (HGDCG) **Mirko Vičević** primio je u službeni posjet izaslanstvo Viteškog alkarskog društva iz Senja. Ovo povijesno društvo u Kotoru su predstavljali njegov predsjednik **dr. med. Stipe Jukić**, tajnik **dr. med. Ivan Nasić**, član Nadzornoga odbora Alkarske ergele **Vlatko Bandala** te **Jerko Ivandić**, domaćin u Viteškome alkarskom društvu.

U srdačnome i prijateljskome ozračju razgovaralo se o povijesnim poveznicama, bogatoj tradiciji Viteškog alkarskog društva i njegovu značaju za Republiku Hrvatsku. Vičević je izvijestio cijenjene goste o radu i misiji Hrvatskoga građanskog društva, koje gotovo četvrt stoljeća okuplja Hrvate u Crnoj Gori te predstavio najznačajnije projekte i planove za budućnost. Posebno je istaknut značaj Hrvatskoga glasnika, glasila Hrvata u Crnoj Gori, čiji se jubilar, 200. broj, očekuje krajem ove godine.

Razgovaralo se i o statusu i izazovima s kojima se suočava autohtona hrvatska manjina u Boki kotorskoj i ostalom dijelu Crne Gore, uz naglasak na jačanje veza s matičnom državom.

Nakon međusobnog darovanja vrijednih publikacija, izaslanstvo Viteškog alkarskog društva, predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Vičević te predsjednik Bokeljske mornarice Kotor **Denis Vukašinović** bili su u posjetu kotorske biskupu **fra Mladenu Vukšiću**.

■ VUKSANOVIĆ ZAHVALIO SOKOLU NA POTPORI HRVATSKOJ ZAJEDNICI

Adrian Vuksanović, predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u Skupštini Crne Gore, sastao se s hrvatskim zastupnikom u Europskome parlamentu **Tomislavom Sokolom**.

U srdačnome i prijateljskome ozračju, sugovornici su razmijenili mišljenja o aktualnim prilikama u Crnoj Gori, s posebnim naglaskom na njezinu trenutačnu poziciju u pretpripravnim pregovorima s Europskom unijom. Vuksanović je tom prilikom zahvalio zastupniku Sokolu na prilici koju je njegov ured pružio mladim članici hrvatske zajednice iz Crne Gore za stažiranje u Europskome parlamentu, naglasivši kako će to iskustvo značajno pridonijeti njezinoj profesionalnoj izgradnji, ali i poslužiti kao poticaj ostalim mladim osobama da se dodatno usavršavaju i aktivno uključuju u europske procese.

Lider Hrvatske građanske inicijative također je podsjetio na dolazak zastupnika Sokola iz Bruxellesa u Tivat, u završnici kampanje za parlamentarne izbore 2023. godine, kako bi osobno pružio potporu Hrvatskoj građanskoj inicijativi, što je bio snažan znak suradnje i solidarnosti.

Zastupnik u Europskome parlamentu Tomislav Sokol potvrdio je da Hrvati u Crnoj Gori i dalje mogu računati na snažnu političku i svaku drugu potporu Republike Hrvatske. Istaknuo je važnost očuvanja identiteta hrvatske zajednice te njezin doprinos europskome putu Crne Gore.

■ SURADNJA INSTITUTA IVO PILAR I HRVATSKOGA GRAĐANSKOG DRUŠTVA

U prostorijama Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore u Kotoru boravio je **dr. sc. Vinicije Lupis**, voditelj Područnoga centra Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar iz Dubrovnika. U ime Društva primio ga je predsjednik **Mirko Vičević**, koji je istaknuo zadovoljstvo nastavkom suradnje s uglednim hrvatskim znanstvenim institucijama.

Posjet je održan u sklopu priprema za izložbu „Ecclesia et Regnum“, koju Institut Ivo Pilar organizira u povodu obilježavanja 1100. obljetnice Splitskih crkvenih sabora i Hrvatskoga Kraljevstva.

Tijekom susreta razgovarano je i o povijesnim vezama Boke kotorske i hrvatskoga kulturnog prostora, kao i o doprinosu bokeljskih Hrvata razvoju crkvenoga i kulturnoga života u Dalmaciji i širem jadranskom području. Lupis je predstavio koncept izložbe koja će prikazati važnost Splitskih sabora u oblikovanju ranosrednjovjekovne hrvatske državnosti i crkvene organizacije.

Predsjednik Vičević zahvalio je na posjetu te izrazio spremnost Hrvatskoga građanskog društva da pridonese realizaciji ovoga značajnoga kulturno-povijesnog projekta, koji povezuje zajedničku baštinu i identitet hrvatskoga naroda tijekom stoljeća.

■ BOKELJSKA MORNARICA U HERCEG NOVOM PROSLAVILA TRI POVIJESNA DATUMA

Smotrom Glavnoga odreda, počasnim plotunom i kolom svetoga Tripuna, Bokeljska mornarica proslavila je 30. rujna u Herceg Novom tri značajna povijesna datuma: Dan Bokeljske mornarice 809 - podružnice Herceg Novi, Dan svetoga Jeronima – zaštitnika grada i Dan oslobođenja Herceg Novog od turske vlasti 1687. godine.

Nakon predaje raporta majoru **Igoru Petroviću** u parku „Boka“, kapetan **Jakov Andrić** predvodio je Glavni odred Bokeljske mornarice do zgrade Općine Herceg Novi, gdje im je predsjednik Općine **Stevan Katić** predao zastavu i obavio smotru.

Odred praćen zvucima doboša članova Gradske muzike Herceg Novi marširao je do Trga Nikole Đurkovića, gdje je ispaljen jedan plotun, na što je straža s Tore jednim plotunom dala znak da se otvore gradska vrata. Na taj način simbolično je prikazano oslobođenje Herceg Novog od turske vlasti.

Na trgu ispred crkve svetoga Jeronima, Glavni odred je podnio raport admiralu **Mirku Vučeviću**, nakon čega je ispaljen počasni plotun i odigrano tradicionalno kolo Bokeljske mornarice, poznato i kao kolo svetoga Tripuna.

Proslava je zaokružena svečanom misom u crkvi svetoga Jeronima.

■ NADVOJVODA KARLO OD HABSBURGA-LORENE U POSJETU BOKELJSKOJ MORNARICI

Njegova Ekscelencija nadvojvoda Karlo od Habsburga-Lorene, poglavar austrijske kraljevske kuće, boravio je u Kotoru, u sklopu službenoga posjeta Crnoj Gori. Posjet je organizirala Zajednica Talijana Crne Gore, a program je obuhvatio i obilazak Bokeljske mornarice Kotor, jedne od najstarijih pomorskih bratovština na svijetu.

U pratnji nadvojvode nalazili su se **dr. Masimilijano Lakota**, diplomatski savjetnik i predstavnik austrijske kraljevske kuće u Italiji, **major Fric Rat**, osobni vojni pomoćnik te **kapetan Ernest Fojan**, generalni pomoćnik nadvojvode Karla.

U ime Bokeljske mornarice Njegovu Ekscelenciju i pratnju primili su **viceadmiral Andro Radulović**, **major Igor Petrović**, potpredsjednik Upravnoga odbora **Miroslav Vukičević** i ceremonijalni majstor **Aleksandar Dender**.

Tijekom posjeta, viceadmiral Radulović informirao je nadvojvodu o povijesti Bokeljske mornarice i njezinim planovima, major Petrović govorio je o članstvu i funkciji malog admirala, dok je potpredsjednik Vukičević predstavio tradicionalno oružje i nošnju. Dender je cijenjene goste podsjetio na dva povijesna posjeta Bokeljske mornarice Beču.

Nadvojvoda Karlo izrazio je zadovoljstvo što se nastavlja drevna tradicija Bokeljske mornarice, ističući da je upravo očuvanje i prenošenje tradicije njezina najvažnija uloga u suvremenom vremenu.

■ FESTIVAL MEDITERANSKE GLAZBE: „SAMO MORE ZNA“

Festival mediteranske glazbe „Samo more zna“ održan je krajem ljeta u prepunoj kafani „Dojmi“ u Kotoru, u organizaciji Hrvatske kulturne udruge „Staduni od kulture“, prema ideji predsjednice i vokalistkinje **Nade Baldić**.

Ova glazbena manifestacija imala je revijalni karakter, a publika je uživala u nastupima brojnih mladih i afirmiranih izvođača koji su uz pjesmu dočarali duh Mediterana. Poseban pečat večeri dali su gosti iz Dubrovnika – renomirana klapa „Kaše“ i poznati tenor Stijepo Gleđ Markos, koji je ujedno bio i umjetnički direktor festivala. Njihovi nastupi izazvali su oduševljenje publike i dodatno naglasili povezanost kulturnoga prostora Boke i juga Hrvatske.

Program su vodile **Dolores Fabian** i **Tanja Grabić**.

Glazbenoj večeri su, između ostalih, prisustvovali generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, potpredsjednik Općine Kotor **Igor Kumburović**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** i predsjednik Hrvatske građanske inicijative **Adrijan Vuksanović**.

Festival „Samo more zna“ realiziran je uz financijsku potporu Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Općine Kotor.

Vjernici Lepetana tradicionalno hodočastili na otok Gospe od Škrpjela

„Ove godine nakon dugo vremena nismo imali nikakvih problema s privezom brodova domaćih župljana te je sve proteklo u miru, na čemu od srca zahvaljujem svima koji su u tome pomogli i svemu ostalome što je bilo vezano uz ovu proslavu”

Teks i foto: Župa Lepetane

Tradicionalno je održana sveta misa na otoku Gospe od Škrpjela u povodu zavjetnoga dana župe Lepetane, koji se održava jednom godišnje, prve nedjelje nakon svetkovine Velike Gospe.

Svetu misu u ranim jutarnjim satima, uz prisutnost velikog broja vjernika i hodočasnika, predslavio je **don Dražen Kraljić**, upravitelj župe Lepetane.

Zavjet je vezan uza zahvalu koju su stanovnici Lepetana udijelili Gospi, jer ih je čudesno zaštitila u vrijeme kuge. Točan datum početka ove lijepe vjerske tradicije nije poznat.

U svojoj propovijedi don Dražen je govorio o ulozi Gospe u životu Crkve i svakog vjernika te je pozvao sve da svoje molitve, potrebe i želje stave pred Mariju koja će ih najbolje prenijeti svome Sinu.

Na kraju mise vjernici su zajedno izmolili deseticu krunice te Gospi preporučili sve osobne, svjetske i crkvene nakane: za mir u svijetu, u našim obiteljima i nama samima, za mir i jedinstvo među kršćanima, za prestanak svih ratnih i vjerskih sukoba, kao i za prestanak svih vremenskih neprilika.

„Ove godine nakon dugo vremena nismo imali nikakvih problema s privezom brodova domaćih župljana te je sve proteklo u miru, na čemu od srca zahvaljujem svima koji su u tome pomogli i svemu ostalome što je bilo vezano uz ovu proslavu. Vjera i zavjet koji katolici župe Lepetane održavaju stoljećima moraju imati primat nad ostalim svjetovnim stvarima koje su ionako prolazne, a ostaje samo ono što je neprolazno i vječno”, rekao je don Dražen Kraljić, upravitelj župe Lepetane ■

Vjerski blagdani tradicionalno proslavljeni u Kavču

Crkva svetoga Križa, iako s povijesnom vrijednošću, trenutno je u lošem stanju, stoga je don Dražen Kraljić uputio poziv svima koji mogu i žele da, prema svojim mogućnostima, pomognu u njezinoj obnovi, kako bi i buduće generacije mogle u njoj slaviti vjeru i susretati se s Bogom

Teks i foto: Župa svetoga Petra Bogdašići

Kraj kolovoza i početak rujna protekli su u duhu molitve, zajedništva i zahvalnosti, uz proslave dvaju važnih blagdana – glavosjeka svetoga Ivana Krstitelja i uzvišenja svetoga Križa.

Na blagdan glavosjeka svetoga Ivana Krstitelja, 29. kolovoza, u jutarnjim satima ispred crkve svetoga Ivana u Kavču služena je sveta misa koju je predvodio upravitelj župe **don Dražen Kraljić**. Ovaj blagdan mnogi župljani slave kao svoje krsno ime, pa je okupljanje proteklo u radosnome ozračju vjere i zajedništva.

U svojoj propovijedi don Dražen je istaknuo kako je sveti Ivan ostao vjeran Bogu, Kristu i istini do samoga kraja, čak i pod cijenu vlastitoga života te pozvao vjernike da i oni u svojim životima ustraju u istini i molitvi ovome velikom svecu, tražeći njegov moćni zagovor.

Nekoliko tjedana kasnije, na blagdan uzvišenja svetoga Križa, 14. rujna, u istoimenoj crkvi, održana je svečana sveta misa uz prisutnost domaćih župljana, kojima su se pridružili i vjernici iz okolnih župa.

Don Dražen je u propovijedi govorio o smislu i ulozi križa u životu svakog čovjeka, naglasivši da je križ neizbježan dio ljudskoga puta, ali da ga nikada ne nosimo sami, već uz Božju pomoć.

Nakon misnog slavlja blagoslovljeni su grobovi ispred crkve, a zatim je uslijedilo zajedničko druženje i čašćenje.

Crkva svetoga Križa, iako s povijesnom vrijednošću, trenutno je u lošem stanju, stoga je don Dražen Kraljić uputio poziv svima koji mogu i žele da, prema svojim mogućnostima, pomognu u njezinoj obnovi, kako bi i buduće generacije mogle u njoj slaviti vjeru i susretati se s Bogom ■

Don Dražen novi župnik Škaljara

Na blagdan svetih arkandela Mihaela, Gabriela i Rafaela don Ante Dragobratović obavijestio je svoje župljane kako više neće biti župnik Škaljara te kako župu preuzima don Dražen Kraljić. Don Ante je zahvalio svima s kojima je na bilo koji način surađivao, zamolio za oprostnje ako je nekoga na bilo koji način povrijedio te se svima preporučio u molitvama

Teks i foto: Župa Gospe od Snijega Škaljari

Na blagdan svetih Arkandela Mihaela, Gabriela i Rafaela, 29. rujna u crkvi svetoga Mihovila u Škaljarima proslavljena su ta velika i značajna nebeska bića, arkandeli koji su pojedinačno imali veliku ulogu u povijesti spasenja ljudskog čovječanstva i pojedinaca.

Svetu misu u istoimenoj crkvi predslavio je **don Dražen Kraljić**, župnik Bogdašića i Lepetana uz prisutnost **don Ante Dragobratovića**, župnika Škaljara, Kotora i Dobrote.

U svojoj propovijedi don Dražen je govorio o važnosti i ulozi svetih anđela i arkandela u životu svakog vjernika te o njihovoj pomoći i zaštiti koju pružaju svima koji im se utječu za pomoć i zaštitu.

Na kraju svete mise don Ante je iskoristio priliku da obavijesti svoje župljane kako više neće biti župnik Škaljara te kako župu preuzima don Dražen koji je i do sada, tijekom dviju godina, aktivno pomagao u vođenju župe. Don Ante je zahvalio svima s kojima je na bilo koji način surađivao, zamolio za oprostnje ako je nekoga na bilo koji način povrijedio, te se svima preporučio u molitvama.

Neka sveti arkandeli mole za sve nas i štite svećenike i narod koji im je povjeren u životnoj borbi dobra i zla u nadi i vjeri kako će dobro na kraju uvijek pobijediti. ■

Vjernici iz Boke hodačastili u Međugorje

Ovo je već četvrto hodočašće po redu, a drugo koje se održava nakon što je Vatikan dao „nihil obstat“, čime je i službeno priznato pravo hodočašća u ovo svjetski poznato marijansko svetište

Teks i foto: Župa svetoga Petra Bogdašići

Župa Bogdašići i ove je godine, prvog vikenda u listopadu, organizirala tradicionalno hodočašće u Međugorje – mjesto molitve, obraćenja i mira. Ovo je već četvrto hodočašće po redu, a drugo koje se održava nakon što je Vatikan dao „nihil obstat“, čime je i službeno priznato pravo hodočašća u ovo svjetski poznato marijansko svetište.

Uz domaće župljane i svog župnika **don Dražena Kraljića**, hodočašću su se pridružili i vjernici iz nekoliko drugih župa Kotorske biskupije, što je ovom susretu dalo osobitu dimenziju zajedništva i crkvenog jedinstva.

Tijekom trodnevnog putovanja hodočasnici su najprije posjetili grad Stolac, gdje su na zidinama Staroga gra-

da u molitvenom ozračju održali pobožnost Križnog puta. U Međugorju su posjetili zajednicu časnih sestara „Oaza mira“, a zatim i Brdo ukazanja – mjesto gdje su mnogi vjernici tijekom desetljeća pronašli duboki mir i obnovu vjere.

Dio hodočašća bilo je i sudjelovanje u večernjem molitvenom programu župe Međugorje, koji je obuhvatio svetu misu, klanjanje Presvetome Oltarskom Sakramentu te zajedničku molitvu krunice.

„Od srca zahvaljujem svima koji su na bilo koji način pomogli u organizaciji i ostvarivanju ovog hodočašća. Neka nas sve i dalje prate Božji blagoslov i Marijin majčinski zagovor“, poručio je don Dražen Kraljić, upravitelj župe ■

In memoriam

Josip Usmiani

(1944. - 2025.)

Josip Usmiani rođen je u Kotoru 9. ožujka 1944. godine. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u svome rodnom Kotoru. U Zagrebu je završio Fakultet strojarstva i brodogradnje i oženio se Jasminkom Papailiopulos, koja je završila Filozofski fakultet u Zagrebu. Nastanili su se u Oroslavju, gdje su se zaposlili kao nastavnici u tamošnjoj srednjoj školi. Imaju tri sina: Jurja, Ivicu i Frana.

Nakon osnivanja Hrvatskoga građanskog društva Josip postaje aktivni član i, može se slobodno reći, njegov vanjski suradnik.

Realizator je prvog projekta Društva pod nazivom „Pomozi bolesnom i nemoćnom“, uz svesrdnu financijsku pomoć Hrvatskoga crvenog križa, koji je osigurao značajnu količinu pelena koje je u Kotor nekoliko puta dovezio Josipov sin Ivica, djelatnik Hrvatskoga crvenog križa.

Josip se stavljao na raspolaganje voditeljima naših sportaša koji su sudjelovali na Hrvatskim svjetskim igrama u Zagrebu, kao i voditeljima naše djece koja su ljetovala u Zagrebu kao gosti Grada Zagreba i Turističke organizacije. Kada je naše Društvo postalo član Hrvatskoga svjetskog kongresa, Josip je u ime Društva bio prisutan na sastanku Središnjega odbora u Zagrebu.

Josip je bio autor određenog broja priloga u Hrvatskome glasniku. Zanimljiv prilog koji u nastavku objavljujemo ostao je na radnome stolu zbog njegove iznenadne smrti.

Dragi naš Josipe, počivao u miru Božjem!

MOJA TATA

Juraj-Đorđo je bio član Bokeljske mornarice i na Tripundan nosio nošnju i plesao poznato kolo. Bio je član pjevačkog društva i redovito pjevao na crkvenim svečanostima. Osim što je bio dobar glazbenik, svirao je violinu i kao član orkestra sudjelovao u kazališnim predstavama, dočecima Nove godine i plesnim večerima ispred kavane Dojmi na rivi

Tekst: Josip Usmiani
Foto: privatna arhiva

Ponukan člankom o glazbeniku **Eugenu Alfireviću** u Hrvatskome glasniku broj 195 (tekst napisao gospodin **Božidar Proročić**) u kojem se spominje ime moga oca **Jurja-Đorđa Usmianija** kao člana kvinteta koji je u crkvi sv. Tripuna na misi zadušnici za prera-
no preminuloga Eugena Alfirevića izveo djelo **Edvarda Griega**, slobodan sam navesti nekoliko „crtica“ iz života moga oca Jurja-Đorđa Usmianija, urara iz Kotora.

Mog oca mogli bi se sjećati stariji stanovnici Kotora i Boke. Nije mi namjera veličati njegovu ulogu u društvenome i kulturnome životu grada Kotora, već podsjetiti na brojne talente koje je posjedovao.

Prema kazivanju mnogih sugrađana, bio je vrijedan, točan i uspješan urar koji je urarski zanat izučio kod poznatoga kotorskog urara, gospodina **Homena**. Njegova butiga bila je na raskrižju ulice prema Pomorskome muzeju i one kratke uličice prema svetome Tripunu. Cijeli radni vijek proveo je na istome mjestu.

Rođen je 1908. u kući na Škaljar-skoj pjaci od majke **Marije** (rođene **Cvitanović** iz Sumartina na otoku

Braču) i oca **Josipa (Bepa) Usmianija Dalma**. Majka mu je umrla vrlo mlada, otac je bio konobar, a kasnije je imao svoju kavanu nasuprot urarske radnje moga oca. Djed Bepo Usmiani umro je 1945. godine.

Juraj-Đorđo Usmiani

Juraj-Đorđo je bio član Bokeljske mornarice i na Tripundan nosio nošnju i plesao poznato kolo. Bio je član pjevačkog društva i redovito pjevao na crkvenim svečanostima. Osim što je bio dobar glazbenik, svirao je violinu i kao član orkestra sudjelovao u kazališnim predstavama, dočecima Nove godine i plesnim večerima ispred kavane Dojmi na rivi.

Moj otac imao je još jedan bogomdani talent. Bio je samouki slikar amater. Njegove teme su bile ulice i pjace unutar kotorskih zidina, pejzaži iz Kotorskoga zaljeva, sakralne teme i portreti. Na jednoj izložbi zapazila ga je i likovna kritika, a u zagrebačkome časopisu *Svijet* iz tridesetih godina prošlog stoljeća nazvan je „bokeljskim impresionistom“.

Umro je 1979. godine, a na posljednji počinak ispratili su ga brojni Kotorani do katedrale svetoga Tripuna, gdje je i održana misa zadušnica.

MONUMENTALNO DJELO NA KOJE SE DUGO ČEKALO

„Knjiga predstavlja znanstveni doprinos međunarodnoj historiografiji i ključan temelj za razumijevanje i valorizaciju hrvatske kulturne baštine u Boki kotorskoj, osobito u kontekstu djelovanja Kotorske biskupije, kao jednog od najvažnijih duhovnih i kulturnih nositelja identiteta Hrvata u ovom dijelu Crne Gore“

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Haris Mekić

Pod svodovima katedrale svetoga Tripuna u Kotoru, 26. rujna, predstavljena je knjiga „Povijest Crkve I.“, enciklopedijsko djelo **dr. sc. Lenke Blechove Čelebić**, koje već izaziva pažnju znanstvene javnosti kao jedan od najznačajnijih doprinosa suvremenoj medievistici u Crnoj Gori.

Izdavači ovoga opsežnog djela su Kotorska biskupija, Državni arhiv Crne Gore, Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore i izdavačka kuća „Boka F“, dok su njegovo višegodišnje nastajanje financijski potpomognuli Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Ministarstvo kulture i medija Crne Gore.

Monumentalna monografija, objavljena u atlas-formatu na 530 stranica, istražuje razvoj kršćanske Crkve na prostoru današnje Crne Gore tijekom visokoga srednjeg vijeka, od 1000. do 1500. godine, s posebnim naglaskom na Boku kotorsku i Primorje. Djelo se temelji na bogatoj dokumentarnoj građi, od čak 2.200 referencija na deset jezika, gdje 80 posto potječe iz arhivskih izvora poput Biskupskog arhiva u Kotoru, Vatikanskog apostolskog arhiva te arhiva u Beču, Dubrovniku, Napulju, Sankt Peterburgu i Jeruzalemu.

Crkvenu povijest treba sagledavati izvan lokalnih granica jer je, kako ističe autorica u predgovoru, Crkva univerzalna i internacionalna institucija koja je oblikovala politička, kulturna i društvena zbivanja tijekom stoljeća. Struka je već prepoznala značaj ovoga izdanja, što potvrđuje i recenzija akademika **Slobodana Prosperova Novaka** u kojoj stoji kako je riječ o prvoj cjelovitoj crkvenoj povijesti na našem prostoru – svojevrsnoj kruni crnogorske medievistike.

Kotorski biskup **fra Mladen Vukšić**, izrazivši veliku zahvalnost autorici knjige na njezinu trudu i radu, naglasio je na promociji kako je ovo djelo rezultat dugotrajnog istraživanja.

Glavna svrha povijesti je podučiti ljude te im omogućiti, dodao je monsinjor Vukšić, mudro pristupanje sadašnjosti, kao i oprezno planiranje budućnosti.

Govorio je o „tiraniji sadašnjosti“, u kojoj su ljudi previše zaokupljeni aktualnim vijestima i trendovima, zane-marujući lekcije iz prošlosti. Smatra kako društvena sredstva priopćavanja pažnju usmjeravaju na sadašnjost dok nas, kako je rekao, tehnološki gurui uvjeravaju da napredna tehnologija spašava našu civilizaciju.

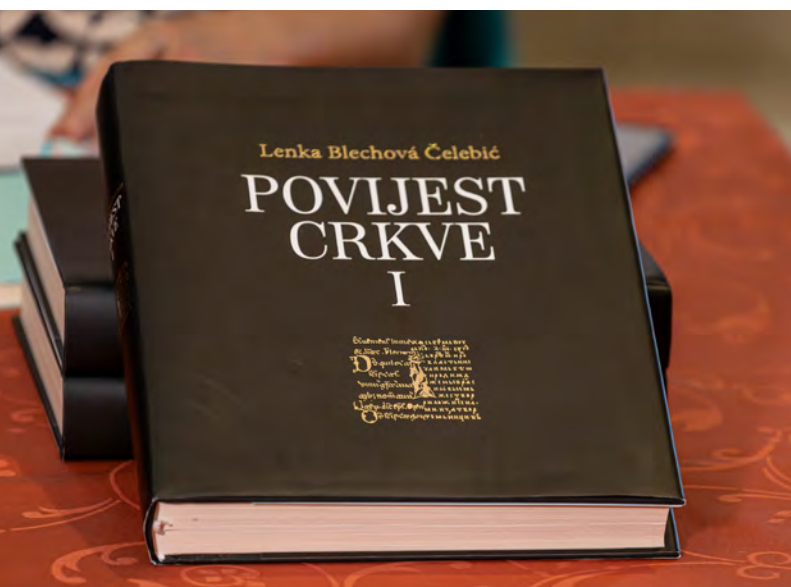
Povijest nas, međutim, podsjeća kako smo se nosili s krizama, otkriva zaboravljene oblike društvene organizacije, razotkriva korijenje nepravdi i, dalje navodi, nudi savjete za preživljavanje, napredak i promjene.

„Povijest je savjetnica, a ne vidovnjakinja. Pouke iz prošlosti zajednička su riznica za budućnost čovječanstva. Povijest nije borba za bolju prošlost. Stoga, postoji potreba da se hitno osvrnemo unatrag kako bismo lakše pronašli put naprijed“, rekao je kotorski biskup, naglasivši kako je Crkva osposobljena i zadužena da uvede svijet u apsolutnu budućnost koja se zove Bog.

Povijest Crkve je povijest veličanstvenih djela, ali i velikih propusta, smatra fra Vukšić, navodeći da narodi svijeta skupo plaćaju te promašaje još i danas.

„Slabosti Crkve mogu se razumijeti slabostima ljudi koji su u njoj i izvan nje, ali njezinu povijest, koja je ipak veličanstvena i nenadmašna u svetima, kulturi, humanizmu i napretku, nitko ne može protumačiti, nikakva ljudska snaga, moć i veličina. Ne smijemo bježati iz povijesti niti dopustiti da nas drugi iz nje uklone“, istaknuo je mon-

sinjor Vukšić, zaključivši da kršćani nisu ni za staro ni za novo, nego za vječno. „Povijest nije okretanje u krugu i vječno ponavljanje jednog te istog. Ona je neprekidan rast i rasvjetavanje u vječnosti.“

Ministrica kulture i medija Crne Gore **dr. Tamara Vujo- vić**, obraćajući se prisutnima u katedrali svetoga Tripuna, istaknula je da „Povijest Crkve I.“ nadilazi granice znan- stvenoga rada, postajući svojevrsno svjedočanstvo kul- turnog pamćenja i podsjetnik na važnost suživota i uza- jamnog poštovanja koje stoljećima oblikuje duh Boke i Crne Gore.

Ističući da iza ovog izdanja stoji tri desetljeća predanog i studioznog istraživanja, ministrica je naglasila kako au- torica ne ostaje u lokalnim granicama, već crkvenu povijest Crne Gore promatra u širem europskom i svjetskom okviru, dajući joj univerzalni značaj i novu znanstvenu vrijednost.

Povijesni utjecaj kršćanstva na ovim prostorima očitu- je se arhitektonski i kulturološki. Ova višeslojna povi- jest, dodaje Vujović, ističe Crnu Goru kao prostor gdje je kršćanstvo civilizacijski okvir i kulturna snaga koja obliku- je norme, vrijednosti i identitet.

„Moram priznati autorici da sam uživala u njezinoj kap- italnoj studiji, čitajući je s pažnjom i otkrivajući da je znan- stveno djelo s originalnim dokumentima potkrijepljeno i lišeno suvišnih interpretacija i učitavanja sadašnjosti u prošlost, prava duhovna okrepja i zadovoljstvo“, rekla je ministrica Vujović, objasnivši da Crna Gora i Boka, zbog susreta različitih vjera, kultura i tradicija, imaju posebnu odgovornost i priliku.

„I baš zato nam je važno da znamo da kršćanski identitet ima inkluzivnu i afirmativnu prirodu za drugog i drukčijeg, da različitosti nisu slabost već bogatstvo za- jednice. Kao što nas apostol Pavle uči, zajedništvo ne poništava različitosti, nego ih integrira, a liturgijski okvir postaje znak zajedništva koje priznaje i čuva posebnosti“, a ta je poruka, naglasila je Vujović, važna i danas.

U Crnoj Gori zajednički život nije lak, ali je, dodaje, mo- guć i plodonosan kada se zasniva na otvorenosti i uzajam- nom poštovanju.

„Naš identitet ne smije biti zatvoren u prošlost. On je, kako kaže suvremena teologija, futurističko sjećanje, ob- veza da već danas živimo otvorenost i dijalog, stvarajući budućnost u kojoj će se prepoznavati dostojanstvo svakog čovjeka. Kršćanstvo s ovakvim prepoznavanjem i razumi- jevanjem dobiva moćnu alatku koja mu daje za pravo da djeluje u pravcu promjena i da promjene najavljuje“, istak- nula je ministrica Vujović te zaključila kako je ova knjiga proizvod uspješne suradnje.

Danilo Mrvaljević, direktor Državnog arhiva Crne Gore, istaknuo je da ova institucija kao suizdavač sudjeluje isk- ljučivo u projektima od „najvišeg značaja“, što potvrđuje iznimna vrijednost predstavljene monografije.

Lenka Blechová Čelebić svrstava se u sam vrh suvremene europske i svjetske medievistike, a njezin je dugogodišnji rad, naglasio je Mrvaljević, ostavio dubok trag u crnogorskoj kulturi. Ističe i da ovakva monografija zahtijeva multidisciplinarnost te predstavlja golem pothvat čak i za timove autora, institute i akademije. To dodatno ističe izniman trud, rad, stručnost i opseg znanja koje je autorica samostalno uložila.

Djelo „Povijest Crkve I.“ temeljeno je na izvorima iz brojnih europskih arhiva, kao i na arhivskoj građi koja se čuva u Povijesnome arhivu u Kotoru koji se, istaknuo je Mrvaljević, smatra biserom u sustavu Državnog arhiva Crne Gore.

„Kada znamo da je riječ o djelu koje će zasigurno biti nezaobilazno u daljnjem proučavanju i razumijevanju kulturno-povijesnog naslijeđa ovog prostora - Kotora, Boke, a samim time i države Crne Gore – jasno je da je riječ o zaista značajnoj temi i golemom pothvatu“, rekao je Mrvaljević na promociji.

„Povijest Crkve I.“ treće je veliko izdanje iz edicije liturgijskih i povijesnih knjiga koje surađujući s Blechovom Čelebić izdaje Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore. Prethode mu „Kotorski misal svetoga Jakova od Lođe“ i „Lekcionar i Pontifikal Kotorske biskupije iz 1166. godine“, najstarije sačuvane knjige u Crnoj Gori.

Predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** ističe kako najnovija knjiga Lenke Blechove Čelebić predstavlja prvo cjelovito znanstveno djelo koje obrađuje povijest Crkve na tlu današnje Crne Gore, u razdoblju od 1000. do 1500. godine.

Unatoč dugogodišnjem bavljenju crkvenim pitanjima u Boki kotorskoj, takva sveobuhvatna sinteza dosad nije postojala, a ovaj prvi tom planiranoga višesveščanog izdanja, naglasio je Deković, posebno je važan za Kotorsku biskupiju, jednu od najstarijih živih biskupija u Europi.

Lenka Blechová Čelebić, istaknuo je Deković u svom obraćanju, ubraja se u najuglednije europske medieviste, s više od tri desetljeća predanog istraživanja arhiva, osobito onih Kotorske biskupije. Podsjetio je da je autorica deset godina provela u Vatikanskom apostolskom arhivu, gdje se posvetila proučavanju srednjovjekovne dokumentacije povezane s Kotorom, čime je, kako je rekao, „svrstala sebe i svoje djelo u sam vrh suvremene crkvene historiografije“.

„Povijest Crkve I.“ predstavlja znanstveni doprinos međunarodnoj historiografiji i, posebno ističe Deković, ključan temelj za razumijevanje i valorizaciju hrvatske kulturne baštine u Boki kotorskoj, osobito u kontekstu djelovanja Kotorske biskupije, kao jednog od najvažnijih duhovnih i kulturnih nositelja identiteta Hrvata u ovom dijelu Crne Gore.

„Uvjeren sam da večeras mogu obećati u ime Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore da će se uspješna suradnja s gospođom Lenkom Blechovom Čelebić nastaviti i rezulti-

rati još jednim monumentalnim djelom koje će tematizirati razdoblje od 1500. godine do Napoleonova doba“, zaključio je Deković.

Lenka Blechová Čelebić podrijetlom je iz Praga, gdje je stekla doktorat iz klasične filologije na Karlovu sveučilištu, dok je u Novom Sadu završila doktorat iz povijesti. Prihvatila je Kotor i Crnu Goru kao svoju drugu domovinu, posvetivši joj brojne znanstvene radove, članke i knjige. Njezina djela, riječi su **mr. sc. don Roberta Tonsatija**, kancelara Kotorske biskupije, ispunjavaju desetljećima nakupljane praznine u lokalnoj povijesti.

Autorica brojnih značajnih djela zadivljuje predanošću lokalnoj povijesti. Uz brojne jezike, svladala je i naš, a njezin rad odlikuje se razumijevanjem i prijateljstvom, sustavan je, temeljit i vjerodostojan. Don Tonsati naglašava Lenkinu skromnost, unatoč monumentalnosti njezinih postignuća.

„Ono što mene uvijek kod naše autorice iznova zadivljuje jest činjenica da je ona tako zdušno i predano prigrllila našu mjesnu povijest da je njoj zapravo posvetila dobar dio svog života. U biblijskoj knjizi o Ruti čitamo riječi 'jer kamo ti ideš, idem i ja, i gdje se ti nastaniš, nastanit ću se i ja'. Ove riječi su svakako primjenjive na Lenku, koja je prigrllila zavičaj i domovinu njezina supruga kao svoju“, rekao je don Tonsati.

Govoreći iz perspektive župnika Mula, s okupljenima u katedrali podijelio je toplu, gotovo obiteljsku dimenziju odnosa svojih župljana prema praškoj znanstvenici, koji nadilazi formalne okvire i svjedoči o dugogodišnjoj bliskosti i povjerenju.

„Župljani se uvijek rado sjećaju vremena koje je Lenka provela na Mulu, živeći sa svojim suprugom i sinovima. Spominju njezinu jednostavnost, njezinu kulturu, njezinu dobrohotnost i njezin interes za svakodnevne, rekli bismo trivijalne stvari i poslove, ali u kojima je ona sudjelovala, prihvaćajući tu zajednicu kao svoju. To nam, zapravo, govori da se radi o osobi takvih ljudskih kvaliteta koja ne živi na vrhovima Parnasa, već stoji nogama čvrsto na zemlji.“

Kancelar Tonsati u svom obraćanju posebno je naglasio kako je znanstvena disciplina koja proučava povijest Crkve nedovoljno razvijena u Crnoj Gori, osobito za razdoblje antike i srednjeg vijeka. Naglasio je kako nedostaju prijevodi temeljnih djela opće povijesti Crkve, kao što su višetomna izdanja **Huberta Jedina, Bihlmeyera, Tüchlea, Fliche, Martina, Chadwicka** ili povijest crkve koju je izdalo Sveučilište u Cambridgeu.

Lokalna djela, dodaje kotorski svećenik, često pokazuju manjkavosti koje se ogledaju u činjeničnim pogreškama, nekritičnom korištenju izvora te netočnim prijevodima koji vode do pogrešnih zaključaka.

Don Tonsati, koji je završio Vatikansku školu paleografije, diplomatike i arhivistike te ima magisterij povijesti s Papinskog sveučilišta „Gregoriana“, smatra kako prije

znanstvenih djela Lenke Blechove Čelebić nije postojalo ništa sustavno i sveobuhvatno. Naveo je značaj starijih autora **Farlatija i Coletija**, kao i novijih, **Stjepčevića, Butorca, Miloševića i Lukovića**, koji su se bavili specifičnim aspektima, no bez široke sinteze.

„Do Lenkine prve knjige ‘Kršćanstvo u Boki 1200-1500’ nije bilo ničega sustavnog i temeljitog, a sada sve ono što je bilo nedorečeno ili se trebalo još doraditi, dolazi u punome sjaju u ovoj knjizi, ‘Povijest Crkve I.’, kojoj bih ja ipak stavio podnaslov ‘na području današnje Crne Gore’. To je slojevito djelo, metodološki dosljedno, iscrpno je, bazirano na arhivskim spisima te obogaćeno dubokom osobnom kulturom same autorice. Rezultat je to dugoga znanstvenog dozrijevanja, preispitivanja i proširivanja prethodnih studija“, rekao je don Tonsati, ustvrdivši kako nas Lenka vodi kroza zamršene, ali dokumentirane početke Crkve na našem području, vodeći se primarnim izvorima kojima može potkrijepiti svoje teze.

Iznimna je vrijednost ovog djela što autorica, dalje nastavlja, vješto i nenametljivo pleše između općeg i partikularnog. Za vodstvo kroz ovaj labirint kotorske i primorske povijesti daje čitatelju sve one potrebne niti i vodilje, kako bi se mogao snaći u šumi danas mahom nepoznatih termina i koncepcija.

„Ona nam također donosi sliku Crkve u njezinu totalitetu, baveći se različitim ustanovama, prelatima, plemićima, nižim svećenicima, siromašnim klerom, laicima, njihovim granicama, njihovim dometima, kulturom koju su stvarali. Nadalje nam donosi neprocjenjivo vrijedne arhivske podatke o crkvama i posjedima koji su marljivo posloženi u tablice kako bi se mogli bolje čitati te transkripcije i prijevode odabranih dokumenta. I posebna vrijednost ove knjige svakako su i slikovni prikazi i didaskalije, koji upotpunjuju sve ono što je napisano, kao i pristupačan stil pisanja“, naveo je don Tonsati, naglasivši kako se autorica primarno bavi Katoličkom crkvom zbog dostupnosti građe, ali knjiga sadrži i vrlo vrijedno poglavlje o Pravoslavnoj crkvi u mjeri u kojoj je to bilo moguće istražiti.

Lenka Blechová Čelebić, obraćajući se prisutnima, istaknula je kako je osnovna motivacija za knjigu „Povijest Crkve I.“ proizišla iz spoznaje da u Europi ne postoji zemlja s crkvenom povijesnom slojevitosti poput Crne Gore, prostora na kojem se stoljećima isprepliću različite vjerske i kulturne tradicije.

Naglasila je da se u središtu ove knjige nalazi čovjek, svakodnevni život klera i vjernika, promatran u širem okviru europske povijesti u kojoj je Crkva bila jedan od temeljnih stupova društva.

U istraživanju se, kako je navela, oslanjala na neobjavljenu arhivsku građu i načelo „od izvora do općeg“, držeći se latinske izreke *Quod non est in actis, non est in mundo* (Ono što nije u spisima, to ne postoji na svijetu).

„Ova knjiga polazi od povijesnih dokaza o tome što se događalo i potpuno je lišena nagađanja, impresija, dojмова i nekih osobno obojenih ocjena“, objašnjava autorica.

Kao netko tko nije rođen u Crnoj Gori, smatra da joj je to dalo nužno „rastojanje“ i nepristranost, što je, kako je istaknula, ključno za znanstveni rad.

„Došla sam sa strane i smatram da je to u određenoj struci i u određenim situacijama velika prednost, jer imate to odstojanje koje vam nedostaje ako ste ovdje proveli cijeli život, ako ste ovdje rođeni. Zato ljudi trebaju puno putovati i zanimati se za strane kulture jer je vrlo važan onaj odmak i ona nepristrasnost, ono 'Sine ira et studio', koje je za jednog znanstvenika apsolutno prvi uvjet“, naglasila je autorica, dodavši kako je ova knjiga njezin dug historiografiji Crne Gore, čiji je ponosni građanin.

Blechová Čelebić ističe razumijevanja srednjovjekovne teologije, pismenosti i univerzalne latinske kulture kao ključa za tumačenje tog razdoblja. Objašnjava da Crkva nije bila nepomična institucija te da je tijekom burnih stoljeća doživljavala velike unutarnje promjene, polemike i reforme, istodobno oblikujući nacionalne kulture i društveni život, osobito u Boki kotorskoj.

„Sve izvore morala sam pješice prijeći, kako bih izvukla podatke o Crkvi, o zbivanjima na relaciji Crkva-Grad, o odnosu između puka i svećenstva, o tragovima koje su ostavili pojedini svećenici koji su bili, isto kao mi, ljudi od krvi i mesa. Oni su često dijelili sudbinu grada u teškim vremenima ratova, kužnih pomora i pada privrede. Vrlo jak dojam na mene ostavio je biskup **Marin Contareno** koji je, u vrijeme kuge u Kotoru, bio jedini uglednik koji je ostao u potpuno opustošenom i ostavljenom gradu, dajući svojom plemenitošću primjer budućim naraštajima kako se treba ponašati svećenik“, rekla je Blechová Čelebić, navodeći i neuspjeli pokušaj stvaranja unije Katoličke i Pravoslavne crkve iz 1439. godine.

U svom obraćanju naglasila je i da se cilj knjige ne ogleda samo u rekonstrukciji povijesti, nego i prenošenju duhovne poruke te razumijevanju Crkve kao živog organizma koji je oblikovao duh vremena i ljude koji su ga stvarali.

Blechová Čelebić posebnu zahvalu na izdavanju knjige uputila je Hrvatskome nacionalnom vijeću Crne Gore i njezinu predsjedniku Zvonimiru Dekoviću.

„Nikada u svome profesionalnom životu nisam doživjela da je imao netko ovoliko razumijevanja za moj rad kao Hrvatsko nacionalno vijeće. Istinski zahvaljujem i Kotorskoj biskupiji, s kojom imam vrlo prisnu i profesionalnu vezu te Državnome arhivu Crne Gore i izdavačkoj kući 'Boka F', rekla je autorica i poručila publici: „Nemojte se bojati uzeti knjigu u ruke, namijenjena je svima.“

U katedrali svetoga Tripuna, među ostalima, bili su zamjenik veleposlanika Češke Republike **Daniel Putik**, opunomoćeni ministar u Veleposlanstvu Republike Hrvatske **Boris Belanić**, generalna konzulica Republike Hrvatske **Jasminka Lončarević**, **Jovan Lipovac**, predstavnik Srpske pravoslavne crkvene opštine kotorske u ime **protojereja-stavrofora Nemanje Krivokapića**, zastupnici u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović** i **Tonči Janović**, direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore **Gzim Hajdinaga**, direktorica Pomorskoga muzeja Crne Gore **Maja Uskoković**, rukovoditeljica Gradske biblioteke i čitaonice Kotor **Marija Starčević**, predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Boki **Marija Mihaliček**, admiral Bokeljske mornarice Kotor i predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević** te predsjednik Bokeljske mornarice Kotor **Denis Vukašinović**.

Promociju monumentalne knjige „Povijest Crkve I.“ stručno je moderirala **prof. Ana Vuksanović**, dok su u glazbenome programu nastupile profesorice **Anđela Homen** i **Bruna Matijević** ■

EMOTIVNA PREMIJERA FILMA „RAZGLEDNICA IZ DOBROTE”

Film prikazuje poznate obitelji Tripković i Dabinović, ali i druge, koje su pisale ne samo povijest Dobrote, već i Boke kotorske i cijeloga ovoga kraja. Prvi put članovi obitelji te drugi stručnjaci i povjesničari daju uvid u to kako je nekad izgledao život u ovome pitoresknome mjestu

Tekst: Toni Dabinović

Foto: PR „Putevima bokeljskih Hrvata“, Radio Dux

Emotivnom premijerom filma i brošure „Razglednica iz Dobrote” započela je sedma godina međunarodnog projekta „Putevima bokeljskih Hrvata”.

U baroknoj dvorani hotela „Cattaro” u Kotoru prikazan je dokumentarni film koji govori o mjestu Dobroti u Boki kotorskoj, znamenitim obiteljima i palačama Tripković, Dabinović i drugima, ali i o izazovima s kojima se one danas suočavaju.

Projekt se održava pod supokroviteljstvima predsjednika Crne Gore **Jakova Milatovića** te predsjednika Republike Hrvatske **Zorana Milanovića**.

„Duboko cijenimo trud i zalaganje koje hrvatska zajednica u Crnoj Gori ulaže u očuvanje svoga kulturnog nasljeđa i promociju multietničke i multikulturalne harmonije u našoj državi. Projekt ‘Putevima bokeljskih Hrvata’ pokazuje ne samo snažne veze između Crne Gore i Hrvatske, nego upućuje na obvezu očuvanja kulturne baštine. Posebno raduje što je ove godine u fokusu projekta Dobrota i njezine prekrasne palače. Ovaj dio kulturne baštine zaslužuje pravilnu valorizaciju i pažnju koju joj posvećujete”, izjavila je izaslanica predsjednika Crne Gore **Milena Pejović-Eraković**, savjetnica za kulturu.

Tijekom šezdesetominutnog filma upoznajemo poznate obitelji **Tripković** i **Dabinović**, ali i druge, koje su pisale ne samo povijest Dobrote, već i Boke kotorske i cijeloga ovoga kraja. Prvi put članovi obitelji te drugi stručnjaci i povjesničari dali su uvid u to kako je nekad izgledao život u ovome pitoresknome mjestu.

„Putevima bokeljskih Hrvata je hvalevrijedan projekt koji sad već godinama služi kao most koji povezuje dvije države. Činjenica da su oba predsjednika pokrovitelji projekta govori o vrijednome doprinosu očuvanju zajedničke povijest i identiteta ovoga kraja. Posebno zahvaljujem autorima cijeloga projekta, gospodinu Dabinoviću i cijelome njegovu timu

koji sad već godinama vrijedno rade na promociji bogatoga kulturnog nasljeđa hrvatske zajednice u Crnoj Gori”, rekao je izaslanik predsjednika Republike Hrvatske **Bartol Šimunić**, pročelnik Kabineta predsjednika.

Naglasio je kako je „Razglednica iz Dobrote” važan podsjetnik koliko su naši korijeni međusobno isprepleteni i koliko je važna povezanost dvaju naroda te da je bogata baština bokeljskih Hrvata važan dio identiteta ovdašnje zajednice, kako hrvatske tako i crnogorske.

„Ovaj film je podsjetnik na to kako ostavština i utjecaj dobrotskih obitelji nadilazi zidove njihovih palača i nadam se da će pronaći put do široke publike i u Hrvatskoj i u Crnoj Gori.”

Film „Razglednica iz Dobrote” nakon premijere u Kotoru bit će prikazan i u Hrvatskoj tijekom jeseni i zime, u Zagrebu, Rijeci i Splitu. Nastao je u suradnji sa Središnjim državnim uredom za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

„U već sedmoj godini realizacije projekta ‘Putevima bokeljskih Hrvata’ postigli smo svoj cilj i ispunili viziju njegova autora **Tonija Dabinovića**, a to je upućivanje na probleme i izazove s kojima se susreću Hrvati iz Boke, kao i otkrivanje javnosti velikoga i važnoga kulturnog i baštinskog nasljeđa Hrvata u Boki. Ohrabruje nas činjenica kako projekt ima i sve veću institucionalnu državnu potporu”, istaknula je ambasadorica projekta **Sanja Putica**.

Više od stotinu gledatelja do posljednjeg je mjesta ispunilo dvoranu, a uz izaslanike oba predsjednika bili su i izaslanica ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Vanda Babić Galić**, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović**, izaslanica gradonačelnika Kotora **Marina Bjelja**, **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća

Crne Gore, predsjednik Hrvatskoga građanskog društva i admiral Bokeljske mornarice **Mirko Vičević**, predstavnici obitelji te ostali.

„Poruka nade hrvatskim obiteljima, kojima je bespravno oduzeta imovina, slaba je utjeha bez konkretnog djelovanja. Svjedočite kako su Vlada Republike Hrvatske i Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, a posebno ministar osobno, već u trećemu svome mandatu stalno prisutni kada govorimo o zaštiti autohtone hrvatske manjine, ali i o očuvanju hrvatske riječi, imena i kulture”, naglasila je Vanda Babić Galić.

Predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore Mirko Vičević istaknuo je kako ljepota i moć Dobrote predstavljaju vječno nadahnuće za sve one koji imaju priliku upoznati je. „Reći nešto, a ne ponoviti se, gotovo je nemoguće. Izdvojiti nešto iznimno je teško, jer cjelina o kojoj je večeras riječ, doista znači nešto posebno.”

Zvonimir Deković, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, naglasio je da briga o našoj zajednici dolazi s dviju strana – i od Crne Gore i od Republike Hrvatske.

„Upravo ta zajednička skrb daje dodatnu snagu očuvanju identiteta, jezika i kulture bokeljskih Hrvata. Neka ovaj projekt i dalje bude most prijateljstva i razumijevanja, ali i trajni podsjetnik na vrijednosti koje baštinimo i koje želimo prenositi budućim naraštajima”, zaključio je Deković.

Partneri projekta „Putevima bokeljskih Hrvata” su Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, Općina Kotor, Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, Turistička organizacija općine Kotor te Zajednica bokeljskih Hrvata. Donatori i sponzori projekta su i JANAf, Croatia Airlines, Erste Banka Hrvatska te hoteli „Cattaro” i „SIRO Boka place” ■

GLASOVI S MARGINE

„Snovi koje imamo, vizije koje imamo, svaki dan su dio naših života, podjednako kao nešto što možemo rukom dodirnuti. Taj dio koji je potpuno nelogičan i koji se čini kao da ne spada u one naše konkretne narative, koje koristimo da bismo se lakše snalazili kroz život - ja bez toga nisam u stanju napisati priču.“

Tekst: Sanela Orahovac

Foto: PR KIC „Budo Tomović“

Stvaralaštvo poznatoga hrvatskog pisca **Kristiana Novaka** predstavljeno je 8. rujna pred brojnom publikom u Njegoševu parku u Podgorici. Književna večer dio je redovitoga književnog programa KIC-a „Budo Tomović“, kao i manifestacije Podgoričko kulturno ljeto.

U uvodnome dijelu programa autor je u razgovoru s teoretičarkom književnosti **Jelenom Knežević**, na pitanje o načinu na koji je došao do majstorskog povezivanja fabularne linije

u romanu „Ciganin, ali najljepši“, a koje u jednom trenutku jedna drugu razotkrivaju i razrješavaju, rekao: „Bilo bi lijepo da to znaš na početku, pa onda samim time znaš i kamo ideš. Generalno, moje pisanje je obilježeno jednom velikom nepoznanicom i snažnim osjećajem koji imam na početku i koji me vodi dalje. Sve, čini mi se, o čemu danas pišem vučem sa sobom iz djetinjstva. To moje djetinjstvo je, između ostalog, obilježeno činjenicom da je moje selo na samome sjeveru

Međumurja, tj. na najsjevernijoj točki Hrvatske, tri kilometra je udaljeno od romskog naselja. Oduvijek mi je bilo neobično zašto neke ljude pozdravljamo na cesti, a neke druge ne. Ovi drugi koje ne pozdravljamo većinom su bili Romi. Nikako mi nije bilo jasno odakle taj jaz, to neko silno nepovjerenje, ta činjenica da nismo uključeni u živote jedni drugih, a živimo praktično selo do sela. Iako vidiš da oni žive drukčije nego što mi živimo. Tako da o svim stvarima koje mi nisu bile u potpunosti jasne sam zapravo pisao.“

Osvrnuvši se i na to na koji je način izbjegnuta kulturna apropiacija u romanu „Ciganin, ali najljepši“, romanu koji ima višeslojno kulturološko nijansiranje, jer se u njemu pojavljuje jedna vrlo društveno aktualna tema, pogotovo u trenutku kad je roman objavljen - tema migracija, istaknuo je da je ovom knjigom mogao zalutati na tisuću mjesta.

„Zato što ne samo što pišem iz prvog lica, iz perspektive mladog Roma, već i iz perspektive mladog Kurda, ali i iz perspektive žene. S druge strane, nekako sam imao osjećaj da imam priču koja je utemeljena na nekoliko priča koje sam čuo u svojoj okolini i da ako je ja ne ispričam, neće nitko drugi. Nakon toga počeo sam zapravo pisati iz trećeg lica, upravo kako bih izbjegao to pitanje ‘odakle tebi pravo pisati iz perspektive mladog Roma’. Međutim, iz trećeg lica to je meni bilo katastrofa, kao da je Chat GPT izbacio neki vrlo suh i dosadan prozni tekst. Nakon toga sam se vratio u neko svoje prirodno stanje, odnosno shvatio sam da ja zapravo najbolje pišem iz prvog lica. Zamislio sam da imam četiri lika i da snimam dokumentarac, gdje oni meni o sebi govore u prvom licu. Na taj

način sam se uspio odvojiti od toga. Hrvatska je 2015. godine bila dio migrantske rute, otuda je migracija bila motiv.“

Na pitanje povezuje li svjesno priče međusobno, podsjeća da u njegovu slučaju to nije ništa drugo nego nepoznavanje svijeta koji pokušava stvoriti.

„Ako ne znam kako priča ide dalje, samo znači da ili nisam postavio nešto dobro što se tiče likova ili da moram bolje istražiti kakva pravila vrijede u tom svijetu koji sam ja stvorio. Bez obzira na to pišem li, na primjer, u hiperrealističnom stilu, ja moram točno znati što u tom svijetu znači biti izdan, biti vrijedan, biti uspješan ili neuspješan, sasvim svejedno. Moram točno znati prema kojoj od tih svojih sudbina ide svaki od likova da bi meni bilo jasno. Kad dođem do situacije da ne znam dalje, onda ili idem istraživati dublje s likovima - što oni sve još imaju, kakve još osobitosti posjeduju, a koje nisam dovoljno istaknuo.“

U odgovoru na pitanje je li priča junaka Sandija dio pripovjedačke strategije, Novak je naveo da mora znati, barem otprilike, u kojem smjeru želi ići i koje glasove želi čuti u svom romanu.

„Zapravo često mi se događa da prvo znam što je na samom vrhuncu radnje. Ako znam kakvu emociju tamo želim imati, onda mi je puno lakše odrediti kako priča počinje, kako se razvija, kada se komplicira, kada ide do toga neizdrživog stanja i kako će se na kraju završiti. Nije dovoljno na početku samo imati zanimljive likove i zanimljivu situaciju, moraš znati kamo ideš. To kamo ideš, ta kulminacija, u njoj se vrlo često krije poruka kakvu možda ni sam nisi svjestan da želiš

dati u toj priči. Tako da je to kod mene proces u kojem ima skiciranja, puno istraživanja, a nakon toga krećem pisati.“

O odnosu pojedinca i sustava u svome najnovijem romanu, Kristian Novak je istaknuo da, ako napišeš knjigu, snimiš film ili izvedeš predstavu, vjerojatno će se to proširiti kapilarno na širi dio društva.

„Na taj način si se manje-više obratio ljudima koji su konzumenti umjetnosti i koji su u stanju revidirati neka-ko svoje mišljenje. Međutim, ako hoćeš nešto instant i jako brzo, još uvijek je jedini način uključiti se u politički i građanski aktivizam. Ono što književnost i umjetnost mogu, to je artikulirati probleme kojih nismo svjesni. I onda se dogodi da pročitam nešto u novinama, nešto kao

što je to bilo 2013. godine sa slučajem mladoga hrvatskoga prometnog policajca, koji je nedaleko od mene zaustavio nekoga koga nije smio i zbog toga ušao u konflikt sa svojim nadležnima, ali i s nekima od svojih kolega.“

Kako je naveo, uvijek se nastoji da se taj iracionalni dio, bez kojeg nije u stanju napisati priču, na neki način tematizira.

„Snovi koje imamo, vizije koje imamo, svaki dan su dio naših života, podjednako kao nešto što možemo rukom dodirnuti. Taj dio koji je potpuno nelogičan i koji se čini kao da ne spada u one naše konkretne narative, koje koristimo da bismo se lakše snalazili kroz život - ja bez toga nisam u stanju napisati priču“ ■

OD JEZIKOSLOVCA I ROMANOPISCA DO KARATE REPREZENTATIVCA

Kristian Novak hrvatski je romanopisac i sociolingvist, rođen u Baden-Badenu 14. svibnja 1979. godine.

Diplomirao je kroatistiku i germanistiku na Filozofskome fakultetu u Zagrebu (2005.), gdje je 2011. i doktorirao radom „Rekonstrukcija jezičnih biografija pripadnika ilirskoga pokreta“ (objavljenim 2012. kao monografija „Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca“). Na tom je fakultetu radio kao asistent (2005. – 2012.), a od 2021. djeluje kao izvanredni profesor na Odsjeku za germanistiku. Od 2012. do 2021. bio je zaposlen na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci.

U književnosti se javio romanom „Obješeni“ (2005.), a široku afirmaciju stekao je nagrađivanim romanima „Črna mati zemla“ (2013.) i „Ciganin, ali najljepši“ (2016.), u kojima je kajkavsko-međimurski idiom uspješno uklopio u suvremeni romaneskni diskurs. Oba djela su 2017. zapaženo dramatizirana. Roman „Slučaj vlastite pogibelji“ (2023.) nastavlja njegov interes za socijalne teme i kriminalističku strukturu.

Novakova su djela prevedena na bugarski, engleski, mađarski, norveški i slovenski jezik. Autor je i niza stručnih i znanstvenih radova iz područja jezikoslovlja na hrvatskome i njemačkome jeziku.

Novak je bio i član hrvatske karate reprezentacije (1998. – 2009.).

SLIKA I SVJEDOČANSTVO ŽIVOTA BUDVE

„Kojović piše istinu da se ne bi zaboravilo, ali ne piše ostrašćeno. Njegov pristup bilježenju događaja iz svakidašnjice, mikropovijesti, uvijek je istinoljubiv, ne želi ga ukrasiti, ne želi ga opteretiti nepotrebnim detaljima, ali čitajući iz tih kratkih unosa možemo saznati zaista mnogo toga što nam daje složenu sliku Budve“

Tekst i foto: Narodna biblioteka „Miroslav Luketić“ Budva

Na devetom izdanju festivala „Čirilicom“, u duhu tradicije i u skladu sa svojom misijom čuvanja i promoviranja zavičajne kulturne baštine, predstavljen je izbor iz dnevnika zapisa **don Antuna Kojovića**, prvi tom koji obuhvaća razdoblje od 1806. do 1819. godine, a koje JU Narodna biblioteka „Miroslav Luketić“ Budva objavljuje u suizdavaštvu s Kotorskom biskupijom.

Između korica tvrdog poveza, na 203 stranice prvog toma „Dnevnika don Antuna Kojovića“ smješteni su: uvodna studija, glavni tekst praćen ilustracijama i napomenama, registri (imenski i geografski) i rječnik manje poznatih riječi.

Za potrebe ovoga vrijednoga izdavačkog pothvata izbor iz dnevnika zapisa napravila je akademkinja **Zlata Bojović**

koja je tijekom promocije prisutnima predstavila lik i djelo don Antuna Kojovića.

„Istraživanja kojima smo se posvetili, čiji su rezultati objavljeni prije 30 godina u knjizi ‘Antun Kojović – Djela’, objavljenj u lijepoj ediciji Književnost na tlu Crne Gore i Boke kotorske, dali su sigurniji i bogatiji prikaz o dugovječnome budvanskom učitelju i svećeniku koji je, kako je sam govorio, veliki broj svojih sugrađana krštavao, učio ih u školi, pripremao svake godine za karnevalske zabave, vjenčavao i ispraćao s ovoga svijeta. Njegov životopis, s jedne strane, koncentriran je na malu Budvu krajem 18. stoljeća i u početnim desetljećima 19. stoljeća, na skućeni prostor grada i oko grada, na lokalne događaje, a s druge strane daje opće i šire podatke jer je tada preko Budve, smjenjivanjem nekoliko stranih vlasti, koraćala povijest. U toj knjizi prvi put je predstavljen njegov književni rad u cjelini iz rukopisa, pojavila su se djela za koja se nije ni znalo da su postojala, objavljena je njegova saćuvana poezija, dvije kratke drame i kratki odlomci iz proznih djela, iz nedovršениh memoara i opsežnoga dnevnika”, navela je Bojović.

Bojović je istaknula veliki znaćaj Kojovićevih dnevnika koji precizno doćaravaju život u Budvi prije više od 200 godina.

„Ostali smo dućni Kojoviću, ostala je Budva dućna za ono što je u tome književnom radu najznaćajnije - objavljivanje njegova dnevnika koji nije bio pisan da bilježi događaje iz

njegova života, već da bude slika i svjedoćanstvo života Budve i njezine svakidašnjice, koji je pisao kao amanet više od tri desetljeća iz dana u dan, da se ništa ne zaboravi - što se dogodilo. To je bila zapravo i njegova poetika. O tome svjedoći sadržaj više od tisuću stranica, o tome svjedoći i izvorni naslov samog rukopisa - ‘Dnevnik Budve’, koji je u literaturi poznat kao ‘Dnevnik Antuna Kojovića’. Ja ne znam za grad koji ima saćuvane podatke o tome kakav je bio svaki dan prije dva stoljeća, kakvo je bilo svako jutro, s urednim bilješkama u kojoj se kući rodilo dijete, tko je preminuo, tko je nov došao u grad, kakva je ljetina, kakav je bio ulov ribe, kako je protekla svaka, ma i najmanja svećanost, kako se odvijala procesija, kojim se putem kretala, kako je crkva obilježila neki praznik, kakav je bio trćni dan, a bio je nedjeljom, što se prodavalo na trćnici, odakle je stigla roba, jesu li se prodavaći drćžali propisa da za vrijeme mise ili slućžbe prodavaonice budu zatvorene, je li bilo puno ljudi na pijaci... Uz to, zabilježio je vijesti o povijesnim događajima, o neposrednim nemirima na turskoj granici, o prispjelim brodovima i strancima, neobićnim pojavama, ubojstvima, samoubojstvima, stradanjima, pljaćkanjima ili o karnevalima, o kazalištu koje je u Kojovićevo vrijeme predstave izvodilo na trgovima, najćešće ispred crkava, zatim i na drugim trgovima, gdje se zapravo raćdao Budva teatar, u ćemu je punim srcem sudjelovao Kojović”, istaknula je Bojović.

Napominje da knjigu objavljuju kao sliku života koji je Kojović neposredno promatrao i čiji je bio dio, koji je želio sačuvati od zaborava, ne za sebe, već za one koji dolaze.

„Sve ono o čemu je Kojović pisao, spontano i jednostavno, moglo je da ostane marginalno i neprimijećeno da nije bilo posebnosti koje su ga odlikovale kao stvaraoca. Jedna je bila u njegovoj prirodnoj bliskosti sa životom Budve i svojih sugrađana, a druga u sposobnosti da monotoniju svakidašnjice preobrazi u živu scenu iz realnog života, da na prirodan način istakne vrijednost svakog trenutka. Anton Kojović kao književna pojava, kao pjesnik, dramski i prozni pisac ne pripada redu poznatih i iznimnih stvaralaca, ali ima svoje mjesto u vremenu u kome je stvarao u povijesti književnosti i u povijesti Budve. Samosvojan, originalan, jednostavan i nepretenciozan, on je, bez obzira na to u kojoj je mjeri sve što je stvarao strogo ulazilo u literaturu, slijedio svoju motiviranu potrebu da piše i izrastao je u ono što je želio da bude, u kroničara Budve, koji će je sačuvati od zaborava. Istodobno je izrastao u svjedoka književnog vremena koje bi u tadašnjoj Budvi bilo gotovo nevidljivo da u tom vremenu u njoj nije živio i stvarao Anton Kojović”, navela je Bojović.

Više o mračnim stranama povijesti koju je Kojović bilježio na promociji je govorio **don Robert Tonsati**, kancelar Kotorske biskupije.

„Ovaj izbor nije tako celebrativan, nego je jedna kronika propadanja. To je kronika deklinacije jedne civilizacije koja je ovdje bila jako periferna, ali je bila civilizacija izgrađena na humanističkim principima i trajala je određeno vrijeme, a njega je zatekla u njezinu opadanju – to je propast Mletačke Republike, sve smjene vlasti koje su se događale, pobune lokalnog stanovništva, sitne krađe, paleži, razmirice među građanima, pakosti. Sve to dolazi do izražaja, što nam govori da je društvo u opadanju i kaosu, te da je to nešto što se konstantno događa. Ovaj izbor iz dnevnika je historia calamitatum – povijest nevolja, jer on se uporno žali da nema puno maski, nema muzike, ne čuju se topovi... On hvata tu stvarnost koja se pred njegovim očima topi i mijenja u nešto što on ne može prihvatiti”, naveo je don Robert Tonsati.

Objašnjava da Kojović skreće pažnju na ono što je svakidašnje.

„Skreće pažnju na ono što povijest čini poviješću, a to su ljudi koji su uvijek protagonisti – sa svim svojim vrlinama i svim svojim manama, mi smo ti koji činimo našu svakidašnjicu dobrom ili lošom, nikakvom ili iznimnom. Treba netko sa strane to gledati i promatrati i opisati. To je zadatak povijesti. Kojović piše istinu da se ne bi zaboravilo, ali ne piše ostrašćeno. Njegov pristup bilježenju događaja svakidašnjice, mikropovijesti, uvijek je istinoljubiv, ne želi ga ukrasiti, ne želi ga opteretiti nepotrebnim detaljima, ali čitajući iz tih kratkih unosa možemo saznati zaista mnogo toga što nam daje složenu sliku Budve”, rekao je don Robert Tonsati.

O nastanku same suradnje Narodne biblioteke „Miroslav Luketić“, Kotorske biskupije i akademkinje Zlate Bojović govorila je **mr. Gordana Ljubanović**, predstavnica JU Narodne biblioteke „Miroslav Luketić“.

„Ova knjiga plod je suradnje. Svatko je sa svoje strane dao doprinos koji je bio u njegovoj domeni. Koliko je plod suradnje, možemo reći da je i plod kompromisa. S jedne strane Zlata kao povjesničar književnosti, kao osoba koja živi s književnošću i živi književnost, imala je koncept i taj koncept je vrlo prepoznatljiv u izboru zapisa koji su se ovdje našli. S druge strane, Kotorska biskupija don Antuna Kojovića prirodno doživljava i smatra svojim autorom. Neizmjereno mi je drago što je knjiga ugledala svjetlost dana”, istaknula je Ljubanović.

Rad na drugom tomu koji će obuhvatiti razdoblje od 1820. do početka 1832. je u tijeku, a objavljivanje se očekuje u prvim mjesecima 2026. godine.

„U arhivi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti čuva se jedan prijepis djelova Kojovićevih dnevnika koji donekle pokrivaju i kasnije razdoblje, jer dvije knjige njegovih dnevnika koji obuhvaćaju razdoblje od 1832. do 1839. godine su izgubljene. Kao biblioteka, mi ćemo se potruditi da od arhive HAZU-a dobijemo digitalne kopije tog prijepisa i da nešto od zapisa iz tog razdoblja također uvrstimo u ovu drugu knjigu”, priopćila je Ljubanović.

Veliki doprinos ovom izdanju „Dnevnika don Antuna Kojovića“ svojim prijevodom dala je **Ljiljana Zenović Krapović**.

Program je svojim nastupom na čembalu glazbeno oplemenila **Svetlana Stojanović Kutlača** koja je svojim talentom i kvalitetnim izborom repertoara pokazala svu raskoš čembala ■

GUDAČKI ANSAMBL CRNOGORSKOGA SIMFONIJSKOG ORKESTRA U KOTORSKOJ KATEDRALI

„U interakciji s lokalnom zajednicom i svijetom, festival je izrastao u manifestaciju koja bilježi svoj rast i uspon i na taj način predstavlja neizostavni dio crnogorske kulturne scene“

Tekst: prof. Marina Dulović
Foto: Jelena Milutin

Izvršnim nastupom crnogorskih glazbenika i izvođenjem programa pod nazivom „Nebeska Italija“ zakruženo je još jedno izdanje Festivala gudača.

Katedrala je bila ispunjena do posljednjeg mjesta, a publika je s velikim oduševljenjem podržala glazbenike i program koji je bio vješto prilagođen ambijentu kotorske katedrale. Gudački sastav koji je vodila violinistkinja **Marija Đuranović** virtuosno je i muzikalno prenio duh i raskoš talijanske glazbene baštine uz djela skladatelja koji su oblikovali europsku glazbenu scenu i ostavili duboki trag na razvoj klasične glazbe.

Na programu su bila djela **Korelija**, **Respigija** i **Vivaldija**. Tijekom cijelog koncerta, koji je za glazbenike bio i prvi nastup nakon ljetnog odmora, vladala je zadivljujuća usklađenost,

lakoća izvođenja tehničkih zahtjeva, a ljepota tona svakog instrumenta uz bogatstvo dinamičkih razlika dosegla je vrhunac i svoj sklad u Vivaldijevu koncertu za gudački orkestar u G-duru. Publika je uz kratku šetnju „Nebeskom Italijom“ upoznala dio bogatoga glazbenog naslijeđa, a glazbenici su vješto prolazili kroz različite stilove ističući bogatstvo i ljepotu opusa slavnih skladatelja. Bilo je pravo zadovoljstvo naći se te večeri u publici i slušati glazbenike koji, zahvaljujući svojim umjetničkim vještinama, darovitosti, temperamentu i iskustvu, donose uvijek program i majstorski uz lakoću tumače skladbe velikih majstora. Bio je to koncert savršene mjere i pravog užitka.

„Zadovoljstvo muziciranja i sami naziv koncerta ‘Nebeska Italija’, kao i čaroban prostor u kome smo večeras

svirali, posebno nas je nadahnuo da uživamo u svakom tonu. U ovako maloj državi za nas je značajno da imamo priliku svirati komornu glazbu, raditi sa studentima i učenicima, biti rame uz rame s velikim zvijezdama koje dolaze na Festival gudača i slušati sjajna izvođenja koja iz godine u godinu prate ovaj festival. Publika je podržala naše muziciranje burnim pljeskom, a za kraj smo odsvirali **Albinonijev** Adagio kao poklon divnoj kotorskoj publici i gradu koji oduvijek simbolizira kulturu i umjetnost. Festival gudača kvalitetno se razvija i ima veliki značaj za crnogorsku glazbenu scenu“, izjavila je Đuranović.

Umjetnička direktorica Festivala gudača **Marina Dulović** istaknula je da je koncert Gudačkog ansambla Crnogorskoga simfonijskog orkestra ujedno i prva suradnja s Muzičkim

centrom Crne Gore, na čemu im toplo zahvaljuje, posebno što su u završnici festivala učinili radost našim sugrađanima i brojnim turistima.

„Naš pravac i put i dalje će biti usmjeren ka razvoju glazbene kulture, klasične glazbe uz podršku mladim nadama i talentiranim glazbenicima. U interakciji s lokalnom zajednicom i svijetom, festival je izrastao u manifestaciju koja bilježi svoj rast i uspon i na taj način predstavlja neizostavni dio crnogorske kulturne scene. Uspon festivala pratila je atmosfera stvaranja i razmjene stvaralačke energije uz jačanje potrebe za novim oblicima umjetnosti.“

Na 16. Festivalu gudača nastupio je veliki broj umjetnika iz Rusije, Ukrajine, Velike Britanije, Bugarske, Makedonije, Srbije, Kosova, Grčke i Crne Gore. U prvom dijelu najzapaženiji je bio koncert pod nazivom „Šubert kraj mora“ koji je izveden pod umjetničkim vodstvom proslavljenog violinista i koncert majstora Londonškoga simfonijskog orkestra **Romana Simovića** u crkvi svetoga Duha u Kotoru. Izniman nastup odabranih glazbenika u sastavu: **Marko Simović**, violina, **Miša Berkut**, viola, **Milan Ninković**, violončelo, **Petar Garić**, klarinet, **Nemanja Mihailović**, fagot, **Nikola Ćirić**, rog i **Zoran Zakrajšek**, kontrabas, pokazao je sklad sastava koji izvodi vrlo zahtjevana djela kao što je **Schubertov** Oktet u F-duru u svoj punoći zvuka i virtuoznosti golemih zahtjeva.

Drugi dio nastavljen je nastupom dvoje ruskih umjetnika, **Nadeždom Artamonovom** na violini i **Sergejom Suvorovim** na violončelu. Glazbenici sa sjajnim biografijama nastupili su u Perastu i izveli barokni program prikladan za ambijent crkve svetoga Nikole. Ansambl violončela upriličio je „Noć violončela“ sa zanimljivim programom čelističke liuterature i obradama za gudački ansambl.

Sljedeći koncert pod nazivom „Ženski glas romantizma“, posvećen 150. godišnjici smrti francuske skla-

dateljice **Luiz Farenk**, izveo je vrlo zanimljiv kvintet. Glazbenici u sastavu: **Vladana Perović**, klavir, **Miroslav Pavlović**, violina, **Blerim Grubi**, viola, **Atanas Krastev**, violončelo te Zoran Zakrajšek, kontrabas, pokazali su raskoš djela punog „imaginacije i elegancije“ skladateljice koja je stvarala u drugoj polovini devetnaestog stoljeća.

Na terasi Heritage Grand Perast hotela publika je imala zadovoljstvo uživati u suvremenom izvođenju glazbe za duet koji su činili **Ljubica Damčević**, violina i **Nikola Vidojević**, klavir. Njihov nastup spojio je eleganciju i virtuoznost pod otvorenim nebom baroknog Perasta.

Festival je završio zanimljivim programom „Priče kraj mora“, glazbenom proznom šetnjom peraškom poviješću, uz sopranistkinju **Milicu Lalošević** i naratoricu **Biserku Milić**. Nastupom polaznika masterclass radionica za gudače, koje su vodili prof. Miroslav Pavlović, Miša Berkut, Atanas Krastev i Zoran Zakrajšek, završen je edukativni dio, a mladi glazbenici potvrdili su da uloženi trud uvijek donese darove zadovoljstva, osobnog rasta i napretka. Od samog početka Festival gudača posvećen je mladim nadama i njihovu putu ka uspjehu.

Uz segment živih koncertnih programa i izvođačke prakse, Festival je izgradio svoju autentičnost, što ga čini mjestom dobre energije i uzvišene atmosfere.

„Kulturna ponuda je potencijal koji treba postati glavni pokretač razvoja naše države, posebice gradova kao što su Kotor i Perast koji baštine golemo spomeničko naslijeđe. Naslanjajući se na baštinu, moguće je stvoriti suvremenu i progresivnu kulturnu scenu uz korištenje mnoštva lokacija te decentralizirati sadržaje. Nove pozornice mogu značajno obogatiti nove kulturne programe i unaprijediti razvoj sredine, a kulturni turizam napraviti primamljivijim“, zaključila je Dulović ■

OTISCI SJEĆANJA I IMAGINACIJE

Ana Lompar je kao već afirmirana i istaknuta umjetnica donijela jedan novi senzibilitet i postavila određene parametre u suvremenoj crnogorskoj grafici te je svojim radom, ističe Mladen Zadrima, pokazala i pokazuje da tehnika kojom se izražava omogućava neograničeno polje za istraživanje i kreativnost

Tekst: Danijela Petrović Jablan

Foto: privatna arhiva

Samostalna izložba umjetnice **Ane Lompar** „Cetinjski parkovi - moje intelektualne vježbanke“ otvorena je 25. rujna u crnogorskoj prijestolnici.

Prilikom otvaranja izložbe na Cetinju, **Mladen Zadrima**, magistar povijesti i teorije umjetnosti, rekao je kako u izloženim djelima Ane Lompar najviše impresionira njezina dosljednost, tematski okvir od koga ne odstupa, „kroz koji pretače u djela svoje samopromatranje nalazeći u dubini sjećanja ono najiskrenije, djetinje, što je, zapravo, bit njezina stvaralaštva“.

„Duboko vezana uz rodno Cetinje, Ana grafičkim otiskom bilježi svoja sjećanja, osjećaje, razmišljanja i zahvaljujući premisama grafičkog medija kao reproduktivne tehnike radovi Ane Lompar nisu ostali zatvoreni ili zarobljeni u malom krugu poznavatelja grafike.“

Ana Lompar je kao već afirmirana i istaknuta umjetnica donijela jedan novi senzibilitet i postavila određene parametre u suvremenoj crnogorskoj grafici te je svojim radom, ističe Zadrima, pokazala i pokazuje da tehnika kojom se izražava omogućava neograničeno polje za istraživanje i kreativnost.

„Svojom pojavom na umjetničkoj sceni pomiče takozvane ‘kanone’ koji su umjetnost grafike označili kao umjetnost koja se zbog vezanosti uz određene tehnološke postulate sporo ili nikako ne mijenja. Cjelokupnim svojim opusom, ne samo večeras izloženim djelima, Ana Lompar dokazuje da grafika nije medij omeđen konvencijama i tradicijom – njezine grafike su promotori nekoga novog doba u crnogorskoj suvremenoj umjetnosti.“

Umjetnički jezik kojim se služi ne može se promatrati kao pripadanje nekom jedinstvenom stilskom pokretu ili ideji. Ovdje je riječ, objašnjava Zadrina, o autonomnome izražajnom procesu koji je rezultat intenzivnih integralnih razmišljanja međusobno povezanim čvrstim duhovnim vezama. Dodaje kako je to skup uvezane bliskosti s prirodom, potpuna osviješćenost o shvaćanju života i umjetnosti i vlastite uloge u danom trenutku.

„Umjetnica na svojim radovima koristi i boju koja ne dominira čak i u momentima kada je ona vrlo pažljivo bira i svi valeri su zapravo u funkciji akromatičnih površina i objekata – rekao bih da upravo te bojene cjeline naglašavaju akromatizam koji, zapravo, dominira“, ističe Zadrina.

Sam naslov izložbe „Cetinjski parkovi – moje intelektualne vježbanke“ referira se na osnovne postamente njezina stvaralaštva: grafičkim otiskom bilježi i stvara vezu između imaginarnog i likovnog i, kako sama kaže, time bilježi vlastite misaone doživljaje i otiskuje sjećanja.

Sve njezine vizije potječu iz realnog života, ali istodobno daleko od realnosti, prožete su izmaglicom sjećanja, nostalgijom, a apstraktni elementi koji se tu i tamo javljaju unose pomalo nemir u okruženje mirnog stvaranja. Uspjela je

postići ravnotežu između tih elemenata i oni su u neraskidivoj vezi s vremenom u trenutku u kome postojimo, kada smo okruženi raznim vrstama agresivnosti.

„Radoznalost umjetnice, njezina mašta s jedne strane i minuciozni pristup realizaciji ideje s druge strane čine da se pred njezinim očima stvara djelo s jasnim planom, bez strahova koji prate grafičku proceduru, jer se djelo u procesu stvaranja prikazuje postupno, onoliko dugo koliko traju komplicirani procesi i djelovanje materijala ili alata koji se koriste u grafici. Ako govorimo o crtežima Ane Lompar, čitljivo je da osnovne odlike njezinih crteža leže u grafičkome karakteru, potezima svojstvenim grafičarima, unatoč tome oni posjeduju vlastitu kvalitetu, suptilno iznijansirani kistom ili perom. Smisao dosadašnjeg opusa Ane Lompar pokazuje nam neiscrpnu energiju koja izbija iz njezinih djela. Njezina djela ne bude sumnje i strahove, ne proriču niti kritiziraju“, naglasio je Zadrina, zaključivši kako su ona optimistična i istodobno nostalgična i u sebi nose svojevrsnu vitalnost, snagu umjetničkog izraza i profinjeno urbano nasljeđe.

Ana Lompar, koja je diplomirala i magistrirala na Odsjeku grafike na cetinjskome Fakultetu likovnih umjetnosti, imala je niz samostalnih izložbi u zemlji i inozemstvu. U sklopu Tripundanskih svečanosti ove je godine, surađujući s Hrvatskim građanskim društvom Crne Gore, imala tematsku izložbu „Nevrijeme stvara vrijeme“ u kotorskome Pomorskom muzeju.

Otvorenju izložbe „Cetinjski parkovi - moje intelektualne vježbanke“ nazočila je **Danijela Petrović Jablan**, članica Upravnog odbora Hrvatskoga građanskog društva ■

PONOS KOTORA I HRVATSKOGA NARODA

Akademik Josip Pečarić ne pripada samo svijetu apstraktne matematike i znanstvenih formula, on pripada i svijetu u kojem se vodi stalna borba za očuvanje identiteta, jezika, kulture i dostojanstva naroda kojemu pripada. Njegova višedesetljetna borba za Hrvate u Crnoj Gori nije bila samo sporedna aktivnost, već integralni dio njegova javnog i intelektualnog djelovanja. On je uvijek znao da znanstvenik, ma koliko bio utemeljen u apstraktnim disciplinama, ne smije ostati nijem pred pitanjima života i sudbine svoga naroda

Tekst: Božidar Proročić

Foto: dragovoljac.hr, njuškalo.hr, Radio DUX

Koliko nas u Crnoj Gori zaista zna za hrvatskog akademika Josipa Pečarića, velikana svjetske znanosti i neumornoga borca za identitet i prava Hrvata, koji je svojim rođenjem vezan uz Kotor, Boku kotorsku i Crnu Goru. Koliko puta smo se suočili s činjenicom da zaboravljamo vlastite velikane, dok drugdje veličamo ljude o kojima znamo samo iz daljine.

Josip Pečarić znanstvenik je koji je prepoznat u akademskim krugovima, ali predstavlja i simbol ustrajnosti, znanstvenoga doprinosa i kulturnoga otpora bilo kojemu vidu asimilacije i negacije Hrvata. Njegov život i djelo svjedoče o tome kako se može biti svjetski relevantan matematičar, istraživač i publicist, a istodobno ostati vjeran svome zavičaju i svojoj zajednici.

Akademik Josip Pečarić rođen je 2. rujna 1948. godine u Kotoru gdje je završio osnovnu školu i srednjoškolsko obrazovanje, a 1972. godine diplomirao je na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu s radom iz područja nuklearne fizike. Na tom fakultetu magistrirao je 1975., a 1982. godine obranio je doktorsku disertaciju iz područja matematike pod naslovom „Jensenove i srodne nejednakosti“.

Naizgled jednostavan slijed podataka zapravo otkriva duboku priču o čovjeku koji je od najranijih dana pokazivao sposobnost da prelazi granice između disciplina, da spaja različite svjetove znanja i da se posvećuje onome što je bit znanstvenog traganja za istinom i njezina pronalaženja u zakonitostima prirode i uma. Malo je onih koji su u regiji, pa i u svijetu, uspjeli ujediniti dva zahtjevnja polja kao što su fizika i matematika i iz tog spoja izgradili karijeru koja će obilježiti desetljeće.

Nakon završetka studija Pečarić je radio u Geomagnetiskome institutu u Grocki, a od 1977. godine bio je asistent na Odjelu za fiziku na Građevinskome fakultetu u Beogradu. Već tada je spajao istraživački rad s pedagoškim pozivom, pokazujući da znanstvenik ne smije biti zatvoren u laboratoriju ili uredu, već da njegovo znanje treba prenositi novim generacijama. Godine 1987. preselio se s obitelji u Zagreb gdje je počeo rad na Tekstilno-tehnološkome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od izvanrednoga profesora stigao je do redovitoga profesora, a 1996. godine stekao je zvanje redovitoga profesora u trajnome zvanju, što predstavlja jed-

nu od najviših potvrda znanstvenog autoriteta. U mirovinu je otišao 2018., ali ni tada nije prestao stvarati. Nastavio je istraživati na Matematičkome institutu Sveučilišta RUDN u Moskvi, sve do početka agresije Rusije na Ukrajinu.

Ovo životno putovanje ne govori samo o karijeri jednoga matematičara, ono svjedoči o mogućnosti da čovjek rođen u malome gradu na Jadranu, u Kotoru, može postati ime koje odjekuje u svjetskim znanstvenim krugovima. Svjedoči o tome da veličina ne ovisi o mjestu rođenja, već ovisi o ustrajnosti i posvećenosti. Znanost je univerzalna, ali znanstvenik uvijek nosi u sebi svoj zavičaj i gdje god da ode, Pečarić je sa sobom nosio duh Boke kotorske i osjećaj pripadnosti zajednici Hrvata Crne Gore, ali i Crnoj Gori.

Upravo ta dualnost, globalno i lokalno, univerzalno i zavičajno, čini ga posebnim. On nije samo matematičar, već i publicist, nije samo istraživač, već i svjedok vremena, nije samo čovjek apstraktnih formula, već i borac za svoj hrvatski narod. Njegov životni put, promatran iz akademske i osobne perspektive, postaje paradigma kako jedan intelektualac može biti i građanin svijeta i vjeran sin svoga kraja.

ZNANSTVENA VELIČINA, SVJETSKO PRIZNANJE I ZAVIČAJNA PRIPADNOST

Kada govorimo o akademiku Josipu Pečariću, ne govorimo samo o profesoru matematike ili o istraživaču koji je objavio tisuće radova. Govorimo o čovjeku koji je svojim

djelom prešao granice država, jezika i kultura, i koji je pokazao da je znanost univerzalni jezik dostupan onome tko u njega uloži životnu energiju i posvećenost. Njegov put od Kotora do Zagreba, od Beograda do Moskve, od Europe do Azije, predstavlja kroniku neumorne težnje ka znanju.

Od 2000. godine akademik Josip Pečarić je redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Time je službeno priznat kao jedan od najistaknutijih znanstvenika hrvatskoga kulturnog i znanstvenog prostora. Međutim, ono što daje dodatnu dimenziju njegovu djelovanju jest činjenica da je od 2016. godine i inozemni član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti. To znači da je njegovo ime upisano i u crnogorski intelektualni i kulturni kanon, potvrđujući neraskidivu vezu sa zemljom u kojoj je rođen i u kojoj su njegovi korijeni.

Njegov doprinos znanosti potvrđen je i brojnim priznanjima. Još 1996. godine dobio je Državnu nagradu za znanost u području prirodnih znanosti, a 1999. odlikovan je ordenom Reda Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića. Kada se zna da je Ruđer Bošković jedan od najvećih znanstvenika i simbol europske znanosti prosvjetiteljskog doba, jasno je kolika je čast dobiti priznanje koje nosi njegovo ime.

No, najveća potvrda veličine jednoga znanstvenika nisu nagrade i odlikovanja, već djela koja ostaju iza njega. A iza Josipa Pečarića stoji impozantno bogatstvo znanstvenoga rada. On je jedan od vodećih svjetskih stručnjaka u području matematičkih nejednakosti, discipline koja se bavi fundamentalnim pitanjima odnosa među matematičkim izrazima i strukturama, a koja ima primjenu u mnogim granama moderne znanosti. Njegova istraživanja dala su ne samo teorijske rezultate, već i primjene koje su našle mjesto u suvremenoj analizi, statistici, fizici i inženjerstvu.

Brojevi govore sami za sebe. Objavio je više od 1300 radova u matematičkim časopisima. Kada se uzme u obzir da prosječan znanstvenik objavi desetine radova, a rijetko tko stotine, jasno je da se ovdje radi o znanstvenoj produktivnosti kakva se rijetko sreće. Uz to, Pečarić je najcitiraniji hrvatski matematičar. Njegovi rezultati prisutni su u radovima kolega diljem svijeta, a njegove ideje inspirirale su generacije istraživača.

Ako zavirimo u svjetske znanstvene baze, dobivamo jasniju sliku njegove veličine. Na Google Scholaru njegovo ime stoji uz 1.694 publikacije i čak 24.748 citata, uz H-indeks 55. Na MathSciNetu ima 1.382 publikacije i 7.257 citata, sa H-indeksom 28. U Scopus bazi evidentirano je 844 publikacija s 8.436 citata i H-indeksom 39. U WoS bazi bilježi 843 publikacije i 7.457 citata, sa H-indeksom 36. Svaki od ovih pokazatelja otkriva koliko je njegovo ime prisutno u svjetskoj znanosti, koliko se drugi oslanjaju na njegove rezultate i koliko je njegov rad postao neizostavan dio matematičke misli.

Posebno treba istaknuti i istraživanja sa Sveučilišta Stanford u Kaliforniji koja prate rad i utjecaj stotina tisuća svjetskih znanstvenika. Na listi s više od 204.000 istraživača koji su obuhvaćeni analizom cijele karijere, Josip Pečarić nalazi se na 2434. mjestu. U istoj analizi prvi iz Republike Hrvatske je tek na 8046. mjestu. Ako pogledamo listu za 2022. godinu koja obuhvaća 210.199 znanstvenika, Pečarić se nalazi na 2331. mjestu, dok prvi iz Hrvatske zauzima 9412. mjesto. Ovi brojevi ne znače samo redni broj na tablici, već predstavljaju svjedočanstvo da je čovjek iz Kotora svojim znanjem, radom i neumornošću ušao u sam vrh svjetske znanstvene elite.

Kada pogledamo sve ove podatke, vidimo da je Pečarić elita svjetske znanosti. On je institucija sam za sebe. Njegov znanstveni rad predstavlja riznicu koja ostaje budućim generacijama. Njegovi rezultati su poput stupova na kojima se gradi matematika, ali i mostova koji spajaju različite discipline.

I upravo tu se otvara šira refleksija. Znanstvenik ovakvoga formata mogao se potpuno izgubiti u univerzalnosti znanosti, zaboraviti svoje podrijetlo i svoje mjesto. Ali Josip Pečarić to nije učinio. On je, i uz svjetsku slavu, ostao vezan uz Kotor, Boku, Hrvate u Crnoj Gori i Crnu Goru u cjelini. On je primjer da univerzalnost i pripadnost nisu suprotstavljeni, već da jedno drugo obogaćuju. Njegov znanstveni rad je univerzalan, ali njegov duh i identitet ostaju u svome korijenu.

Akademik Josip Pečarić uči nas da znanstvena veličina ne poništava zavičajnu pripadnost, nego je produbljuje. Njegovo ime danas stoji rame uz rame s najvećim svjetskim znanstvenicima, ali istodobno i s velikanima Boke kotorske, koji su tijekom vjekova spajali more i planinu, lokalno i svjetsko, svakodnevno i vječno.

MONOGRAFIJE, ČASOPISI, MEĐUNARODNE KONFERENCIJE I STVARANJE ZNANSTVENE ŠKOLE

Osim golemoga broja članaka u međunarodnim matematičkim časopisima, akademik Josip Pečarić autor je ili koautor četrdeset monografija. Svaka od tih knjiga predstavlja svojevrsni temelj za buduća istraživanja, a njihov značaj potvrđuje i činjenica da je o jednoj monografiji u prestižnome časopisu *American Mathematical Monthly* 1991. godine poznati matematičar **D. Pedoe** napisao cijeli članak. To je rijetka i dragocjena potvrda vrijednosti njegova rada, jer kada kolega svjetskoga ugleda posveti poseban tekst nečijoj monografiji, onda je jasno da se radi o djelu koje prelazi preko trenutnih granica i otvara nova istraživačka polja.

Izdavačka kuća Element prepoznala je snagu i kontinuitet njegova stvaralaštva i pokrenula seriju *Monographs in Inequalities*, u kojoj je dosad objavljeno 22 monografije.

Time je stvoren institucionalni okvir kroz koji se Pečarićeve istraživanja ne samo šire, već i postaju dio šire matem-

atičke zajednice. Ove monografije nisu puka teorijska zbirka, već živa riznica u kojoj matematičke nejednakosti dobivaju nove oblike i primjene.

Posebno značajan doprinos ogleda se u njegovu pedagoškome i organizacijskome radu. Osnovao je seminar Matematičke nejednakosti i primjene na Prirodoslovno-matematičkome fakultetu u Zagrebu, seminar koji je tijekom godina postao pravi rasadnik novih matematičkih snaga. Iz njega je izišlo više od četrdeset doktora znanosti, što znači da je akademik Pečarić ne samo stvaralac, već i učitelj, mentor, vođa generacija mladih istraživača. Danas taj seminar ima i svoj ogranak na Sveučilištu u Splitu, čime se Pečarićev utjecaj širi čitavom Hrvatskom, a posredno i šire, jer njegovi učenici odlaze na sveučilišta diljem svijeta. Nije ograničio svoje znanje samo na prostor Balkana. Niz godina predavao je na Abdus Salam School of Mathematical Sciences u Lahoru, ostavljajući dubok trag i u Pakistanu, gdje i danas postoji niz njegovih učenika koji predaju na tamošnjim sveučilištima. Na taj način stvorio je mrežu suradnika i prijatelja znanosti koja prelazi granice kontinenata. Više od 230 suradnika iz cijeloga svijeta svjedoči o njegovoj otvorenosti, o sposobnosti da inspirira i povezuje ljude različitih kultura i znanstvenih tradicija.

Još jedan Pečarićev doprinos jest osnivanje i uređivanje matematičkih časopisa. Prvi hrvatski matematički časopis koji je uvršten na svjetske liste najboljih znanstvenih časopisa bio je upravo njegov *Mathematical Inequalities and Applications* (MIA). Ovaj časopis bio je na Q1 listi, a danas se nalazi na Q2, i dalje kao jedan od rijetkih hrvatskih časopisa koji su dostigli takav međunarodni ugled. Još veći uspjeh postigao je njegov časopis *Journal of Mathematical Inequalities* (JMI) koji se nalazi na Q1 listi i spada među prvih pet posto najutjecajnijih matematičkih časopisa u svijetu. On zauzima 15. mjesto od 329 matematičkih časopisa s impact faktorom, što je izniman rezultat za časopis koji potječe s malog prostora poput Hrvatske i Crne Gore.

Pokrenuo je i časopis *Fractional Differential Calculus*, koji se našao na Scopus listi, čime je još jednom dokazao da ne samo da stvara, već i da gradi platforme za buduće istraživače. Zanimljivo je da je krajem 2024. godine tražio da se njegovo ime izbriše iz uredništava tih časopisa, uz poruku „Pomozi sirotu na svoju sramotu! Više to nisu moji časopisi”. Ova rečenica odjekuje kao moralni stav čovjeka koji jasno pokazuje da su mu vrijednosti važnije od formalnih pozicija, da znanost vidi kao čistu i časnu sferu u kojoj kompromisi sa savješću nemaju mjesta.

Trenutno je glavni urednik novog časopisa *Pakistan Journal of Mathematical Sciences*, čime nastavlja graditi mostove između znanstvenih zajednica i kultura. Osim toga, član je uredništava ili recenzent mnogih međunarodnih časopisa, a kao pozvani ili plenarni predavač sudjelovao je na brojnim konferencijama. Njegova prisutnost na međun-

arodnim skupovima uvijek je bila prilika da prenese ne samo svoja istraživanja, već i duh otvorenosti i suradnje.

U njegovu čast održane su mnoge konferencije: 2008. godine u Trogiru „*Mathematical Inequalities and Applications 2008*“, zatim u Lahoru 2010., u Jinjuu u Južnoj Koreji 2012., a 2014. godine ponovno u Trogiru, kada je pod pokroviteljstvom HAZU-a održana konferencija u povodu objavljivanja njegova tisućitoga znanstvenog rada. Slijedile su i konferencije u Mostaru 2015. i u Zagrebu 2018. u povodu njegova 70. rođendana. Svaka od ovih manifestacija bila je više od znanstvenoga događaja – bila je priznanje čovjeku čiji su rezultati postali polazište za moderna istraživanja u matematici.

Zbog njegovih zasluga, jedan broj međunarodnoga časopisa *Banach Journal of Mathematical Analysis* posvećen je upravo njemu. U tom broju objavljeni su članci koje su svjetski matematičari napisali kao znak zahvalnosti i priznanja. Intervju s njim objavljen u tom broju kasnije je preveden i na kineski. Čak su i njegova istraživanja citirana u prestižnome časopisu *Nature*, a u saradnji s **P. T. Landsbergom** objavio je rad u *Physical Review* (1987.), jednom od najvažnijih časopisa u fizici. Njegova istraživanja inspirirala su i članke poput „*Accentuate the negative*“ profesora **Petera Bullena** sa Sveučilišta u Vancouveru, što još jednom pokazuje širinu i dubinu njegova utjecaja.

Dakle, Pečarićevo stvaralaštvo je živa znanstvena škola. Monografije, časopisi, seminari, konferencije i međunarodna mreža suradnika predstavljaju sustav koji je on izgradio vlastitim trudom i vizijom. To je sustav koji će nadživjeti jednog pojedinca i ostati generacijama koje dolaze. U njegovu radu jasno se vidi da je znanost kolektivni pothvat, ali da pojedinac svojom upornošću i posvećenošću može postati pokretačka sila čitavog područja istraživanja.

IZMEĐU ZNANOSTI I JAVNOG ANGAŽMANA

Da bi se razumjelo mjesto akademika Pečarića u širem kulturnom i znanstvenom kontekstu, dovoljno je pogledati publikaciju Matice hrvatske *Prijelomna vremena – Hrvatske zemlje nakon 1918.* Na stranici 413. poglavlja o znanosti spominju se najznačajniji hrvatski znanstvenici dvadesetog stoljeća. Uz nobelovce **Lavoslava Ružičku** i **Vladimira Preloga**, uz fizičara **Ivana Supeka**, uz matematičara **Vilima Feller**, molekularne biologe **Miroslava Radmana** i **Ivana Đikića**, fizičare **Davora Pavunu** i **Marina Soljačića**, nalazi se i ime Josipa Pečarića, označenog kao jednog od najvećih autoriteta u teoriji nejednakosti. Sama prisutnost na toj listi znači uvrštavanje u najuži krug ljudi koji su oblikovali ne samo hrvatsku znanost dvadesetog i dvadeset prvog stoljeća, nego i svjetsku.

Međutim, Pečarićev rad nije se zaustavio na apstraktnim formulama i znanstvenim konferencijama. Njegova misija

bila je i ostala šira. Akademik Pečarić poznat je i po svome publicističkom radu, gdje je objavio više od 210 knjiga. Ovaj broj sam po sebi je impresivan, ali važnije je to što knjige donose misao angažiranoga intelektualca koji razumije da znanost ne može biti odvojena od društva. Njegove publicističke knjige bave se politikom, identitetom, kulturom, pitanjem položaja Hrvata u Crnoj Gori i Hrvatskoj, odnosom prema povijesti i suvremenim izazovima.

U tim knjigama Pečarić pokazuje drugu stranu svoje ličnosti - stranu intelektualca koji ne bježi od javnog prostora, već ulazi u njega spreman da se suprotstavi stereotipima, predrasudama i zaboravu. Ako je u matematici tražio jasnoću i strogoću dokaza, u publicistici je tražio jasnoću moralne pozicije. Ako je u formulama tražio logički poredak, u društvu je tražio pravdu i priznanje onih koji su često ostajali na margini.

Njegov publicistički rad može se promatrati kao produžetak znanstvenoga duha tamo gdje matematika postaje tiha i apstraktna, a Pečarićeva publicistika postaje glasna i angažirana. To ga čini ne samo matematičarem svjetskoga ranga, nego i jednim od rijetkih intelektualaca našega vremena koji su znali spojiti univerzalno i lokalno, znanstveno i društveno, apstraktno i konkretno.

Na kraju, treba naglasiti da akademik Josip Pečarić os-

taje svjedok vremena i trajni podsjetnik na to koliko je važno ne odvajati znanje od odgovornosti. Njegovo ime stoji rame uz rame s nobelovcima i velikanima znanosti, ali i s piscima, publicistima i borcima za ljudska prava. To je spoj koji ga čini jedinstvenim i koji nam pokazuje da veličina ne dolazi samo iz laboratorija i biblioteka, već i iz hrabrosti da se govori i piše o onome što društvo ponekad želi prešutjeti.

BORAC ZA HRVATE I ISKRENI PRIJATELJ CRNE GORE

Akademik Josip Pečarić ne pripada samo svijetu apstraktne matematike i znanstvenih formula, on pripada i svijetu u kojemu se vodi stalna borba za očuvanje identiteta, jezika, kulture i dostojanstva naroda kojemu pripada. Njegova višedesetljetna borba za Hrvate u Crnoj Gori nije bila samo sporedna aktivnost, već integralni dio njegova javnog i intelektualnog djelovanja. On je uvijek znao da znanstvenik, ma koliko bio utemeljen u apstraktnim disciplinama, ne smije ostati nijem pred pitanjima života i sudbine svoga naroda.

Pečarić nikada nije zaboravio da je rođen u Kotoru, među Hrvatima Boke kotorske, da mu je djetinjstvo oblikovala ta posebna kultura mora i kamena, katoličkih crkava

i mediteranskoga duha, i da ga taj identitet obavezuje. Dok je gradio karijeru svjetskoga matematičara, dok je stjecao priznanja i dobivao nagrade, uvijek je nalazio vremena da javno podrži i ohrabri svoju zajednicu u Crnoj Gori. Pisao je i govorio o tome koliko je važno da Hrvati u Crnoj Gori ne budu zaboravljeni, da im se prizna njihova povijesna uloga i kulturna posebnost. U vremenima kada se činilo da mali narodi i zajednice nestaju i asimiliraju se pod velikosrpskom propagandom, Pečarićev glas bio je jasan i glasan.

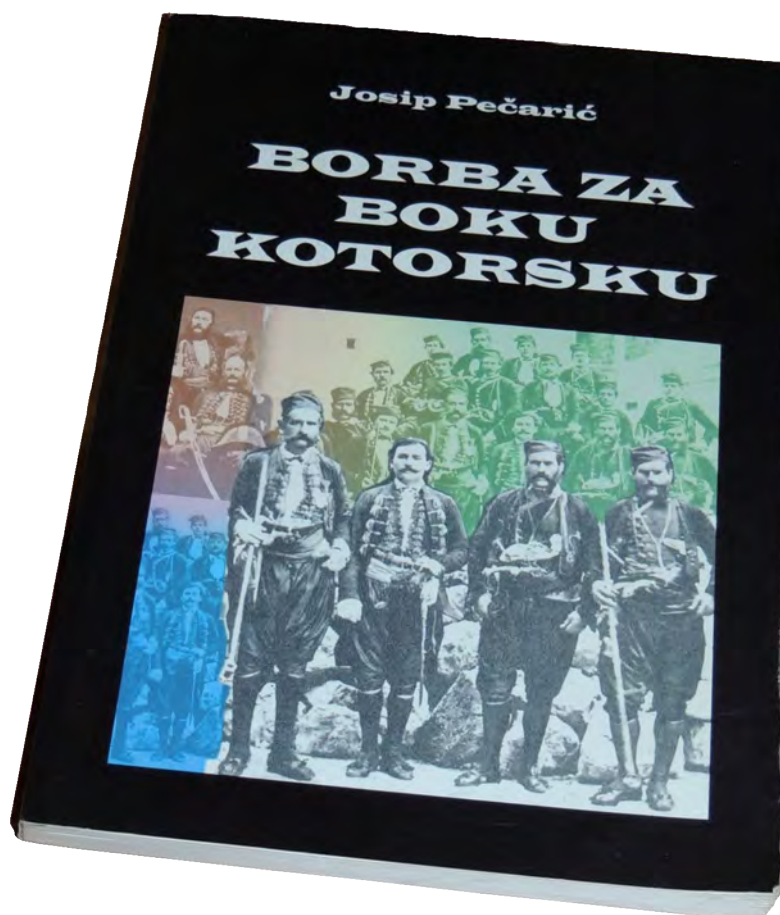
Njegova borba za hrvatski identitet u Crnoj Gori nije bila usmjerena protiv drugih, već za očuvanje dostojanstva i prava svakog naroda, ponajprije hrvatskoga. Upravo zbog toga bio je i ostao prijatelj brojnih crnogorskih intelektualaca, ljudi koji su u njemu prepoznali iskrenoga sugovornika i podržavatelja. On je znao da se zajednička borba za kulturu pamćenja, za slobodu mišljenja i za jednakost naroda ne može voditi u izolaciji, već uz dijalog i solidarnost. Pečarić je stajao uz one koji su željeli slobodnu i građansku Crnu Goru, i zato se njegovo ime mora pamtit i u crnogorskoj intelektualnoj zajednici.

Na žalost, akademik Josip Pečarić nikada nije postao član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti. Vjerojatno mu je najveća „mana“ to što je Hrvat. Da je Srbin, nema sumnje da bi se CANU rado okitio njime kao perjanicom svjetske

znanosti. Ali istina je da prava veličina ne ovisi o formalnim institucijama, već o trajnome doprinosu čovjeka znanosti, kulturi i zajednici. CANU time nije umanjio Pečarića, već sebe. Njegovo ime ionako pripada svjetskoj akademskoj sceni, ali i Crnoj Gori, jer zavičaj ne određuju pečati i članske iskaznice, već krv i pripadnost. Časna i intelektualna crnogorska zajednica ne smije zaboraviti Josipa Pečarića. On je velikan riječi i djela, čovjek koji je ostao vjeran svojoj zemlji unatoč tome što je karijeru gradio izvan Crne Gore, odan svojoj Boki i svome narodu. Njegov život svjedoči da se pripadnost ne mjeri brojem provedenih godina u jednoj zemlji, već stalnom sviješću o korijenima i odgovornosti prema njima. On je svojim životom i djelom pokazao da se može biti matematičar svjetskoga glasa i istodobno borac za svoj narod i prijatelj Crne Gore.

Zbog toga je ovaj tekst i ovaj podsjetnik dužnost i obveza. Jer ako zaboravimo Josipa Pečarića, zaboravljamo dio sebe, zaboravljamo mogućnost da iz maloga Kotora, iz Boke, iz Crne Gore, može potjecati ime koje se svrstava s velikanima svjetske znanosti.

U liku Josipa Pečarića Crna Gora i Hrvatska susreću se u znanju i časti, jer on je jednako sin Kotora i ponos Hrvatske, a u svijetu znanstvenik koji svjedoči da pripadnost uvijek obogaćuje univerzalno ■

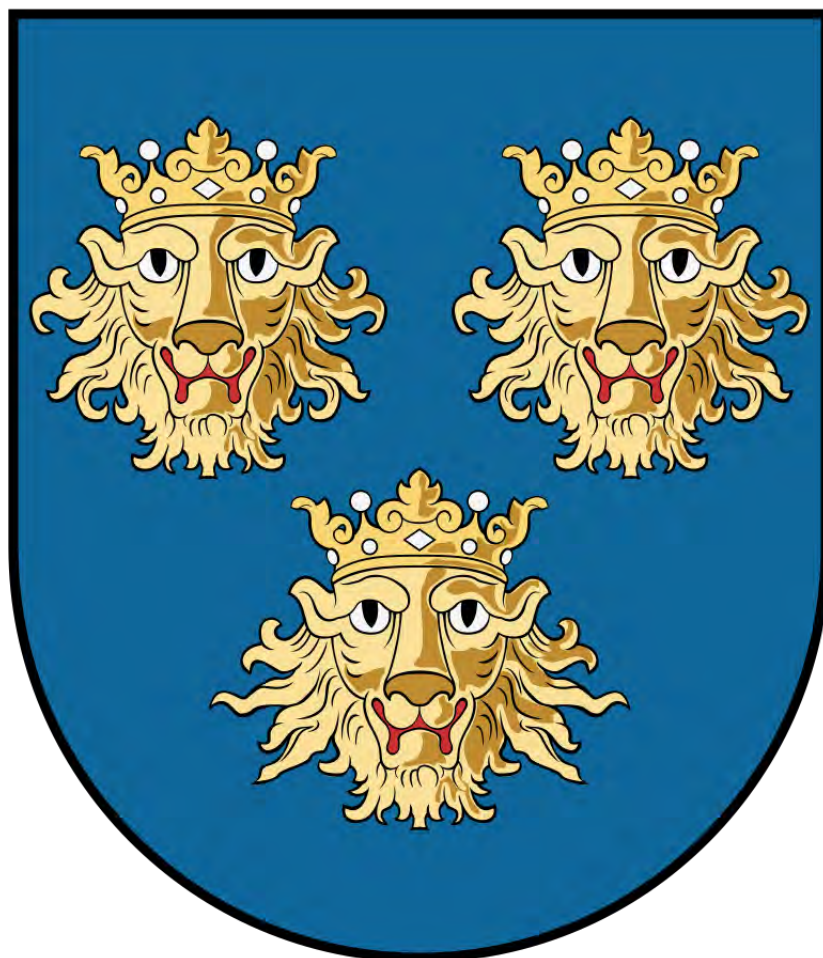

NA NAJJUGOISTOČNIJEM BRANIKU ZAPADA

Bokelji su i s njima Svebarci svoju (pa dijelom i tuđu) slobodu stoljećima plaćali ljudskim životima, a književnim djelima i umjetninama obogatili hrvatsku, sredozemnu i europsku kulturu kao najjugoistočnije predziđe Zapada

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović

Foto: Wikipedia

Grb Dalmacije

BOKA KAO DIO DALMACIJE U SVETOME PISMU

Obljetnice su kao znakovi pokraj puta s tim da ne samo da nam dobro dođu kao neka vrsta GPS-a, one nam omogućuju da dublje zgrabimo u vlastitu povijest kako bismo bili promišljeniji u vremenu u kojemu živimo. Obilježavanje 1100. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva podsjetilo nas je na to koliko je snažno hrvatska zajednica u Crnoj Gori svoj pečat utisnula u općehrvatsku povijest, no današnja priča počinje još ranije, prije hrvatske doseobe i stvaranja Hrvatskoga Kraljevstva. Dalmacija se, kojoj Boka kotorska povijesno pripada, naime, kao pokrajina spominje još u Svetome pismu. Tako u Drugoj poslanici Timoteju apostol **Pavao** spominje **Tita** koji se uputio u Dalmaciju, što je izravan dokaz kako je Dalmacija bila jedna od pokrajina u kojima se od prvih stoljeća proširilo kršćanstvo. (Ovom ćemo zgodom tek uzgredno spomenuti kako je još 1730. hrvatski književnik **Ignjat Đurđević** nastojao dokazati kako je sveti Pavao doživio brodolom, koji se spominje u Djelima apostolskim na Mljetu, a ne na Malti.)

KOTORSKI BISKUP NA CRKVENOME SABORU IZ 928., A DALMACIJA U OKU HRVATSKIH VELMOŽA I NAKON MLETAČKIH OSVAJANJA

Uspostava je, pak, Hrvatskoga Kraljevstva izazvala i crkveni preustroj. Valja nam pripomenuti kako se tijekom Splitskoga crkvenog sabora 928. raspravljalo i o prijedorima između Dubrovačke i Kotorske biskupije (usp. **Ivica Puljić**, *Biskupi Gornje Dalmacije na splitskim saborima 925. i 928. godine*).

Koliko je Dalmacija bila važna hrvatskim vladarima, svjedoči činjenica da od sredine XI. stoljeća hrvatski kraljevi nose naslov kraljeva Hrvatske i Dalmacije, a 1350. u Podgrađu pokraj Benkovca prvi put zasjeda Opći sabor kraljevina Dalmacije i Hrvatske. Usto, u okviru posljednjih rasprava o izgledu hrvatskoga grba još jednom je istaknuto kako je upravo dalmatinski grb iz XIV. stoljeća prvi hrvatski zemaljski grb. Godine 1681. Slavonski su se i Dalmatinsko-hrvatski sabor ujedinili u Sabor kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije iako Dalmacija nije bila dijelom ni hrvatsko-ugarske (od 1409.) ni poslije habsburške države, nego se nalazila pod mletačkom upravom i (zaleđe) turskom okupacijom. Od Osmanlija slobodni dio Boke kotorske bio je, pak, prethodno pod vlašću dukljanskih, srpskih, hrvatsko-ugarskih i bosanskih vladara (s tim da je Kotor katkad bio samostalna komuna). Neodricanjem su od dalmatinske sastavnice hrvatske velmože simbolično pokazivali kako se ne odriču povijesnih hrvatskih zemalja koje su stoljećima bile pod različitim vlastima.

MLETAČKI STIJEG SPUŠTEN U PERASTU

Bokeljske se, pak, slavne prošlosti nije mogao odreći ni Peraštanin **Josip Visković** (1728. – 1804.) izrekavši 23. kolovoza 1797. govor na hrvatskome jeziku u trenutku kad je spušten mletački stijeg i podignuta austrijska zastava nakon propasti Serenissime: „Za tristo i sedamdeset i sedam godišta naša bića, krv naša, i životi naši isti, bili su poklonjeni Tebi, i vele smo se srećni cijenili: za trista i sedamdeset i sedam ljeta Ti s nami, a mi s Tobom bijesmo na moru vazda glasoviti, vazda slavodobitnici. Nitko nas s Tobom ne vidje bježati; nitko nas s tobom ne vidje predobivene.“

Te je riječi nedavno preminuli akademik **Radoslav Tomić** tumačio ovako: „Viskovićevo oplakivanje propasti Mletačke Republike svjedoči da je on dobro znao kakva se budućnost nadvija nad njegov tjeskobni i brdoviti zavičaj: samo veliki politički sustav kao što je bila Mletačka Republika mogao je štititi čvrstu granicu prema Balkanu.“ Dalmacija u sklopu Mletačke Republike za Viskovića je bila politički okvir unutar kojega je branio i njegovao vlastiti vjerski (katolički) i narodnosni (hrvatski) identitet.

HRVATI NADŽIVJELI SERENISSIMU

Ipak, Boka će kotorska unutar Habsburške Monarhije sve do 1918. ostati dijelom Kraljevine Dalmacije koja je pravno bila sastavnicom Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, s kojom se formalno nikad nije ujedinila, te će kao dio Kraljevine Dalmacije ući u sastav prvo Države, pa Kraljevine SHS, zatim Jugoslavije, Srbije i Crne Gore te na koncu samostalne Crne Gore. Ponosni je duh bokeljskih Hrvata Viskovića nadživio već više od dva stoljeća. Prije stotinjak godina on se najzornije iskazivao na pločama s natpisima kojima je obilježena 1000. obljetnica Tomislavove krunidbe od Herceg Novoga do Budve i Sutomora. Hrvatski se stijeg uz crnogorski i danas ponosno viori na Domu „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi, a 1100. obljetnica Hrvatskoga Kraljevstva diljem se Boke i Svebarja dostojno obilježava. Tako i priliči stanovnicima pokrajine koja se spominje u novozavjetnim knjigama te čiji su duhovni oci sudjelovali na crkvenim saborima ključnim u oblikovanju crkvenoga ustroja na Jadranu (Kotorska biskupija i danas je pod splitskim metropolitom). Bokelji su i s njima Svebarci svoju (pa dijelom i tuđu) slobodu stoljećima plaćali ljudskim životima, a književnim djelima i umjetninama obogatili hrvatsku, sredozemnu i europsku kulturu kao najjugoistočnije predziđe Zapada ■

HRVATSKA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Američki diplomatski izvori u proučavanju međuratnog razdoblja, naglasio je dr. sc. Hrvoje Čapo, pružaju objektivniji pogled na političke prilike, represivne mehanizme i međuetničke odnose u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Ti dokumenti svjedoče o zabrinutosti međunarodne zajednice zbog nedostatka demokracije, kršenja ljudskih prava i centralističke politike Beograda

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Radio Dux

U Domu kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi održano je 2. listopada predavanje **dr. sc. Hrvoja Čape**, višeg znanstvenog suradnika Hrvatskog instituta za povijest, pod naslovom „Pregled hrvatske povijesti između dva svjetska rata: zemlja, društvo, politika“.

Događaj je privukao brojne ljubitelje povijesti, a organiziralo ga je Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, uz potporu Hrvatskog instituta za povijest.

Dr. sc. Gordan Ravančić, pomoćnik ravnatelja Hrvatskog instituta za povijest, pozdravljajući prisutne, istaknuo je

važnost ovakvih predavanja za razumijevanje složenih povijesnih procesa koji su oblikovali hrvatski narod u 20. stoljeću.

Hrvoje Čapo doktorirao je na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, a u svome znanstvenom radu fokusiran je na hrvatsku društvenu i političku povijest između dva svjetska rata. Posebno se bavi istraživanjem represivnih politika i mehanizama monarhističke Jugoslavije, kao i odnosom međunarodne zajednice, osobito Sjedinjenih Američkih Država prema hrvatskom pitanju toga razdoblja. Njegov pristup kombinira analizu diplomatskih izvora, političkih procesa i društvenih struktura, čime nastoji pružiti dublji uvid u hrvatsku povijest u sklopu širega međunarodnog konteksta.

POLITIKA, DRUŠTVO I REPRESIJA

Čapo je tijekom predavanja na sustavan način predstavio složene političke i društvene okolnosti koje su obilježile hrvatski prostor između Prvog i Drugog svjetskog rata.

Polazeći od stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine, istaknuo je da je nova država od samog početka bila obilježena centralističkim modelom vlasti, temeljenim na srpskoj dinastiji, vojsci i zakonima.

„Imali ste kralja koji je došao iz srbijanske dinastije Karađorđević, imali ste vojsku koja je bila napravljena po modelu srbijanske vojske, imali ste zakone koji su bili napravljeni prema proširenju srbijanskih zakona na sva ostala područja, imali ste sve ono što je činilo sva područja koja su ušla u tu novu kraljevinu nekompatibilnima s njihovim prijašnjim sustavima“, rekao je Čapo, naglasivši kako je sve to gotovo odmah dovelo do tenzija u samome političkom životu.

Hrvatska je u tom razdoblju pretrpjela i teritorijalne gubitke, među kojima su Istra, Cres, Mali Lošinj, Lastovo, Palagruža, Zadar i Boka kotorska. Povijesne pokrajine bile su administrativno razbijene u oblasti, a kasnije i u banovine, čime je dodatno oslabljen osjećaj povijesne i nacionalne cjelovitosti.

Hrvatska je imala prerogative nekakve državnosti u sklopu Austro-Ugarske, prije svega, objašnjava Čapo, bansku Hrvatsku, odnosno Slavoniju i Dalmaciju. Te povijesne pokrajine, međutim, razbijaju se od 1922. do 1924. godine, dijeljenjem nove države na 33 oblasti.

„Ono što se tada prvi puta događa, a spomenut ću jer je lokalno zanimljivo, da je Boka kotorska prvi puta izdvojena iz administrativnog sustava naslonjenog na Dalmaciju u Zetsku oblast sa središtem na Cetinju. I, to je bila ta prva granica koja je tada povučena“, napominje hrvatski povjesničar.

Takav ustroj, kako je istaknuo, stvorio je temeljne napetosti između centralizma i težnji hrvatskoga naroda za federalizmom i autonomijom.

EKONOMSKE I DRUŠTVENE POSLJEDICE

Čapo je, govoreći o ekonomskim prilikama, naglasio kako je ulaskom u novu državu Hrvatska doživjela pad gospodarske moći, dok je Beograd postao financijsko i administrativno središte.

Hrvatskim bankama uskraćivana je pomoć, a ključne riječne prometnice poput Drave i Save isključene su iz međunarodnog prometa, što je negativno utjecalo na razvoj kontinentalnih krajeva. Oko sto tisuća bivših austrougarskih činovnika ostalo je bez posla, a porezna opterećenja izvan Beograda dodatno su otežala gospodarsku stabilnost.

„Iako je najveći dio industrije, gospodarstva, financijskih središta moći, odnosno banaka, bio u Zagrebu, Hrvatska je, uključujući Dalmaciju, raspolagala s oko 34 posto gospodarske moći u sklopu Kraljevine SHS. Do 1941. godine taj broj je pao na 29 posto. Lom se dogodio tridesetih godina uvođenjem diktature, kada su poreznom politikom nametani veliki porezi svima drugima osim Beogradu. Bankama je posebno teško pala ova velika ekonomska kriza, no država nije pružila pomoć i hrvatskim bankama, prije svega Prvoj hrvatskoj štedionici, tako da su tjerani da proizvodnju sele na područje 'stare Srbije'“, rekao je Čapo.

POLITIČKO NASILJE I GUBITAK SLOBODA

Hrvatski znanstvenik podsjetio je da je političko nasilje bilo sastavni dio državnog sustava.

Oružnici su imali diskrecijsko pravo procjenjivati što je „ugrožavanje države“, koje je često dovodilo do ubojstva, zatvaranja i represije bez sudskih procesa. Mnogi su uhićenici službeno vođeni kao „smrtno ranjeni pri opiranj u uhićenju“, a obitelji su morale plaćati metke kojima su njihovi članovi ubijeni. U pojedinim slučajevima, ljudi su preventivno zadržavani u zatvorima do 30 dana bez ikakve sudske evidencije.

Takvo stanje kulminiralo je nakon atentata na **Stjepana Radića** u Narodnoj skupštini 1928. godine, od čijih posljedica je i preminuo vođa Hrvatske seljačke stranke – ključna figura u borbi za politička prava Hrvata. Ovaj događaj bio je prekretnica koja je dovela do uvođenja diktature **kralja Aleksandra** 1929. godine.

Uslijedilo je razdoblje ukidanja političkih stranaka, zabrane nacionalnih simbola i ograničavanja osnovnih sloboda. Skupština je raspuštena, a okupljanje više od troje ljudi na jednome mjestu bilo je zabranjeno. Država je preimenovana u Kraljevinu Jugoslaviju, a hrvatsko ime i simboli uklonjeni iz javnog života.

HRVATSKI POLITIČKI OTPOR I DJELOVANJE HSS-A

Poseban dio predavanja Čapo je posvetio Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS) i njezinu utemeljitelju Stjepanu Radiću, koji se zalagao za federalizam, mirotvorstvo i seljačku demokraciju. Nakon atentata i smrti Radića, stranku je preuzeo **Vlatko Maček**, koji je nastavio borbu za političku autonomiju hrvatskoga naroda.

Unatoč zabrani djelovanja, HSS je opstao u sklopu „seljačkoga pokreta“, usmjerenog na poboljšanje života stanovništva osnivanjem zadruga, Gospodarske sloge i narodnih knjižnica. Uz to, osnovane su seljačke i građanske zaštite, samoobrambene formacije koje su u trenucima stvaranja Banovine Hrvatske brojile i do 200 tisuća članova.

Ove formacije nastale su kao odgovor na četnička udruženja, paravojne strukture organizirane i naoružavane državnim aparatom.

„Jugoslavenska demokratska stranka, odnosno Demokratska stranka koju su osnovali **Svetozar Pribičević** i **Ljubomir Davidović**, u Splitu 1921. godine osniva Organizaciju jugoslavenskih nacionalista (ORJUNA), da bi se kasnije, u sklopu njezina krila, razvilo udruženje Četnika za slobodu i čast otadžbine. Od ostalih poluvojnih udruženja isticala se Srpska nacionalna omladina i svi oni koristili su terorističke metode“, rekao je Čapo, naglasivši kako je Pribičević, kao prvi ministar unutarnjih poslova u Kraljevini, taj sustav postavio.

„Držati nadzor nad ministarstvom unutarnjih poslova bio je glavni cilj tijekom cijelog trajanja Kraljevine. Onaj tko drži ministarstvo ima najveću mogućnost da osvoji izbore, jer ima odriježene ruke u provođenju političke represije. Ono što je bilo karakteristično je da se svim ovim paravojnim strukturama dijeli državno oružje, iz vojnih ili radarstvenih skladišta, tako da njihovi članovi nose službene revolvare.“

ATENTAT NA KRALJA ALEKSANDRA

Ubojstvo kralja Aleksandra i razdoblje nakon toga obilježili su značajne promjene i daljnje političke tenzije. U listopadu 1934. godine kralj Aleksandar izgubio je život u Marseilleu, u atentatu koji je izvršila ustaška Hrvatska revolucionarna organizacija, u suradnji s VMRO-om.

Nakon kraljeve smrti, uvedeno je regentsvo na čelu s **knjazom Pavlom Karađorđevićem**, karakterno suprotnom kralju Aleksandru, što je označilo, kako Čapo navodi, početak takozvane „ere smirivanja“. Ipak, unatoč „smirivanju“, nastavlja se represija, uz napade režima, pri čemu Čapo posebno izdvaja žrtve u Sibiru 1935. i Senju 1937. godine.

„Najgori napadi, uključujući terorističke, kao i najgora pogubljenja režima događaju se čak do 1939. godine.“

Upravo tada dolazi do kulminacije političkog djelovanja HSS-a, kada Maček s predsjednikom vlade **Dragišom Cvetkovićem** potpisuje Sporazum o stvaranju Banovine Hrvatske.

Time je postignut određeni stupanj hrvatske autonomije u Kraljevini, iako su mnoga pitanja, uključujući status Boke kotorske, ostala neriješena.

Sporazum s Hrvatskom izazvao je otvoreno i rašireno nezadovoljstvo u Srbiji, gdje su mnogi smatrali da je time ugrožen njihov san o „Velikoj Srbiji“. To je dovelo do okupljanja Srba izvan „stare Srbije“, poglavito bosanskih Srba, oko akcije „Srbi na okup“, koja je tražila izdvajanje srpskih područja u posebnu banovinu nazvanu „Srpske zemlje“.

Arthur Bliss Lane, posljednji američki poslanik u Beogradu, u svom izvješću iz 1941. godine, kritizira srpsko vodstvo za nesposobnost da izgrade homogenu državu, unatoč njihovoj dominantnoj ulozi u Jugoslaviji. To je, prema njemu, dovelo do kapitulacije Kraljevine Jugoslavije u samo jedanaest dana Travanjskog rata.

MEĐUNARODNI ASPEKT I AMERIČKI IZVORI

Čapo je istaknuo važnost američkih diplomatskih izvora u proučavanju međuratnog razdoblja, rekavši kako izvještaji američkih poslanika i konzula pružaju objektivniji pogled na političke prilike, represivne mehanizme i međuetničke odnose u Kraljevini. Ti dokumenti svjedoče o zabrinutos-

ti međunarodne zajednice zbog nedostatka demokracije, kršenja ljudskih prava i centralističke politike Beograda.

„... Iskustvo Američke uprave za pomoć dokaz je neučinkovitosti i nemogućnosti srpske vlade. Sve ukazuje na to da su Srbi sjajni borci, ali rutinski upravitelji. Ako se Srbi zadovolje s vođenjem vojske Kraljevine SHS i prepuste Hrvatima i Slovencima civilnu upravu, južnoslavenska država može biti daleko bolja, ali na žalost kao i njihova sjeverna braća, Česi, Srbi žele voditi ‘cijeli show’“, zapisao je **Arthur Wood DuBois** u jednom od svojih izvještaja nastalih od prosinca 1919. do svibnja 1920. godine.

U zaključnom dijelu, Čapo je naglasio kako proučavanje međuratnog razdoblja nije samo analiza prošlosti, nego i razumijevanje korijena suvremenih društvenih i političkih odnosa. Hrvatska povijest između dva svjetska rata, rekao je, razdoblje je velikih izazova, ali i svjedočanstvo ustrajnosti naroda u očuvanju identiteta, kulture i političke svijesti.

Predavanje je završeno živom raspravom, u kojoj su prisutni izrazili zahvalnost na uvidima i novim interpretacijama povijesnih procesa koje je dr. sc. Hrvoje Čapo predstavio, potvrdivši važnost znanstvenog tretiranja tema koje, iako povijesne, i danas snažno odjekuju u društvu ■

PRVI SUDAC S OVIH PROSTORA U FINALU OLIMPIJSKIH IGARA

U ovom broju donosimo vam intervju s Marijem Brguljanom, bivšim predsjednikom Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore i istaknutim, svjetski priznatim vaterpolskim sucem. Povod za intervju je njegov nedavni reizbor za člana Tehničkoga odbora za vaterpolo World Aquatics

Intervju vodio: Joško Katelan

Foto: privatna arhiva

Spomenimo da je Marija Brguljana, aktualnoga predsjednika Stručnoga savjeta za vaterpolo Crne Gore, predložio Vaterpolo i plivački savez Crne Gore za novi mandat (2024. – 2028.) u Tehničkom odboru za vaterpolo World Aquatics – delegat na European Aquatics natjecanjima.

Nekoliko riječi o Vašem prvom susretu s vaterpolskim sportom...

Prvi susret s vaterpolom dogodio se u mojoj 12. godini na Prčanju, kada smo samo u našem malome mjestu imali tri vaterpolske ekipe („Tresorele“, „Centar“ i „Markov rt“). Plivalo se i igralo u cijelome mjestu. Navijalo se s ponte te iz barki. Postojala je strast prema ovome sportu među mladima u mjestu. Na žalost, moram konstatirati da i uz najbolje namjere i uz puno volje, danas nismo u mogućnosti okupiti ni 15-ero djece različite dobi, a da ne govorim o eventualnoj seniorskoj ekipi.

Kako je tekla Vaša igračka karijera u vaterpolu?

Započeo sam trenirati u PVK „Val“ – Prčanj 1970. godine i već nakon dvije godine zaigrao prvu utakmicu za seniorski sastav. Bila je to kvalifikacijska utakmica protiv ekipe „Donje Lastve“ u Kotoru. Kasnije sam dvije, tri godine igrao za VK „Budva“ u Drugoj međurepubličkoj ligi te godinu za „Borac“ iz Orahovca gdje sam već imao ulogu suca pripravnika.

Koji je trenutak bio presudan da se odlučite za sudačku funkciju?

Neke starije kolege su me malo pritiskale da probam suditi, pa sam se i sam zagrijao jer mi je to dosta dobro krenulo. Inače sam igrajući za „Budvu“ na Korčuli (Vela Luka) nakon utakmice rekao treneru „a vala, Đorđe (Perišić), ako ja ne mogu suditi bolje od ovih“ i tada sam, čini mi se, donio odluku.

Godinama ste uspijevali zadržati autoritet i nepristranost. Koliko je to bilo teško u našoj sredini?

Kao i za sve u životu, najgore se dokazati i dokazivati u svojoj sredini. Na žalost, ljubomornih i zavidnih ima posvuda. Puno lakše mi je to išlo vani, u inozemstvu. Moja najbolja osobina je da se nisam puno osvrtao na ono što bi mi „moji“ Bokelji govorili. Nikada ih „nisam obradovao“, gurao sam svoje i hvala Bogu pokazalo se da sam bio u pravu.

Postali ste vrlo brzo priznat i cijenjen međunarodni sudac? Jeste li u međunarodnim vaterpolskim tijelima imali priliku da kao netko tko dolazi iz male zemlje utječete na važne odluke u vaterpolskom sportu?

Stjecao sam ugled kod kolega i prvi sam sudac s ovih prostora koji je dijelio pravdu u finalu Olimpijskih igara, te prvi predsjednik Svjetske sudačke organizacije (WWPRA). Nakon toga, od 2016. godine sam imenovan u dva

mandata za člana TWPC-a, tada LEN-a, a sada European Aquatics (EA), da bih 2021. godine bio izabran, a ovoga ljeta reizabran, za člana TWPC FINA, to jest World Aquatics (WA). Iskreno, to su sustavi koji ne dopuštaju „velika talasanja“, cijeni se svačije mišljenje i stav, ali...

Čini se da vaterpolski sport nekako traži sebe u posljednje vrijeme, donose se nova pravila kako bi povećala atraktivnost, no nikako da se dođe do toga da tribine budu pune. Mnogi kažu da upravo suci moraju biti ti koji će vaterpolsku igru učiniti razumljivijom i predvidljivijom za gledatelje. Kako Vi gledate na to?

Mišljenja sam da promjena pravila nije napravila ili neće napraviti taj boljitak da će gledatelje masovnije privući na bazen. Imali smo već nekoliko natjecanja prema novim pravilima i ništa se nije u tom smjeru promijenilo. Vaterpolo za razliku od mnogih sportova nije baš medijski atraktivan za televiziju i druge medije. Najveći problem vaterpola su novci, vrlo malo se ljudi iz svijeta biznisa uključuje u ovaj sport jer u tom sportu nemaju računicu. Nekada nismo imali ovoliku paletu sportova, kako u gradu tako i šire, a vaterpolo je vrlo zahtjevan sport i mladi se radije kreću baviti nekim sportom koji im daje lakši način za afirmiranje. Uostalom, znate i sami da se danas sve gleda kroz

prizmu zarade. Suci, po mome mišljenju, ne mogu utjecati u tolikoj mjeri na to da vaterpolski sport postane gledaniji. Na bazene se dolazi zbog klubova, igrača, trenera, jer su oni (ili bi trebalo da budu) istinski promotori ovoga sporta, a ne suci koji su realno samo servis, nekad bolji nekad manje dobri.

Kako ocjenjujete trenutno stanje u crnogorskom vaterpolu? Koliko je po Vašemu mišljenju Zakon o sportu nanio štete vaterpolu onemogućavajući malim, amaterskim klubovima da žive i rade tijekom ljeta? Ako se sjetimo vremena kada se u cijeloj Boki more pjenilo, s pontaa i barki navijalo, danas sve izgleda mrtvo. Pa evo čak i kotorski morski bazen već godinama ne radi?

Stanje na žalost nije ni bolje ni gore nego u okruženju. Malo klubova, mala baza, malo novaca i rezultat je lako vidjeti. Mislim da je Zakon o sportu, kad je vaterpolo u pitanju, napravio štetu (možda je negdje i napravio korist). Dobro i sami znate koliko je ranije bilo klubova u Boki, a trebalo bi nam dosta vremena da nabrojimo koliko je vrhunskih igrača poteklo upravo iz tih sredina. Mogu vam nabrojiti petnaestak igrača iz Prčanja, koji su počeli u PVK „Val“ te stigli čak do reprezentativnih selekcija. Sada je čak i kotorski „kulturni“ bazen (ljetni), nekada pravi mravinjak, zatvoren na neodređeno vrijeme.

Ne možemo a da Vas ne pitamo za mišljenje o situaciji s imenom zatvorenog bazena u Kotoru? Je li ime uopće trebalo mijenjati? Koliko je ta odluka naštetila odnosu s Republikom Hrvatskom i hrvatskim klubovima? Evo, čini se da je ona dovela do toga da naši klubovi čak i ne igraju regionalnu ligu s kvalitetnim hrvatskim klubovima.

Na žalost, mene kao sportaša pogadaju ta (politička) „prepucavanja“ preko tuđih leđa, pa je tako i Regionalna liga zamrznuła svoj status. Šteta je učinjena za sport, za odnose među državama, a najviše za sportaše koji su se trebali natjecati na vrhunskom nivou. Valjda će se ipak naći neko rješenje u dogledno vrijeme!?

Na kraju, nakon prvog mandata u Tehničkom odboru za vaterpolo World Aquatics, i u daljnjem razdoblju bit ćete član ovog tijela krovne federacije vodenih sportova u mandatu od 2025. do 2029. To nedvojbeno govori o ugledu koji Crna Gora uživa u vaterpolskom svijetu. Koliko je ta funkcija zahtjevana i nazire li se neko novo ime u Crnoj Gori koje bi Vas moglo naslijediti?

Počašćen sam još jednim mandatom u TWPC/WA i zahvaljujem ljudima iz Vaterpolo i plivačkog saveza Crne Gore koji su me nominirali i podržali. Mora se znati da to mjesto nije nikome zagarantirano, bez obzira na to iz koje

države dolazi. Biti u društvu olimpijaca, višestrukih olimpijskih pobjednika, zaista imponira (**Molnar, Bebić**). Dosta se vremena troši na uglavnom Zoom sastanke, a radi se u korist sporta i nadam se boljitku tako da mi nije žao utrošenog truda i vremena. Kad pričamo o mome eventualnom nasljedniku, treba se dokazati i izboriti, moja pomoć je uvijek otvorena. Danas mladi hoće sve i odmah. Ja sam pripadnik starije generacije koja je sve zasnivala na radu, trudu, odricanju... Danas toga na žalost malo ima. Nadam se da će netko od mlađih kolega razumjeti ovu poruku ■

SVEČANA PRIREDBA ZA DVADESET GODINA HRVATSKE NASTAVE

Svečanost je otvorila učiteljica Hrvatske nastave u Crnoj Gori Maja Širola Pean, istaknuvši kako ova obljetnica nije samo broj, već priča o jeziku, identitetu, predanosti i ustrajnosti

Tekst: Radio Dux
Foto: Radio Dux, Nikola Dončić

Dvadeseta obljetnica Hrvatske nastave u Crnoj Gori svečano je obilježena 27. rujna u Tivtu. U Osnovnoj školi „Drago Milović“ upriličena je priredba s bogatim kulturno-umjetničkim programom – od recitacija do glazbenih i scenskih nastupa – u kojem su učenici Hrvatske nastave pokazali svoje talente, ali i snažan osjećaj pripadnosti jeziku, kulturi i zajednici.

Svečanost je otvorila učiteljica Hrvatske nastave u Crnoj Gori **Maja Širola Pean**, istaknuvši kako ova obljetnica nije samo broj, već priča o jeziku, identitetu, predanosti i ustrajnosti.

„Prije dva desetljeća hrabra skupina entuzijasta pokrenula je nešto što je tada možda djelovalo kao san, a danas je stvarnost: sustav Hrvatske nastave koji povezuje

generacije i gradi mostove između ljudi, gradova i dviju domovina – Crne Gore i Hrvatske”, poručila je Širola Pean.

Podsjetila je da je Hrvatska nastava u Crnoj Gori započela 2004. godine, zahvaljujući inicijativi Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske. Nastava se isprva održavala u prostorijama Hrvatskoga građanskog društva u Kotoru, kao i u Tivtu, u prostorima Hrvatske građanske inicijative i Hrvatskoga kulturnog društva „Napredak”, da bi se učenici ubrzo nakon toga, uz potporu lokalnih škola, preselili u učeničke klupe.

U svom govoru učiteljica je zahvalila svima koji su u ova dva desetljeća pridonijeli očuvanju i razvoju Hrvatske nastave – učiteljicama, roditeljima, učenicima, hrvatskim udrugama, školama i pokroviteljima, među kojima su Općina Tivat i Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske.

Danas Hrvatska nastava u Kotoru i Tivtu okuplja oko pedeset učenika. Učiteljica je govorila i o izazovima rada u inozemstvu – od heterogenih skupina i ograničenih materijala, do potrebe za stalnim prilagođavanjem metoda rada. No, kako ističe, entuzijazam i predanost svih uključenih ostaju pokretačka snaga.

„Hrvatska nastava nije samo poduka jezika. Ona je prostor gdje djeca uče tko su, odakle dolaze, čime se mogu ponositi i kako otvorena srca graditi bolje društvo”, naglasila je Širola Pean.

Učenici su sa svojim izvedbama dirnuli prisutne. S puno radosti i ponosa predstavili su raznolik program – recitacije, pjesme, igrokaze – koji su izmamili osmijehe i emocije publike. Dječji nastupi podsjetili su sve okupljene na to koliko je važno njegovanje jezika, kulturne baštine i zajedništva.

U sklopu događaja predstavljen je i rad novoosnovane Udruge roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori, na čijem je čelu **Marija Franović**. Udruzi je cilj očuvanje jezika, kulture i identiteta, kao i poticanje suradnje i uključivanja djece i roditelja u kulturno-obrazovne aktivnosti.

„Neka vam ova obljetnica bude podsjetnik da svaki sat Hrvatske nastave, svaka riječ, pjesma i priča – sve to ima smisla i vrijednost. Gradimo zajedno još barem dvadeset godina suživota i zajedništva”, zaključila je Širola Pean.

Među brojnim uzvanicima bili su opunomoćeni ministar u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Boris Belanić**, generalna konzulica u Kotoru **Jasminka Lončarević**, zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković**, viša savjetnica za Hrvatsku nastavu u inozemstvu **Estera Šimić** te don **Dražen Kraljić**, svećenik Kotorske biskupije.

Svečanost u Tivtu ujedno je označila i početak Dana hrvatske kulture u Crnoj Gori, novopokrenute manifestacije bogatog kulturnog sadržaja. ■

PREDSTAVLJANJE HRVATSKE KULTURNE BAŠTINE

„Dani hrvatske kulture u Crnoj Gori” kulturno-umjetnička je manifestacija koju je pokrenula Hrvatska nastava u Crnoj Gori s ciljem predstavljanja bogatstva hrvatske kulturne baštine, posebno djeci i mladima koji uz neposredan kontakt sa stvarateljima mogu doživjeti i razumjeti suvremenu hrvatsku umjetnost i kulturu.

Ova manifestacija ujedno predstavlja most između dviju prijateljskih zemalja, Crne Gore i Hrvatske.

Hrvatska nastava u Crnoj Gori ovu manifestaciju održava u suradnji s Hrvatskom krovnom zajednicom „Dux Croatorum”, uz potporu Sekretarijata za društvene djelatnosti Općine Tivat i Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

„Dani hrvatske kulture u Crnoj Gori” ove jeseni održat će se u Tivtu i Kotoru.

„Posjetit će nas hrvatski književnici, likovni umjetnici, kazališne skupine i brojni drugi stvaratelji, koji će na ovoj međunarodnoj manifestaciji uz gostovanja i radionice djeci i mladima približiti svoja književna, likovna i kulturno-umjetnička ostvarenja. Djeca će na neposredan način upoznati suvremeno stvaralaštvo Republike Hrvatske, a ova će manifestacija simbolično spojiti dvije domovine”, najavili su organizatori manifestaciju, uz poziv mladima i ostalim građanima da poprate vrijedne i zanimljive sadržaje koje su pripremili.

IZMEĐU VREMENA I VIZIJE

U pseudodokumentarnome filmu „Između vremena i vizije” mladi autor Tomislav Radović vodi nas kroz Kotor očima vile Alkime, koja se nakon gotovo pola stoljeća vraća među zidine grada da oživi priču o njegovoj arhitektonskoj baštini, uz dozu humora, ironije i mladenačke mašte

Tekst i foto: Udruga roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori

U sklopu manifestacije „Dani europske baštine 2025. – Prozor u prošlost, vrata u budućnost”, koju organizira Ministarstvo kulture i medija, u Kotoru je 28. rujna u multimedijalnoj dvorani Kulturnog centra „Nikola Đurković” održana promocija animirano-dokumentarnoga filma „Između vremena i vizije”, autora **Tomislava Radovića**, učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori.

Film je realiziran u produkciji Udruge roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori i Društva za obrazovanje i razvoj „Ineska”, u suradnji s Kulturnim centrom „Nikola Đurković”.

U ime organizatora, prisutnima se obratila **Marija Franović**, predsjednica Udruge roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori, koja je istaknula značaj kulturne baštine i važnost uključivanja mladih u njezino očuvanje.

„Film koji smo prijavili na projekt Ministarstva kulture i medija osmislio je naš učenik Tomislav Radović. To je njegov umjetnički prikaz grada, ali i svjedočanstvo o tome kako baština može biti viđena očima novih generacija – svježim, radoznalim i punim mašte“, poručila je Franović.

Dodala je kako je kulturna baština temelj identiteta, jer nas uči tko smo, odakle dolazimo i kako graditi budućnost.

„Posebno nas raduje kada upravo vi, mladi, djeca Kotora, postajete čuvari i tumači te baštine. Na žalost, svi smo svjesni izazova s kojima se Kotor danas suočava, vezano uz rizik da bude skinut s UNESCO-ve Liste svjetske baštine. Ovaj film možemo shvatiti kao glas djece i mladih Kotora koji poručuju: ne, nemate pravo na to“, naglasila je Franović.

Zahvalila je autoru na trudu, požrtvornosti i ljubavi koje je utkao u film, kao i djeci Hrvatske nastave iz Kotora koja su mu „posudila“ glasove.

„Između vremena i vizije“ je pseudodokumentarni film s brojnim humorističnim elementima. Radnja se događa oko vile Alkime koja se, nakon 46 godina od razornoga potresa i upisa Kotora na Listu svjetske prirodne i kulturne baštine UNESCO-a, ponovno vraća u grad s namjerom da snimi edukativni film o gradu i njegovoj arhitektonskoj baštini.

U samoj realizaciji filma sudjelovali su učenici Hrvatske nastave iz Kotora. **Lucija Vičević** posudila je glas vili Alkimi,

dok glasovi dokumentarca pripadaju **Mateju Vičiću**, **Klari Kamenarović** i **Emanueli Grgurević**.

Autor Tomislav Radović, govoreći o filmu, ističe kako nije riječ o običnome dokumentarcu.

„Za inspiraciju sam koristio mnoge videosadržaje u kojima glume djeca i govore o gradovima i građevinama, ali sam odlučio napraviti nešto sasvim drukčije – da potpuno zanemarim njihove tradicije. Ovaj film je zato neobičan, drukčiji.“

Radović je zahvalio **don Robertu Tonsatiju** na dopuštenju za snimanje u katedrali svetog Tripuna, profesorici **Dušici Četković** na suradnji sa Školom za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matijan“ i **Nataliji Maksić**, koja je omogućila snimanje dobrotke čipke te se kratko pojavljuje u filmu. Posebnu zahvalu uputio je svojim roditeljima na podršku.

„Neka ovaj film i naši učenici budu poticaj svima nama da čuvamo baštinu Kotora i cijele Crne Gore, da je negujemo i prenosimo budućim generacijama“, zaključila je Franović.

Promocija filma bila je iznimno posjećena, a među publikom bili su generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević**, viša savjetnica za Hrvatsku nastavu u inozemstvu **Estera Šimić**, učiteljica Hrvatske nastave u Crnoj Gori **Maja Širola Pean** te **don Dražen Kraljić**, svećenik Kotorske biskupije ■

„PLETER“ IZ DUGOPOLJA PREDSTAVIO HRVATSKI FOLKLOR U CRNOJ GORI

Članovi KUD-a „Pleter“ upoznali su se s kulturnim vrijednostima grada Kotora, kao i s povijesnim i nacionalnim poveznicama Hrvata u Boki kotorskoj i Dalmaciji

Tekst: Marijana Botić Rogošić
Foto: KUD „Pleter“

Kulturno-umjetničko društvo „Pleter“ od 1999. godine djeluje u Dugopolju, općini smještenoj u zaleđu planine Mosor, osamnaest kilometara udaljenoj od grada Splita. Udruga okuplja kulturne amatere s područja općine Dugopolje koji djeluju u folklornoj sekciji, dječjem folklornom ansamblu, dječjoj klapi „Maestral“, sekciji svirača tradicijskih glazbala, pučkim pjevačima i ženskoj klapi „Lepušina“. Udruga broji sedamdesetak aktivnih članova različitih dobi.

Svake godine, zahvaljujući i potpori Općine Dugopolje i Turističke zajednice Općine Dugopolje, sekcije ovoga KUD-a, koje se brinu o očuvanju nematerijalne kulturne baštine zavičaja, predstavljaju se na nekom od folklornih festivala u Europi.

Nakon niza gostovanja u Italiji, Sloveniji, Češkoj, Albaniji, Srbiji, Turskoj, Bosni i Hercegovini, Austriji, Mađarskoj, Bugarskoj i Rumunjskoj, svoju folklornu baštinu odlučili su predstaviti i crnogorskoj publici.

Tijekom svog boravka u Crnoj Gori, u sklopu promocije hrvatskog folklora na 23. Međunarodnom festivalu folklornog plesa i glazbe,

koji se od 21. do 24. kolovoza u organizaciji WOFA-e (World organization of folklore association) održao u Budvi, posjetili su grad Kotor, a tom prigodom predstavnici Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore predstavili su im djelovanje i život Hrvata u Zaljevu hrvatskih svetaca, Boki kotorskoj.

Ovoj iznimnoj suradnji Hrvatske matice iseljenika - podružnice Split i Saveza kulturno-umjetničkih društava Splitsko-dalmatinske županije, odnosno članova KUD-a „Pleter“ iz Dugopolja s Hrvatskim građanskim društvom Crne Gore pridonio je voditelj splitske podružnice Ante Čaleta koji ih je povezao uz intenciju povezivanja kulturnih udruga Hrvatske i Crne Gore, a u cilju poticanja razvoja budućih kulturnih suradnji i realizacije kulturno-umjetničkih projekata koji mogu pridonijeti jačanju kulturnih veza Hrvata u domovini i iseljeništvu.

S tom nakanom, a s obzirom na već ostvarenu uspješnu i iznimnu suradnju Hrvatske matice iseljenika - podružnice Split i predstavnika Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore na projektima pred-

stavljanja Hrvata Bokelja i u Splitsko-dalmatinskoj županiji, osobito u vremenu obilježavanja bokeljskoga zaštitnika svetoga Tripuna na „Tripundanskim svečanostima“, bilo je moguće povezati ove dvije kulturne udruge.

Stoga je predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević** članovima KUD-a „Pleter“ organizirao turističko razgledavanje grada Kotora u pratnji višegodišnjeg člana ove udruge, educiranoga i nadahnutoga turističkog vodiča te na taj način omogućio članovima upoznavanje svih kulturnih vrijednosti grada Kotora, kao i povijesnih i nacionalnih poveznica Hrvata u Boki kotorskoj i Dalmaciji.

Tijekom svoga višesatnog boravka u Kotoru, članovi KUD-a „Pleter“ posjetili su užu jezgru grada Kotora koji je uvršten na UNESCO-vu reprezentativnu listu kulturne i prirodne baštine, katedralu sv. Tripuna, Kneževu palaču, glavni gradski trg i sat toranj, crkvu sv. Klare te crkvu sv. Marije u kojoj je izloženo neraspadnuto tijelo blažene Ozane Kotorске.

Ujedno su, predvođeni tajnicom Saveza kulturno-umjetničkih društava Splitsko-dalmatinske županije **Marijanom Botić Rogošić**, posjetili samo sjedište Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, gdje su obje udruge izmije-

nile prigodne poklone (knjige koje živo svjedoče o kulturi i kulturnim vezama Hrvata u Dalmaciji i Crnoj Gori, a kojima su obje udruge izdavači), te postigli dogovore o budućim projektima suradnje.

KUD „Pleter“ iz Dugopolja tako će već sljedeće godine u suradnji sa Savezom kulturno-umjetničkih društava Splitsko-dalmatinske županije i Hrvatske matice iseljenika ugostiti likovnu izložbu koju će pripremiti Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, te prigodom izdavanja skorog 200. broja Hrvatskoga glasnika organizirati predstavljanje časopisa u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Članovi KUD-a iznimno su zahvalni domaćinima, Hrvatskome građanskom društvu Crne Gore na prepoznatljivom i nadasve toplom gostoprimstvu, osobito jer je druženje predstavnika ovih udruga dogovoreno i organizirano dan uoči polaska „Pleteraša“ u Crnu Goru.

Tijekom svog boravka u Crnoj Gori, 36 članova KUD-a „Pleter“, produbivši svoje znanje o neraskidivim kulturnim i povijesnim vezama Crne Gore i Dalmacije, uz Kotor su posjetili Perast te marijansko svetište Gospu od Škrpjela, Budvu, Sveti Stefan, ali i Njegošev mauzolej na Lovćenu, na kojemu su neizbrisiv trag ostavili hrvatski umjetnici, kipari **Ivan Meštrović** i **Andrija Krstulović** te arhitekt **Harold Bilinić** ■

MJESTO GDJE MORE POSTAJE UČIONICA

„Svaki organizam koji dođe u akvarij mora proći karantenu, u tijeku koje se vidi privikava li se na nove okolnosti. Prvi pokazatelj je odnos prema hrani, a tu je i niz drugih smjernica. Ribe su iznimno osjetljive na stres kao i čovjek te često razvijaju kožna oboljenja”

Tekst i foto: M. D. Popović (Boka News)

Kotorski Akvarij „Boka“, koji djeluje u sklopu Instituta za biologiju mora, privukao je prethodnih mjeseci više od šesnaest tisuća posjetitelja, potvrđujući status jedne od najposjećenijih i najomiljenijih lokacija u Boki kotorskoj.

Čak četiri tisuće učenika, najviše iz središnjeg dijela Crne Gore, obišlo je akvarij koji je, tako govori statistika, privlačan i za obiteljske posjete.

O posvećenosti kolektiva akvarija edukativno-obrazovnoj misiji svjedoče i brojni grupni posjeti djece iz vrtića i škola, dok studenti različitih fakulteta s kojima Institut za biologiju mora u jedinome akvariju u Crnoj Gori surađuje imaju predavanja i pokazne vježbe.

– Akvarij prije svega ima svrhu edukacije ljudi o bioraznolikosti Jadrana, o važnosti zaštićenih područja, zaštićenih organizama i o tome kako čovjek može utjecati na to kako da sanira štetu koju je već učinio. Trudimo se da posjet našem akvariju bude ugodan, da pridonesemo razvoju ljubavi prema moru, morskim organizmima, dajući informacije za znanje

koje je potrebno da se u budućnosti zajedničkim snagama učini nešto po pitanju zaštite ili da se svojim primjerom покаže kako se možemo brinuti o živom svijetu”, kaže za Boka News biologinja i akvaristkinja **Milica Peković**.

U akvariju je pedesetak različitih morskih organizama. Neki vrsta ima do četrdeset primjeraka (arbutun ili rombun), a od nekih samo jedan (hobotnica, plavi rak, torpedo). U prostoru su postavljene brojne info-tablice, različiti poster i QR-kodovima, koji pružaju više informacija o organizmima. Ipak, o morskom svijetu zanimljivija je živa priča akvaristkinje.

„Novost u postavu od prije par mjeseci su tri primjerka ribe vrste ‘kavala’, uhvaćene u crnogorskim vodama. Osobine su joj da je jako mirna, da voli tamna mjesta, a kada osjeti da nema sklonište, obično se umiješa u jato drugih riba. Riba kneževi su zanimljive zbog svoga spolnog dimorfizma – na prvi pogled se jasno razlikuju – mužjaci imaju narančastu prugu, dok ženke imaju crvenu prugu. Vrlo su plašljive ribe, često se zakopavaju u pijesak, odakle im viri samo glava. S njima u tom bazenu su i

dvije vrste koralja koji žive kod nas – grozdasti koralj i kameni koralj, kao i ljušturica koja je trenutno prazna, ali pripada pužu bačvašu, kao najvećoj vrsti jadranskog puža kod nas.”

U jednom od bazena je meduza *Cotylorhiza tuberculata*, u narodu poznata pod imenom „morsko jaje” ili „jaje na oko”. Prisutna je kod nas u razdoblju od kolovoza do rujna.

Od agresivnih vrsta koje su vjerojatno došle iz otvorenog mora imaju dosta invazivnu ribu „lav”, zatim „drhtulju”, vrstu koja najčešće živi zakopana ispod pijeska i može proizvesti elektricitet. Od otrovnih organizama tu je i nekoliko vrsta škrpina s otrovnim bodljama, kao i zmijolika murina, koja ima otrovnu krv, kožu i dva para vilica te dvije raže žutuge s otrovnom bodljom i plavi rak, još jedna invazivna vrsta.

„Lijepo je promatrati ples morskog konjića, koji je zaštićena vrsta i koji u prirodi nema puno neprijatelja. Jedu ga samo neke vrste rakova, pa je čovjek njegov najveći neprijatelj, jer ljudi ga zbog njegova vanjskog izgleda izlovljavaju i koriste kao suvenir. Zanimljivo je to da bebe morskih konjića rađa otac, koji može roditi do 150 mladih odjednom, od čega samo pet doživi spolnu zrelost”, objašnjava Peković.

Orade su izložene u akvariju zajedno s kirnjom, s kojom se lijepo slažu.

„Kirnja je vrsta koja se rađa kao ženka, a koja kada naraste metar dužine postaje mužjak. Može doseći dužinu od jednog i pol metra, težinu od šezdeset kilograma te poživjeti čak šezdeset godina. Dužinu od metra, kada dolazi do promjene spola, dostiže između dvanaeste i petnaeste godine života. U našem akvariju imamo dvije obične kirnje, od kojih se jedna zove Vanja, druga Saša, kako bi se imena ukopila u razdoblje kada su ženke i u razdoblje kada su mužjaci. Uхваćene su u našem dijelu Jadranskog mora, dobili smo ih od ribara. Uvijek se love veliki primjerci zato što su ti primjerci za prehranu, tako da u prirodi ostaje sve manje parova mužjaka i ženki, i zato imamo i zaštićena područja u moru, posebno područje starog Ulcinja, gdje se vjeruje da se više njih mrijesti. Na taj način se pokušava povećati brojnost populacije.”

Akvarij se prostire na 300 četvornih metara. Ima osamnaest bazena, koji su podijeljeni u deset sustava, od kojih svaki ima jako puno filtra. Oni služe da kvaliteta vode (temperatura, salinitet) u svakom bazenu bude idealna i da odgovara optimalnim uvjetima organizama koji se u njemu nalaze, s ciljem da se spriječi pojava i širenje mogućih patogena u bazenima.

„Nije lako održavati ove organizme u bazenima zato što se teško navikavaju na umjetne uvjete. Uvijek vodimo računa da organizmi koji su god nas imaju lijep i ugodan život. Ako organizam pokazuje stres i ne može se naviknuti na zatočeništvo, mi ga ne zadržavamo u akvariju. Svaki organizam koji dođe k nama mora proći karantenu, tijekom koje se vidi privikava li se na nove okolnosti. Prvi pokazatelj je odnos prema hrani, a tu je i niz drugih smjernica. Ribe su iznimno osjetljive na stres kao i čovjek te često razvijaju kožna oboljenja”, zaključuje Peković za Boka News ■

PREKOMORSKE TURNEJE

Priče o Hajdukovim pustolovinama ostaju podsjetnik na vremena kada su sport i emocije bili neraskidivo povezani. One su oblikovale Hajduk kao klub i kao simbol zajedništva i ponosa među navijačima diljem svijeta

Tekst i foto: Branka Bezić Filipović

Prva južnoamerička turneja: revolucija i sportski uspjesi

Suradnja Hajduka s iseljeništvom započela je davne 1931. godine za vrijeme prve turneje „bijelih“ u Južnoj Americi. Pripreme za ovaj povijesni pohod trajale su dvije godine, a za-

vršile su kada je iz Lime došao u Split **Marko Marinčević** i preuzeo ulogu menadžera.

Na dugo putovanje, ispraćeni navijačima, Hajdukovci su krenuli iz Splita u Zagreb, a odatle u Pariz pa do francuske luke La Rochelle – La Pallice gdje su se ukrcali na parobrod „Oropesa“

koji ih je preveo preko Atlantika i Panamskim kanalom na Pacifik. Trebalo im je 22 dana da dođu od Pariza do Lime, a istim brodom su putovali engleski princ od Walesa i princ **George**, otac buduće kraljice **Elizabete II.** Tijekom kratkog zaustavljanja na Jamajci, Hajdukovci su odigrali jednu utak-

Čileanski tisak o Hajduku (1931. godina)

micu i zadivili gledatelje pobjedom, pa je u New Jamaica Timesu pisalo da su „Europejci svojom filigranskom igrom ostavili silan dojam”.

U peruanskoj luci Callao, koja je danas predgrađe Lime, priređen im je veličanstven doček. Došlo je oko 1000 ljudi, sportaši i skoro cijela hrvatska kolonija na čelu s konzulom **Ćurlicom**. Prva utakmica protiv „Alianze” prošla je loše, ali sljedeća protiv jakog kluba „Universidad” Hajduku je pobjedom otvorila vrata Južne Amerike.

U Limi su „bijeli” doživjeli političku dramu – bilo je opsadno stanje, jer se spremao državni udar. Borbe su se vodile dva kilometra od njihova hotela i našavši se u vrtlogu revolucije, momčad Hajduka morala je produžiti boravak u Limi dva tjedna duže. Zbog tih nepredviđenih okolnosti u mjesec dana boravka odigrane su samo tri utakmice.

Kada je postalo sigurno putovati, napustili su Peru i otišli u Čile. Iskricali su se u lučkome gradu Tocopilli

odakle su nastavili automobilima put Antofagaste, a u susret su im došli brojni iseljenici pa se deset kilometara ispred grada formirala povorka od pedesetak automobila s tamburaškim orkestrom. Unatoč tome što su utakmice bile odigrane na pjeskovitome terenu, na koji Splitsani nisu bili navikli, to ih nije spriječilo da odnesu pobjedu. Nije nedostajalo ni zabave, a rastanak s Antofagastom bio je upечатljiv. Na obali ih je došlo ispratiti oko 2000 ljudi, a kako je pisao Hajdukovac **Šime Poduje**: „Nisu, naravno, falile ni naše divne zemljakinje, čije crne oči neće mnogi od nas zaboraviti. **Mejra, Marica, Danica** i druge, stajale su na obali pozdravljajući ‘bijele’, od kojih se mnogi nadaju da će krasne seniorite jednom natrag u Split...”

Posjet Čileu završio je u Santiagu, gdje je Hajduk odigrao četiri utakmice. Čileanski tisak sa zanimanjem je pratio gostovanje Hajduka. Isticali su da u redovima „bijelih” ima čak jedanaest studenata, pa su ih proglasili

najkulturnijom momčadi koja je došla na Pacifik. Onako, usput, Hajdukovci su odigrali i jednu vaterpolsku utakmicu protiv tamošnjih akademika koju su s rezultatom 2 : 1 pobijedili pred 1000 gledatelja. Nakon utakmice bio im je priređen banket na kojemu je Hajduku uručen pehar Ministarstva sporta, a igračima medalje. Tisak ih je opet hvalio i nazvao „vitezovima novog vijeka”.

Slijedio je odlazak u metropolu južnoameričkoga nogometa, u Buenos Aires, gdje je svake nedjelje više od 200.000 ljudi pratilo razne nogometne susrete. U to vrijeme tamo je živjelo oko četiri milijuna stanovnika (danas trinaest milijuna), što nije „bijelima” predstavljalo problem jer je među njima bilo dosta Splitsana. Prva utakmica odigrana je s klubom San Lorenzo, a s klubom River Plata bila je odgođena zbog štrajka. „Bijeli” su iskoristili pauzu i otišli u Rosario igrati protiv Newell’s Old Boys, jedne od najboljih momčadi u

Hajduk-Colo colo (Santiago, 1931. godina)

Argentini. U novinama *Democracia Argentina* i Rosario ponovno su pisane pohvale na račun naše momčadi, dok se kod kuće, u domaćem tisku pojavilo raznih loših, kako je istaknuo Šime Poduje, i neistinitih komentara od strane anonimnog autora.

U planu je bilo odigrati još jednu utakmicu u Montevideu, ali je iz Splita došao brzopjav da se moraju vratiti natrag zbog državnog prvenstva. Zanimljivo je dodati da je turneja koštala gotovo milijun ondašnjih dinara. To je bio velik novac pa se inženjer **Fabjan Kaliterna** morao zadužiti kod jednog iseljenika da bi se mogli vratiti kući. Poslije je taj dug uglavnom sam podmirio.

Odlazak u Australiju: nogometna diplomacija

Druga velika turneja prve momčadi Hajduka organizirana je 1949., četiri godine nakon Drugoga svjetskog rata, kada su „bijeli” bili pozvani u Austral-

iju. I ova turneja organizirana je dvije godine. Glavni odbor Hajduka opuno-moćio je **Marina Alagića**, iseljenika u Sydneyu, da ispita uvjete pod kojima bi Hajduk mogao gostovati u Australiji. Bilo je politički turbulentno vrijeme zbog neprihvatanja čvršćeg vezivanja Jugoslavije u savez sa SSSR-om, što je podijelilo naše iseljenike. Dolaskom Hajduka očekivale su se određene tenzije, ali se pokazalo da su se igrači dobro i diplomatski znali nositi sa situacijom. Turneja je trajala 67 dana, a putovanje do Sydneya osam dana. Naime, trebalo je krenuti vlakom iz Splita u Rim, a odatle zrakoplovom u Kairo, Kalkutu i Singapur, australski Port Darwin i na kraju u Sydney.

Dočekali su ih brojni iseljenici, konzul **Ivan Kosović** i predstavnici australsko-hrvatskoga nogometa na čelu s tajnikom **McLarenom**. Gradonačelnik Sydneya **Earnie O'Dea** ugostio ih je iste večeri. Vođa puta **Božidar Novak** održao je govor u kojemu je u pravome svjetlu prikazao

napade rukovodstva SSSR-a na našu državu, što je primljeno s oduševljenjem. Ne samo što su se iseljenici natjecali tko će primiti „bijele”, nego i svi ostali, pa se može reći da je njihov dolazak bio smatran prvorazrednim događajem.

Mediji su im posvetili puno pažnje, bilo da se radilo o radiju ili novinama. Utakmice je redovito pratio tisak iz Sydneya, ali isto tako je o njima pisao i iseljenički list *Napredak* koji je izlazio na hrvatskome jeziku. Ostali listovi su opisivali momčad Hajduka kao „nogometnu mašinu, klasičare nogometne igre ili team koji je pokazao svoju klasu”, zbog čega su im razni menadžeri nudili primamljive ugovore, koje su igrači odbijali, što je u poslovnome svijetu Australije bilo neshvatljivo.

Povjesničarka **Mary Stenning**, rođena Alagić, opisala je dolazak Hajduka u Sydney, čemu je i sama prisustvovala: „Prvi susret s mladim igračima nogometa, na igralištu u Sydneyu,

Odlazak iz Perth (1949. godina)

bio je takav da ga nikada neću zaboraviti. Započelo je pjevanjem himni, australske *God Save the King* i jugoslavenske *Hej Slaveni*. Naši iseljenici gledali su 'svoje momke' i komentirali: 'Ko bi mislija, potla četiri godina rata – dika ih je vidit', što kazuje da su odmah osvojili srca. Mi smo na utakmicu došli mnogo ranije i slikali smo se pred ulazom. Nismo žalili čekati, jer smo ovako našli parkiralište blizu stadiona. Naime, moja mama nije htjela propustiti utakmicu, a malo ranije je izašla iz bolnice s transfuzije krvi, jer joj je bio odstranjen jedan bubreg."

Po tome se vidi da se ovo smatralo važnim povijesnim događajem na kojemu je trebalo biti prisutan, bez obzira na žrtvu. Posjećenost svih utakmica bila je velika i po dvadeset tisuća gledatelja htjelo je vidjeti svoga Hajduka.

"Iste večeri bila sam prisutna na primanju u dvorani Zora", prisjećala se Mary Stenning.

"Nakon službenih pozdrava s obje strane započeo je ples. Zamislite moje

iznenađenje kada su nogometne zvijezde došle do našeg stola i zamolile nas za ples. Ja sam plesala s **Vladimirom Bearom**, a moja prijateljica **Kate Biuk** s **Bernardom Vukasom**."

Turneja Hajduka nastavljena je u rudarskome Broken Hillu, pa Brisbaneu i okolici, Newcastleu, Adelaideu, da bi završila u Zapadnoj Australiji, u Perthu. Unatoč tome što su poklonici moskovske politike pokušali na sve načine osujetiti dolazak Hajduka, to im ipak nije uspjelo. Hajduk je i dalje sjajno igrao, a pred povratak kući priređena je oproštajna večera na koju je došlo oko tisuću iseljenika.

Turneja je završila nakon 67 dana u Fremantleu gdje su se „bijeli” ukrkali na brod. Ispraćaj od velikog broja iseljenika koji su došli u luku bio je dirljiv i srdačan, praćen pjesmom koja se i nakon polaska čula s broda. Hajdukovci su stigli kući 24. listopada 1949. godine gdje su im Splitsani priredili svečani doček.

Povratak u Argentinu i osvajanje Ekvadora

Nije prošlo dugo, a Hajdukova prva momčad vratila se u Argentinu još samo jednom i to 1953. godine. Tada ih je primio i sam **Juan Peron**, tadašnji predsjednik države, koji im je na raspolaganje stavio i vlastiti zrakoplov da mogu vidjeti Argentinu. U Buenos Airesu odigrali su dvije utakmice i to jednu neriješeno s Boca Juniors, čime su razbili mit da Boca mora svakoga pobijediti. Zanimljivo je da se utakmica odigrala kasno noću i da je to bila prva ikad snimana noćna utakmica. Druga utakmica s Huracanom morala je biti prekinuta zbog uragana popraćenog velikom kišom, a Hajduk je poveo 1 : 0. Ritam života Južne Amerike drukčiji je od našega, pa su sve utakmice bile prekinute zbog karnevalskih svečanosti. Hajduk je pauzu iskoristio za odlazak u Čile, gdje su uspjeli odigrati tri utakmice.

"Bijeli" s Peronom (Buenos Aires, 1953. godina)

Vrijedno je spomenuti još jedno gostovanje prve momčadi Hajduka koje je organizirano u Srednjoj Americi 1969. godine, koje je obuhvatilo Gvatemalu, Kostariku, Kolumbiju i Ekvador. Prva utakmica odigrana je u Gvatemala Cityju gdje je u to vrijeme živjelo 600 tisuća stanovnika, mahom Indijanaca, dok je naših ljudi bilo samo dvanaestero. Uglavnom su bili dobrostojeći, a Splitsanin Cicilijani imao je svoju tvornicu. Prilike u državi bile su nestabilne, a vojska na ulicama bila je pod ratnom opremom. Odi-grane su dvije utakmice, jedna protiv reprezentacije Gvatemale viceprvaka Srednje Amerike, ali nije bila dorasla Hajduku.

Sljedeća destinacija bila je Kostarika, gdje su „bijeli“ oduševili gledatelje jer je svaki igrač na prsima imao po jedno slovo i kada su se poredali, moglo se pročitati Viva Costa Rica. Nakon utakmice na ramenima su ih iznijeli s terena.

Zatim je Hajdukova momčad otišla u Kolumbiju, u glavni grad Bogotu smješten na 2660 metara nadmorske visine, što je tražilo i izvjesnu prilagodbu, ali to se nije loše odrazilo na terenu.

Turneja je završila na još višoj nadmorskoj visini, na 2850 metara u Quitu, glavnome gradu Ekvadora, gdje je Hajduk odigrao dvije utakmice. Prva utakmica protiv ekipe America završila je neriješenim rezultatom, dok je u drugoj utakmici Hajduk slavio pobjedu rezultatom 3 : 1 protiv momčadi Liga Deportiva Universitaria.

Ova sportska epizoda možda bi ostala tek neznatna bilješka u povijesti Hajduka da njihova izvrsna igra nije ostavila tako snažan dojam na lokalnu publiku u Quitu. Toliko su oduševili Ekvadorijance da su oni odlučili osnovati nogometni klub pod nazivom Hajduck-Quito, što predstavlja rijedak i zanimljiv primjer kako sportski uspjeh može nadahnuti formiranje novog kluba u čast gostujuće momčadi.

Zanimljivo je napomenuti da u Quitu živi relativno malo Hrvata, pa su klub Hajduck-Quito osnovali lokalni Ekvadorijanci. Juniori Hajduck-Quita postali su 1978. godine prvaci države, nakon uvjerljive pobjede nad ekipom Titana rezultatom 8 : 1. Ovaj uspjeh nije prošao nezapaženo. Novine El Tiempo opisale su ih kao „nogometaše budućnosti“, čime su

im predvidjele svijetlu sportsku karijeru.

Posebno se ističe činjenica da je u klubu Hajduck-Quito svoju karijeru započeo Alex Aguinaga, koji je kasnije postao najbolji nogometaš Ekvadora svih vremena. Aguinaga je tijekom svoje karijere odigrao 708 utakmica i postigao 132 pogotka, čime je ostavio dubok trag u povijesti ekvadorskoga nogometa.

Danas klub djeluje pod nazivom SC Hajduk, nastavljajući tako sportsko naslijeđe koje je započelo prije više od pola stoljeća. Ova priča svjedoči o neobičnom, ali snažnom utjecaju koji je splitski Hajduk ostavio na nogometnu scenu Ekvadora, pokazujući kako sport može premostiti kulturne i zemljopisne granice, stvarajući trajne veze između različitih naroda.

Sport tijekom vremena

Hajdukov prekomorske turneje, koje svjedoče o jedinstvenoj vezi splitskoga kluba s iseljeništvom, završile su 1990. godine. Nogomet je bio više od igre, bio je most među narodima i zajednicama. U eri bez modernih komunikacija, sport je spajao ljude i bio je prilika za druženje. Putovanja su trajala tjednima, a utakmice su bile pravi spektakli.

U današnjem vremenu, obilježenom brzim ritmom i komercijalizacijom, nemoguće je zamisliti dvomjesečne izostanke s domaće scene. Nogomet je postao biznis, igrači se ne zadržavaju dugo u klubovima, a veze s navijačima su površnije.

Priče o Hajdukovim pustolovinama ostaju podsjetnik na vremena kada su sport i emocije bili neraskidivo povezani. One su oblikovale Hajduk kao klub i kao simbol zajedništva i ponosa među navijačima diljem svijeta.

Upravo zato ove povijesne turneje, koje su ostavile neizbrisiv trag, simboliziraju jednu ljepšu romantičnu stranu nogometa ■

Hajduk u Ekvadoru (1969. godina)

Priredio: Joško Katelan

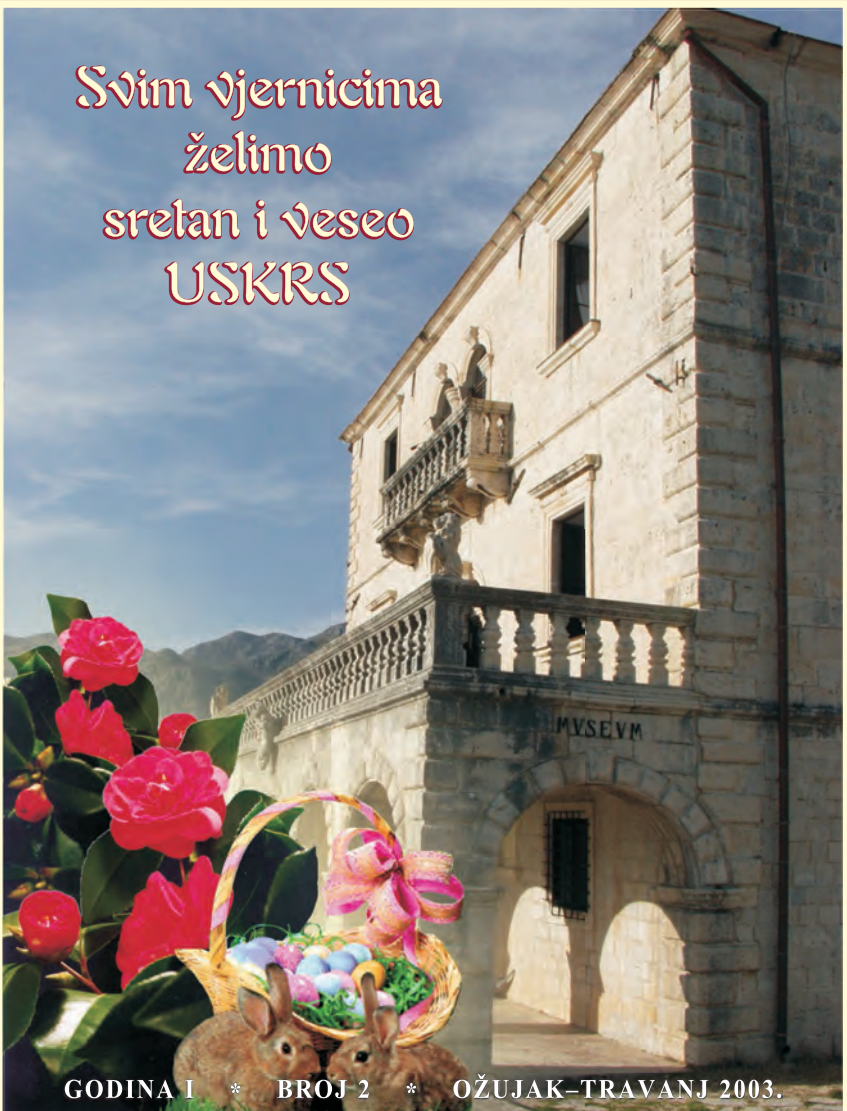
U ovome broju donosimo vam turističku temu iz drugoga broja Hrvatskoga glasnika iz 2003. godine autora **Toma Grgurevića**, prvoga urednika našega Glasnika. Protekle su 22 godine. O tome kako danas izgleda Montenegro tura neka procijene posjetitelji, stanovnici na toj ruti, kao i turistički zaposlenici.

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Svim vjernicima
želimo
sretan i veseo
USKRS

GODINA 1 * BROJ 2 * OŽUJAK-TRAVANJ 2003.

Dubrovački turisti oduševljeni Bokom

ORGANIZIRATI BOKELJSKE TURE

Hrvatske turističke agencije, osobito one iz Dubrovnika, tradicionalno organiziraju Montenegro ture tijekom kojih praktično zaobilaze predstavljanje najvrednijeg spomeničkog blaga u Boki kotorskoj ponajprije zato što u jednom danu moraju proći više stotina kilometara i zadržati se u mnogim mjestima.

Danas su se stekli svi potrebni preduvjeti da turističke agencije iz Dubrovnika u svoju ponudu uvrste i Bokeljske ture koje mogu biti veoma zanimljive turistima na odmoru u Dubrovniku i obližnjim mjestima.

Još su osamdesetih godina turističke agencije, i ostali organizatori izleta, iz Dubrovnika počeli dovesti u Crnu Goru sve veći broj turista koji su, najčešće, stizali autobusima. Spontano, jednoga su dana ti izleti imenovani u Montenegro ture. Prije početka graničnih sukoba, prije trinaest godina, u Crnu Goru je autobusima iz Dubrovnika stizalo na godinu više od trideset tisuća turista iz Slovenije, Njemačke, Mađarske, Danske, Nizozemske, Francuske i iz skandinavskih zemalja. Svake je godine broj turista koji su htjeli razgledati ljepote i kulturno-povijesne spomenike Crne Gore, bio veći. Zatim su slijedili događaji za koje ukratko recimo: spomenuli se, ne vratili se.

Bilo je potrebno dosta vremena da se ponovno stvore uvjeti za dolazak turista iz Dubrovnika u Boku kotorsku i Crnu Goru. Prve je godine, nakon bitnog poboljšanja uvjeta novim graničnim prijelazom Debelim Brijegom prošlo samo nekoliko tisuća turista. Broj turista se iz godine u godinu povećavao. Prošle ih je godine bilo više od deset tisuća. Svakoga je tjedna nekoliko turističkih autobusa stizalo u Herceg-Novu, Ko-

tor, Njeguše, Cetinje i Budvu. Međutim, za samo dvanaest do četrnaest sati gosti su brzo morali obići sve planirano kako bi uvečer navrijeme stigli u Dubrovnik.

Turistički radnici iz Crne Gore imali su, a i danas imaju, brojne primjedbe na način predstavljanja

sao i u prvi plan stavljaju putovanje, a ne upoznavanje sa svim zanimljivostima kraja kroz koji prolaze. Turistička organizacija Crne Gore dugo je zagovarala ideju da crnogorski turistički vodiči ujutro dočekuju goste na Debelom Brijegu, a navečer da ih otprate sa istoga mjesta.

Palme u Herceg-Novom

Boka nije samo začarana slika prošlosti, ona je puna nade, zatočenica budućnosti. Vrijednost ovih krajeva, ovog zaliva, njegov značaj za razvitak mornarice i odbranu zemlje, nesrazmjeran je. Boka nije samo čudo od ljepote, ona je pozvana da igra veliku ulogu u razvoju zemlje. Širokogrudna ona zove braću iz cijele zemlje, da zajedno sa njenim sinovima, obnove staru slavu...

Nigdje kao u Boki čovjek se ne osjeća spremnim za put unatrag, na retrospektivno preživljavanje prošlosti, koja je ovdje živa i prisutna u starim kamenim kućama, gdje pradjedovske fotelje još čekaju nekadašnje goste, gdje renesansni balkoni uvijek odjekuju trubadurskim pjesmama, a zvona srednjovjekovnih crkava i danas mjere časove živima.

Aleksandra Serdukova

prirodnih ljepota i kulturno-povijesnih spomenika ove regije. Vodiči ne znaju važne podatke o ljepotama i spomenicima ovoga kraja. Oni koji su ih pratili često naglašavaju kako samo odrađuju po-

Međutim, takvi se zahtjevi nisu nikada realizirali. To je dobro zato što se time ne bi ništa promijenilo.

Montenegro ture su op-
ravdale očekivanja. Donijele su znatnu dobit agen-

cijama koje ih organiziraju uz male troškove koje imaju za vrijeme boravka na terenu kojim prolaze.

Turistički stručnjaci nisu zadovoljni obavljanjem toga posla na području Boke kotorske. Autobusi prođu kroz Herceg-Novu, zatim kroz Lipce, gdje se nalaze poznati prapovijesni crteži i Risan, stari grad u kome se nalaze, između ostalog, i rimski mozaici iz drugoga stoljeća. U poznati pomorski grad Perast uopće ne vraćaju, iako u njemu mogu vidjeti kao malo gdje drugdje. Istina, autobusi se zadrže nekoliko minuta na platou sa sjeverne strane grada, da bi odande vidjeli otoke ispred grada. To su otoci Sv. Đorđe i Gospa od Škrpjela. Tada im vodiči pruže neke osnovne informacije. Međutim, otoci su pravo bogatstvo koje je potrebno drukčije predstaviti turistima. Sama činjenica da je jedan nastao na umjetni način i da se na njemu nalazi plutajuća pinakoteka, koju neki uspoređuju sa Sikstinskom kapelom, a na drugom je sačuvan jedan od najstarijih benediktinskih samostana u svijetu iz XII. stoljeća, zaslužuju veću pozornost.

U Kotoru se ponavlja gotovo ista priča. Za razgledanje kulturno-povijesnih spomenika, kotorskih zidina i njegove urbane arhitekture ostavljeno je također premalo vremena.

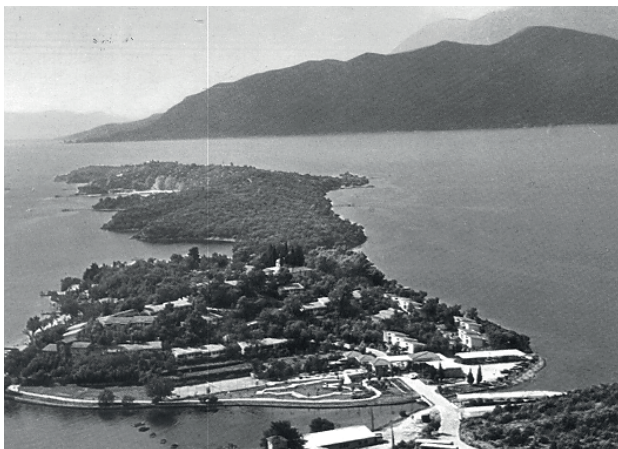
Evidentno je da je veoma zanimljiva za turiste Montenegro tura, što potvrđuje da se ona veoma dugo održala i da među

turistima za nju vlada veliko zanimanje. Organizatori tih zanimljivih putovanja našli su svoj interes: posao je uhodan, utvrđeni su svi detalji, usavršena organizacija. Zato nitko ne može imati primjedaba na organiziranje Montenegro tura. Uostalom, to je stvar poslovne politike organizatora, u što se ne može nitko upletati ili na njih utjecati.

Međutim, postoji i druga strana medalje. Građani Boke kotorske često postavljaju pitanje: »Što je uradila Turistička organizacija Crne Gore i turistički centri Herceg-Novog, Kotora i Tivta, da se u sklopu jedne ture predstave sva bogatstva Boke kotorske, tj. njezine prirodne ljepote i kulturno-povijesni spomenici?« U razgovorima sa turističkim djelatnicima iz Hrvatske, što su se vodili posljednjih godina, nije bilo scenarija za spomenutu turu. Nedostajali su propagandni filmovi, fotografije, podaci. O nebrizi govori i podatak da ni crnogorske turističke agencije još uvijek nisu uvele u svoje programe Bokeljsku turu. Recimo otvoreno, katolički sakralni objekti u Boki kotorskoj, isključivo zbog svoje važnosti i povijesti, zaslužuju drukčiji tretman, što ne znači da je potrebno zaobilaziti i ostale spomenike, osobito pravoslavne sakralne objekte, koji također moraju imati zasluženi tretman.

Sjetimo se samo nekoliko podataka. Otok Gospa od Škrpjela nastao je

umjetnim nasipanjem kamena oko jedne hridi. Poslije je na njemu izgrađena crkva Gospe od Škrpjela, po kojoj je i dobio ime. U toj su crkvi prava bogatstva. Cijela je unutrašnjost ukrašena slikama Tripa Kokolje, a u međuprostoru se nalazi više od dvije tisuće zavjetnih pločica. To je jedna

Otok cvijeca i otok Sveti Marko

»Kažu ljudi koji svijet obidu da je taj jedan od najljepših položaja zemlje, i zbija bi rekao da se ovdje priroda igrala, kada je ovo čudesno djelo na mahove stvarala.

Kada dođeš s mora, pošto si se nagledao pustijeh po pučini dalmatinskih ostrvca, što jedna drugu laktom kosi, pošto si se divio visini Velebita i Biokova, stravičnome padu Krke i bojadanom Trogiru, da ti oku ne dodije, sve odjednom nestanu ostrvca čak do Krfa, pak se, usred ove nestašice, rastvore ušća kotorskog zaliva, kao da je tvorac tu namjestio da bude čovjeku spas.«

Stjepan Mitrov Ljubiša

od najvećih zbirki takve vrste u svijetu. Na otoku je i muzej. Na susjednom otoku Sv. Đorđe, gdje je najstarije peraško groblje, divne priče o prošlosti, tvrđava koja je branila ulaz u Kotorski i Risanski zaljev. U Kotoru sakralni objekti, katolički i pravoslavni, zaslužuju posebnu pozornost, osobito kate-

drala sv. Tripuna, crkva sv. Marije Koledate, sv. Antuna, sv. Luke i sv. Nikole. Gradski bedemi su takođe zanimljivi kao i razgledanje specifičnoga urbanog ambijenta staroga Kotora.

Budući da su se odnosi između države Crne Gore i države Hrvatske potpuno normalizirali, valjalo bi

va u svijetu. Samo za prisjećanje. Na ulazu u bokokotorski zaljev je tvrđava Mamula, izgrađena prije dva stoljeća, veoma zanimljiva gostima iako je u lošem stanju. S druge strane je Plava špilja, ljepota nad ljepotama. U Tivatskom zaljevu su zanimljivi otoci Školj i Sv. Marko. U Kotorskom zaljevu veoma je atraktivan posjet već pomenutim otocima pod Perastom, gdje su već izgrađena pristaništa za manje brodove.

Da bi se cjelodnevne ture razgledanja bokokotorskog zaljeva mogle ostvariti, prijeko je potrebno poduzeti širu propagandnu aktivnost i agencijama, zainteresiranim za organizaciju tih tura predstaviti kompletnu satnicu obilaska, vremena predviđenog za kupanje u moru i ručak na nekom od brojnih atraktivnih prostora. To bi moralo biti popraćeno odgovarajućim fotografijama, a valjalo bi snimiti i kratak film zato da bi i zainteresirani turisti prije puta mogli saznati što ih čeka.

Želja je Hrvata, autohtonog naroda u Boki kotorskoj, da predstave svoju kulturnu prošlost svima dobronamjernima koji ovdje stignu. Ponosimo se onim što su stvorili naši preci s ostalim narodima koji su živjeli na ovom prostoru. Nije nam cilj da se vidi samo naša prošlost i katoličke crkve nego i one pravoslavne jer su i one dio velike i slavne prošlosti ovoga kraja. To je svakako i u interesu naše države Crne Gore kojoj i pripadaju sva ta bogatstva. Sve su ovo razlozi da se pride studioznom predstavljanju našega spomeničkog blaga i prirodnih ljepota ovoga kraja. Od toga bi imali višestruke koristi turističke agencije, turisti, naši muzeji, crkve i svi koji žive na ovom području.

T. Grgurević

Hrvatski glasnik

Časopis Hrvatski glasnik, nakladnika Hrvatskoga građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore.

Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim, ali je i u stalnoj misiji povezivanja Hrvatske i Crne Gore.

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Časopis možete pronaći u:

- katedrali sv. Tripuna u Kotoru,
- uredu Hrvatskoga građanskog društva,
- Tivtu, u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća,
- Župnom uredu sv. Nikole na Prčanju.

Tiskanje časopisa pomogli:

- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
- Dubrovačko-neretvanska županija,
- Marko Franović, hrvatski dobrotvor, Sydney, Australija.

Medijski partneri:

- Radio Kotor, radiokotor.info
- Radio Dux, radiodux.me
- Radio Tivat, radiotivat.me
- Boka News, boka-news.me

www.hrvaticg.org

**Središnji državni ured za Hrvate
izvan Republike Hrvatske**

Izvor: HTZ, Foto: Ivo Bločina

Izvor: HTZ, Foto: Darko Kesić

Izvor: JZPSKNZ

Izvor: TZŠKN, Foto: Valentino Dražić Čalić

Izvor: TZŠKN, Foto: Miralida Trilija

Izvor: TZŠKN, Foto: Valerio Baranović

Izvor: HTZ, Foto: Ivo Bločina

Izvor: HTZ, Foto: Ivo Peranić

Izvor: HTZ, Foto: Goran Santar

2 UNESCO spomenika | 2 nacionalna parka | 11 srednjovjekovnih utvrda
230 spomenika kulture | 300 otoka | 600 arheoloških lokacija

tako prirodna, tako lijepa

Dalmacija | Šibenik

HRVATSKA
Puna života

www.dalmatiasibenik.hr